

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

Jak genderovou (ne)rovnost vnímají lidé z Podkrkonoší

Magisterská diplomová práce

Bc. Michaela POSEJPALOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Iveta JANSOVÁ, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Ivety Jansové, Ph.D. a uvedla jsem v ní veškeré použité zdroje a literaturu. Práce obsahuje 185 067 znaků včetně mezer (bez poznámek pod čarou, seznamu použitých zdrojů a příloh)

V Olomouci dne 3. 12. 2020

.....

Bc. Michaela Posejpalová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Ivetě Jansové, Ph.D. za cenné rady a přínosné poznámky, které mi po celý vznik této práce trpělivě věnovala.

Dále bych ráda poděkovala všem zúčastněným informantům za jejich čas a názory, díky kterým mohl proběhnout výzkum pro tuto práci.

Závěrem mé poděkování patří rodině, která mě podporovala a důvěřovala mi, po celou dobu mého studia.

ANOTACE

Tématem této magisterské diplomové práce je vnímání rovného postavení mužů a žen v naší společnosti, a to pohledem vybraných jedinců v konkrétním regionu. Práce se zaměří na aspekty genderové nerovnosti, včetně stereotypních představ genderové reprezentace ve společnosti. Rovněž bude představeno historické postavení žen, neboť to je téma blízce související právě s genderovou nerovností. Zjištěné poznatky budou implementovány do výzkumných otázek, které během experimentu budou sloužit k zjištění poznatků o tom, jak si lidé z Podkrkonoší všímají (ne)rovnosti ve svém okolí. Výsledná data mohou tak poukázat na to, jak některé genderové stereotypy, a tedy i nerovnost mužů a žen, vnímají vybraní respondenti z konkrétního kraje.

KLÍČOVÁ SLOVA

rovnost, nerovnost, muži, ženy, gender, feminismus, Podkrkonoší

TITLE

How gender (un)equality is perceived by people from the Podkrkonoší Area

ANNOTATION

The topic of the master thesis is the perception of the equal status of men and women in our society from the perspective of selected individuals in a particular region. The paper focuses on aspects of gender inequality including stereotypical ideas of gender representation in society. The historical status of women is also presented here because this is a topic that is closely related to gender inequality. The results are applied to the research questions which are used during the experiment to determine awareness of (un)equality in the society of Podkrkonoší Area. The presented research indicates how some gender stereotypes as well as inequality between men and women is perceived by selected respondents from a particular region.

KEY WORDS

equality, inequality, men, women, gender, feminism, Podkrkonoší Area

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1 Feminismus.....	11
1.2 Proudý feminizmu.....	12
1.3 Historický kontext postavení ženy v Evropě.....	15
1.3.1 První vlna feminizmu	16
1.3.2 Druhá vlna feminizmu.....	18
1.3.3 Třetí vlna feminizmu.....	19
1.4 Feminismus v českých zemích	19
1.5 Problematika genderové diskriminace.....	20
1.5.1 Definice genderové rovnosti	21
1.5.2 Definice genderu	21
1.5.3 Genderové stereotypy	24
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	36
2.1 Cíle diplomové práce.....	36
2.1.1 Formulace výzkumných otázek	36
2.2 Kvalitativní výzkum	37
2.2.1 Experimentální metoda	39
2.2.2 Polostrukturovaný rozhovor.....	41
2.2.3 Limity výzkumu.....	44
3.3 Výzkumný vzorek.....	42
3 PRAKTICKÁ ČÁST	47
3.1 První vlna rozhovorů	50
3.1.1 Výchova a vzdělání.....	50
3.1.2 Genderové stereotypy ve vzdělání	54
3.1.3 Genderové rozdíly v zaměstnání.....	57
3.1.4 Role muž a žena	64
3.2 Druhá vlna rozhovorů.....	72
3.2.1 Doplnění otázek z první vlny	73
3.2.2 Efekt dokumentu	77
3.2.3 Feminismus	82
ZÁVĚR.....	85

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	89
SEZNAM TABULEK.....	94
SEZNAM PŘÍLOH.....	95
PŘÍLOHY	96
Příloha č. 1: Dramaturgie dotazování část I.....	96
Příloha č. 2: Dramaturgie dotazování část II.	98
Příloha č. 3: Informovaný souhlas	100

ÚVOD

Předmětem této diplomové práce je vnímání rovného postavení mužů a žen v naší společnosti, a to v kontextu konkrétního regionu. Samotnou rovnost je složité definovat, avšak jednou z oblastí, kde mohou být dopady vlivu genderové (ne)rovnosti patrné, je například finanční odměňování. Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo *Zprávu za rok 2019 o rovnosti žen a mužů*, která reflektuje právě tuto nerovnou situaci na trhu práce. Ve zmíněném dokumentu jsou uvedeny i výsledky ukazatele Gender Pay Gap¹ (dále jen GPG), který uvádí, že průměrný procentuální rozdíl mezi platy mužů a žen v České republice za rok 2019 vychází na 18,8%.² Z evropského hlediska je tak náš GPG ukazatel jeden z nejhorších v Evropské unii, a to i přes skutečnost, že na výsledky nemá vliv vysokoškolské vzdělání ani vyšší počet odpracovaných hodin. Dalším problematickým aspektem nerovnosti finančního ohodnocení je mateřství, které má celoživotní ekonomické dopady. Tímto tématem se zabývá například nezisková organizace Gender Studies, o. p. s., která vytvořila kvantitativní analýzu celoživotních ekonomických dopadů a nákladů spojených s mateřstvím. Zjištěná data potvrdila, že rodičovství je důvodem ke změně pracovních drah žen, což má z ekonomického úhlu pohledu na ženu negativní dopad.³ V tomto ohledu vytváří propast mezi rovnocenným postavením muže a ženy i stát. Ačkoliv se aktuálně zvedají příspěvky na rodičovskou dovolenou, není možné, aby tato částka pokryla náklady rodiče samoživitele. Ženy se tak stávají závislé na mužích, podpoře státu a rodinných a sociálních vazbách. Téma mateřství je tedy v oblasti rovnosti žen a mužů zcela klíčové, jelikož právě rodičovství je jedním z hlavních důvodů nedosažení rovnoprávného pracovního postavení a tedy finančního ohodnocení. Vzhledem k tak nelichotivému umístění v Evropském žebříčku mzdových rozdílů podle pohlaví bychom se měli ptát, proč toto téma není častěji rozebíráno společností a médií. Teorie sociálních rolí vymezuje tradiční genderové role, podle kterých jsou ve společnosti „tři běžně pozorovatelné znaky chování“:

1. ženy častěji pracují v domácnosti a muži jsou živiteli rodiny

¹ Ukazatel, jehož hodnota představuje průměrnou rozdílnost v platech mužů a žen. Hodnoty GPG všech států zveřejňuje každým rokem Eurostat.

² *Zpráva za rok 2019 o rovnosti žen a mužů* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020 [cit 2020-11-02]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Zprava_o_rovnosti_2019.pdf, str. 18.

³ HAŠKOVÁ, Hana, KŘÍŽÍKOVÁ, Alena a DUDOVÁ, Radka. *Ekonomické dopady mateřství: co znamená odpovědnost za péči o dítě/děti pro ženy z hlediska jejich pracovního uplatnění a ekonomického postavení?* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2015 [cit. 2020-01-05]. Dostupné z: https://genderstudies.cz/download/Sekundarni%20analyza%20zprava%20final_format.pdf

2. *ženy většinou pracují v jiných zaměstnáních než muži*
3. *ženy mají většinou nižší status než muži*

*V důsledku toho podporují tradiční role odlišné chování žen a mužů, což nás vede k utváření genderových stereotypů a k tomu, že mylně přisuzujeme pohlavní rozdíly vrozeným znakům spíše než neviditelné ruce sociálních rolí.*⁴ Jsou genderové stereotypy jedním z aspektů vytváření nerovnosti? Důvodů může být samozřejmě mnoho, práce se proto zaměří na názory a postoje konkrétní skupiny obyvatel České republiky. Pro specifičtější výsledky bude zajímavé zaměřit se na určitý kraj, kde bude zkoumána problematika vnímání (ne)rovnosti mezi muži a ženami. Podkrkonošský kraj jsem si vybrala z toho důvodu, že díky tomu, že z něj pocházím, a jakožto studentka Univerzity Palackého, jsem schopna reflektovat zdejší povědomí o genderové nerovnosti. Mé začlenění do tohoto kraje mi dává zkušenost toho, že v něm jsou nižší pracovní uplatnění, ve srovnání s velkými městy. Korporace a neziskové organizace nejsou v Podkrkonoší natolik velké, aby v nich byly otevřené pracovní pozice zabývající se genderovou problematikou, z čehož plyne i absence sociální osvěty, přednášek a workshopů na téma genderové nerovnosti. Tato diplomová práce mi tak umožní zkoumat názory skupiny lidí rozmanitých povolání a věkových kategorií, žijících v malých městech a vesnicích, což může naznačovat nižší povědomí týkající se genderových témat. Kraj Podkrkonoší, blízký mému rodnému městu, budu tak moci prostřednictvím této práce prezentovat dále, což může posloužit k dalším sociologickým výzkumům.

Vzhledem k vymezení tohoto tématu užívám základní pojmy: rovnost, nerovnost, muži, ženy, gender a feminismus. V kontextu těchto pojmů je tedy představen kraj Podkrkonoší, který díky svému umístění mezi Krkonoši a Českým rájem nemusí podléhat vlivu větších měst, a rovněž zde může být předpokládána menší různorodost a škála pracovních míst. Na vybraných informantech bude aplikováno experimentální šetření; dvě vlny rozhovorů proložené expozicí specializovaného dokumentu. Při výběru výzkumného vzorku bude dbáno nato, aby se výzkumu zúčastnili muži i ženy, a to z důvodu tématu této práce, která se zaměřuje na (ne)rovnost mezi gendery. Pro rozmanité pokrytí tohoto vzorku budou informanti rozděleni do tří věkových kategorií, aby ve výzkumu byly zastoupené různé generace. Tato rozmanitost by pak mohla umožnit srovnat postoje k tématu mezi muži a ženami, popřípadě mladšími a staršími generacemi.

⁴ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2, str. 266

V kontextu práce se opírám o poznatky z historie feminismu a ženské emancipace, jelikož je důležité brát v potaz, že možnosti, které mají ženy dnes, nebyly vždy samozřejmostí, nýbrž po dlouhou dobu vybojovávané privilegium. V souvislosti s historickým vývojem tak bude díky reflexi existujících teorií srozumitelnější, odkud se berou některé genderové stereotypy, a co jim vlastně předcházelo. V tomto směru navazují na své poznatky z bakalářského studia, neboť jakožto vystudovaný literární historik považují historický kontext za důležitou součást prakticky jakékoliv problematiky. Tato diplomová práce tak bude částečným propojením mých dvou vystudovaných specializací, historicko-literárních studií a kulturních studií. Dále se práce zaměří na teoretické ukotvení genderu, na genderové stereotypy a druhy genderových nerovností na trhu práce. Pro tuto diplomovou práci jsou vybraná témata důležitá, neboť poslouží k nastínění aktuální problematiky, načež tento námět bude reflektován v otázkách následující výzkumné části.

Otázka lidské (ne)rovnosti je i podle OSN jedna z důležitých odpovědností naší společnosti. Organizace si vytyčila 17 Cílů udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals, dále jen SDGs), do kterých zařazuje i rovnost mužů a žen (SDG5). Hlavní cílovou položkou SDG5 je dosažení genderové rovnosti a posílení postavení všech žen a dívek. Tento program je výsledkem tříletého procesu vyjednávání, které vyvrcholilo v září 2015. Členské státy se ustanovily na sedmnácti cílech, které mají naplnit do roku 2030.⁵ Domnívám se, že téma je svou aktuálností významné nejen pro mě, budoucí uchazečku o zaměstnání a možnou potencionální matku, ale pro všechny ženy, a stejně tak muže, neboť ač firmy i zaměstnavatelé nemohou jako oficiální důvod k nepřijetí na pracovní pozici udávat věk uchazečky, potencionální brzký odchod na mateřskou dovolenou může být jedním z důvodů k nepřijetí na konkrétní danou pozici. Skrze diplomovou práci chci dále upozornit na možnou problematiku genderových stereotypů, které nevyplývají z predispozic pohlaví, nýbrž z tradičního ukotvení genderu v jednotlivých společnostech. Jelikož se jedná o kvalitativní výzkum, přínos nebude komplexní natolik, aby mohlo být tvrzeno, že výsledky pokryjí celý podkrkonošský kraj,⁶ avšak zajímavé bude sledovat, jaké postoje mají lidé různého genderu a věkových kategorií, kteří vyrůstali v tomto konkrétním kraji a byli tam vychovávaní bez možného vnějšího vlivu velkoměst. Krom názorů a postojů bude sledován i případný vyvíjející se zájem o danou problematiku.

⁵ *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)* [online]. 2015 [cit. 2020-01-05]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>

⁶ Podkrkonoší se též říká podkrkonošský kraj. Oba tvary budou v této práci užívány.

1 TEORETICKÁ ČÁST

V této části se magisterská diplomová práce bude zaměřovat na důležité pojmy spojené s genderovou nerovností; feminismus a problematiku genderové diskriminace. V širší rovině nastíní historické okolnosti, ze kterých vyplývají genderové stereotypy a s nimi spojená diskriminace a nerovnost. Zaměří se dále na pojmy gender, genderová rovnost a druhy genderových stereotypů.

1.1 Feminismus

V rámci tématu nerovnosti je zásadní zmínit téma feminismu, neboť je pro práci zásadní v tom, že zkoumá kulturní, sociální, ekonomické a biologické faktory, jež leží v základě rozdílů mezi oběma rody, a které determinují muže a ženy.⁷ Přesná definice pojmu feminismus je díky své obsáhlosti problematičtější, nicméně primárně se snaží zkoumat pozici žen ve společnosti a prosazovat tak jejich práva a zájmy. Je to tedy myšlenkový směr, lidskoprávní, sociální a politické hnutí i soubor ideologií a teoretických prací.⁸ „*Obecně feminismus tvrdí, že příslušnost k pohlaví je základní a nepřevoditelnou páteří sociální organizace, která dosud podřizovala ženy mužům. Ústředním zájmem feminismu je tedy příslušnost k pohlaví jakožto organizační princip sociálního života, který je bezesbhytku prosáklý mocenskými vztahy.*“⁹ Jedna z definic dále potvrzuje, že feministické hnutí vychází z politického pohledu, který odráží dva základní předpoklady. Tedy že rozdílnost pohlaví¹⁰ je příčinou systematické sociální nespravedlnosti vůči ženám, a že tato nerovnost mezi pohlavími vzniká v důsledku kulturní interpretace rozdílů mezi pohlavími.¹¹

Feminismus tedy, zjednodušeně řečeno, ve své základní funkci usiluje o rovnost mezi gendery. Podle výše uvedených tvrzení by tak rovnost měla být společenská, ekonomická i politická. Mělo by jít tudíž o tato práva;

1. právo na rovnocenné postavení
2. právo na stejné pracovní příležitosti, podmínky a finanční ohodnocení
3. právo na prosazování hodnotového systému

⁷ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie: [s prologem Andrewa Gambleho]*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6, str. 204.

⁸ BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2, str. 53.

⁹ Tamtéž, str. 53.

¹⁰ V tomto kontextu používám termín pohlaví, jelikož se jedná o parafrázi, která pracuje s termínem pohlaví a nikoliv s genderem.

¹¹ MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host, 2000. ISBN 80-86055-90-6, str. 11.

Celý problém přitom tkví v přetrvávajícím patriarchálním uchopení rolí muž a žena determinovaných v tzv. „přirozenosti“ dané přírodou. Toto tvrzení je však sociální konstrukt uměle vytvořený společností, který využil biologických predispozic. Jednu takovou tezi o nerovnosti mužů a žen založenou na tvrzení o „přirozenosti“ řádu předkládá též autorka Herta Nagl-Docekal.

„Dvojznačnost pojmů „žena“ a „muž“ pochází z toho, že rozlišování mezi ženskými a mužskými těly je spojováno se sociálními normami. Ti, kdo prosazují pohlavní diferenciaci sociálních rolí, čností atd., vycházejí – i když se tak neděje v explicitní podobě – z toho, že společenskou strukturu lze ospravedlňovat odkazem na „přírodu“ ... Tato obhajovaná dělba práce mezi pohlavími je označována buď (1) jako „přirozeně daná,“ nebo (2) jako „přírodou chtěná“ ... Tato druhá varianta by mohla být označována jako „slabší“ v tom smyslu, že evidentně nesleduje myšlenku biologického zakotvení v přísném slova smyslu, nýbrž vychází z toho, že je zapotřebí určitého apelu, abychom realizovali patřičnou formu pohlavního uspořádání... Lze tedy po právu říci, že odvolávání se na „přírodu“ sloužilo, popř. stále ještě slouží, legitimizaci patriarchálních struktur.“¹²

Feminismus je tedy zmíněn z důvodu uvedení do problematiky, kterou postupem času uměle vytvořila společnost. Dále budou představeny proudy feminizmu a ukotveny poznatky z historického průběhu.

1.2 Proudny feminizmu

Feministické myšlení je velmi rozmanité, proto nelze feminizmu vymezit jako jednotný směr. Pro tuto diplomovou práci je navíc podstatné definovat, jak jsou jednotlivé proudy formulovány, neboť znalost jednotlivých hnutí předejde možnému porozumění feminizmu pouze jako radikálnímu hnutí s negativními konotacemi, nebo naopak čistě jako idealistickým představám. A ač se feministické hnutí rozdělilo do několika hlavních proudů, u nichž základní myšlenka rovnosti zůstává stejná, analytické přístupy a nástroje k jejímu dosažení se liší.

Liberální feminizmu

Směr liberálního feminizmu vychází z liberální politiky, jeho hlavním požadavkem jsou tedy legislativní změny v zákoně, které nastolí stejná práva a příležitosti pro ženy, jako mají

¹² NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. ISBN 978-80-86429-68-7, str. 32-33.

muži. Liberální feminismus se tak zaměřuje na odstranění nerovnosti a nárokuje si rovnost pohlaví a genderovou spravedlnost.¹³ Současný směr liberálního feminismu u nás vnímá rozdíly spíše jako socioekonomické a kulturní kontrasty, které si společnost vytvořila.¹⁴ I tento směr je však kritizován, protože podle některých kritiků vyžaduje především rovnocennou integraci žen a ne uznání jejich současné role. Nejvlivnější představitelkou tohoto směru byla ve 20. století Betty Friedan.

Marxistický a socialistický feminismus

Existují sice rozdíly mezi těmito dvěma směry feminismu,¹⁵ oba se však zabývají materiální stránkou ženského postavení. Z nerovného postavení viní ekonomický kapitalistický systém, neboť společně věří, že útlak žen je produktem politické, sociální a ekonomické struktury. Tato diskriminace se projevuje ve společnosti založené na instituci soukromého vlastnictví, tedy vlastnictví majetku mužem. Tuto nerovnost by měla vyřešit změna ekonomického systému, v ideologickém podání tedy odstranění třídní společnosti. Marxistické i socialistické feministky se pak shodují na tom, že osvobození žen závisí na svržení kapitalismu, tvrdí též, že kapitalismus nemůže být zničen, pokud nebude zničen patriarchát.¹⁶

Tzv. diferenční feminismus

Tento feminismus tvrdí, že za rozdíly mezi muži a ženami je proměnlivě pokládána kultura, psychika a biologie. Diference je však v tomto případě vyzdvihována, jakožto kreativní potenciál ženy. Nicméně i diferenční feminismus se střetává s kritikou a to v kategorizování ženy jako jednotné, kdy už není brán v potaz například její etnický původ.¹⁷

Rozvojový feminismus

Obraz ženy je formulován v závislosti na tom, v jaké kultuře a společnosti žije. Rozvojový feminismus se proto snaží poukazovat na určité přetrvávající problémy žen v rozvojových zemích, kde stále panuje silná nerovnost a diskriminace. Klade důraz na tradiční kulturní

¹³ SOKOLOVÁ, Věra. *Současné trendy feministického myšlení*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 203- 204.

¹⁴ BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2, str. 53.

¹⁵ Marxistický feminismus však klade především důraz na třídní nespravedlnost, kdežto podle socialistického feminismu je nerovnost spatřována propojením patriarchy s kapitalismem.

¹⁶ SOKOLOVÁ, Věra. *Současné trendy feministického myšlení*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 204.

¹⁷ BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2, str. 53.

rámec zemí a v souladu s jejími kulturními hodnotami se snaží prosadit feministické myšlenky.¹⁸

Radikální feminismus

Radikální feminismus se zaměřuje především na otázku násilí na ženách. Představitelky zastávají názor, že podstatou mužské nadvlády není ekonomická moc mužů, ale sexualita a mocenské uspořádání pohlavních vztahů v heteronormativní společnosti. Shodují se rovněž na tom, že problematikou je reprezentace sexuality, pornografie či lesbismu.¹⁹ Tento směr se začal objevovat během druhé vlny feministického hnutí, jehož reprezentantka Kate Millett napsala knihu *Sexuální politika* (1970), kde definovala sex jako politický nástroj.

„Tento systém společenského řádu, kdy muži vládou ženám, dokázal dosáhnout té nejpřirozenější formy „vnitřní kolonizace,“ ... a i když dnes působí velice utlumeným dojmem, zůstává dominance jednoho pohlaví nad druhým pravděpodobně nejmocnější ideologií naší kultury, které poskytuje nejzákladnější koncept moci.“²⁰

Lesbický separatistický feminismus

Podle teoretiček lesbického feminismu jsou lesbické ženy stigmatizované a diskriminované způsoby, které se heterosexuálních žen netýkají. Problém podle nich tkví v tom, že subjektivita lesbické ženy je zakořeněná ve vnímání jejich subjektivity prostřednictvím údajného „neženství.“ Heteronormativita tak utlačuje lesbické ženy dvojnásobně.²¹

Multirasový a černý feminismus

Tyto feminismy řeší otázky diskriminace žen, které se zároveň potýkají s diskriminací etnickou. Rasové feminismy poukazují na rozdíly mezi zkušenostmi, kulturními reprezentacemi a zájmy žen z různých částí světa. Z těchto teorií tak vyplývá, že gender produkuje různé zkušenosti toho „být ženou.“²²

¹⁸ SOKOLOVÁ, Věra. *Současné trendy feministického myšlení*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 204.

¹⁹ Tamtéž, str. 205.

²⁰ MILLET, Kate: *Sexuální politika*. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2, str. 74.

²¹ SOKOLOVÁ, Věra. *Současné trendy feministického myšlení*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 206.

²² BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2, str. 54.

Postfeminismus

Během dvacátých let 20. století začali někteří postfeminističtí autoři podotýkat, že ne všichni muži utiskují ženy a chápat genderové vztahy jako boj, ženám v jejich úsilí o zrušení genderové nespravedlnosti nepomůže. Místo toho požadovali konstruktivní dialog a strukturální změnu na potřebných místech. Vyvstaly i dojmy mužské deprivace, které zpochybňovaly jednoduchost rozlišení na mužské utiskovatele a utiskované ženy. Později se tak rozvinul akademický obor mužská studia.²³

Přestože se tyto feministické směry vydávaly různými směry s různými východisky, možno shrnout, že elementární jsou především hloubkové změny v sociálních a psychologických společenských strukturách. Účelem zmínění těchto vybraných proudů feminizmu je tak poukázat na rozmanitost nejenom tohoto myšlenkového směru, ale i politického a kulturního hnutí, neboť mohou poskytnout hlubší objasnění následujících kapitol. Jedna z výzkumných otázek totiž také zjišťuje, co pro informanty znamená feminizmus a jak ho definují. Práce proto představila hned několik druhů feminizmu, načež budeme moci zkoumat, který z nich nejlépe odpovídá tomu, co si někteří lidé pod pojmem feminizmus prvotně představí. Neboť jak bylo řečeno, jednotná definice pojmu feminizmus je problematičtější. Prostřednictvím představení jednotlivých proudů v teoretické části, se později ve výzkumné části naskytne možnost zjistit, který feministický proud je svým výkladem vybraným lidem z Podkrkonoší nejbližší, popřípadě který proud feminizmu bude dominovat.

1.3 Historický kontext postavení ženy v Evropě

„Historie tím, že lidi zpravuje o minulosti, umožňuje jim soudit přítomnost.“

- Thomas Jefferson

Feminizmus jako nový myšlenkový směr se zrodil v Evropě na několika místech zároveň. Průkopnickými zeměmi byly Velká Británie, Francie, Německo, Skandinávské země a Rusko. Historický průběh toho, co se odehrávalo předtím, se samozřejmě v každé zemi liší, avšak přesto můžeme vysledovat některé společné rysy, které lze aplikovat globálně na celou Evropu. Žena středověku byla například definována především tím, že měla ženské tělo, pohlaví a patřila na určité místo v rodinných vztazích. Její právní postavení i etika závisela na

²³ Tamtéž, str. 146.

vztahu k muži. Sňatek ve středověku představoval především mír mezi rodinami, ukončení sporů a nastolení smíru.²⁴

Ani novověk ženskému postavení ve společnosti příliš nepřál. Údělem ženy bylo až do 20. století pouze manželství. Pro muže totiž manželství představovalo úspěch ve společnosti, neboť manželský svazek byl prosazován jako základ společenského pořádku. Muž navíc výhodným sňatkem nabýval na majetku, neboť ač žena vstupovala do manželství s majetkem či s určitým finančním obnosem, byla ze zákona zbavena možnosti dědit, majetek tedy přecházel na muže jako věno. Muž tak měl veškerou kontrolu nejen nad domácností a majetkem, ale i nad ženou, která mu zákonně patřila. Od ženy se pak očekávalo, že uplatní schopnosti, které se učila od dětství, aby byla vzornou manželkou. Submisivitu, pracovitost a umění hospodařit. Krom toho, pro ženu té doby byla práce mimo domácnost tabu.²⁵ Žena tak neměla možnost se jakkoliv osamostatnit, či získat prostředky, které by ji od nechtěného sňatku osvobodily.

Z jakého důvodu je ale třeba přiblížit historické okolnosti? Dle Lenderové, ač gender studies nejsou historickou disciplínou, pohled do minulosti může být jejich metodou.²⁶ Tato metoda tedy umožní sledovat kontext toho, proč byla následující feministická hnutí důležitá. A protože ve chvíli, kdy je (alespoň krátce) představen úděl ženy v předchozích stoletích, je tak možné spojit si některé souvislosti s proměnou ženské, ale i mužské role za posledních víc jak sto let.

1.3.1 První vlna feminismu

Podle obecně přijímané periodizace začalo ženské hnutí probíhat od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930. Hlavními cíli první vlny bylo získání základních práv, za které byly považovány;

- právo volit
- právo na vzdělání
- právo na majetek²⁷

²⁴ KLAPISCH- ZUBEROVÁ, Christine: *Ženy a rodina* In: LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, str. 241-243.

²⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5, str. 70-71.

²⁶ Tamtéž, str. 6.

²⁷ HAVELKOVÁ, Hana. *První a druhá vlna feminismu: rozdíl a podobnost*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 169-170

Představitelky usilovaly o přiznání základních práv a rovnosti „všem lidem,“ jak bylo požadováno během Velké francouzské revoluce roku 1789. Konec této revoluce sice vedl k uznání práva volit a nosit zbraně, ale jen mužům nad 21 let. I tento neúspěch byl svým způsobem pro ženy úspěšný, neboť reformy podnítily ženskou nebojácnost. První významné ženské jméno, které se pojí s první vlnou feminismu je Mary Wollstonecraft, která napsala roku 1792 dílo *Obrana práv žen*. Vydala jeden z prvních spisů, ve kterých bylo požadováno právo na ženské vzdělání a rovnoprávnost žen v politické i ekonomické sféře.²⁸

Pravděpodobně jeden z nejnáročnějších bojů podnikly sufražetky.²⁹ Sufražetka je označení radikální bojovnice za politická práva žen. Toto hnutí prosazovalo především volební právo pro ženy. Chybějící politická moc žen totiž bránila dalším legislativním změnám. Do kompetencí vlády totiž převážně nepatřily zákony jako například péče o dítě, rozvodové zákony a jiné. Hnutí Sufražetek se odehrávalo na několika místech, nejvýraznější však byly sufražetky ve Velké Británii. Tyto ženy byly členkami *Ženského sociálního a politického svazu* vzniklého roku 1903. Jejich veřejná propaganda nebyla shledávaná žádanou, mnohdy volily strategii občanské neposlušnosti, a tak tyto účastnice hnutí často končily ve vězení. Přes veškeré snahy žen dosáhnout svého cíle zapojení se do politiky, k získání volebního práva docházelo napříč světem postupně. Vůbec první zemí, která udělila ženám volební právo, se roku 1894 stal Nový Zéland. V Evropě pak první zemí bylo roku 1906 Finsko.³⁰

S příchodem první světové války musely ženy zastoupit muže v zaměstnání, čímž prokázaly, a také samy poznaly, že jsou schopny vykonávat stejné práce jako muži. Tento poznatek pak zapříčinil jejich adaptování se do pracovní sféry. I vzdělání jim začalo být umožňováno, čímž alespoň nějakým způsobem dosáhly naplnění všech svých hlavních cílů.

²⁸ V devatenáctém století probíhaly další revoluce a národní reformy, šedesátá léta pak byla ve znamení růstu ženského aktivismu zaměřeného nejen na zlepšování vzdělávání a zaměstnání, ale i na právní a morální reformy. To vedlo ke kampaním a vzniku ženských spolků. Toto odlišné úspěšné úsilí napříč zeměmi se pak projevovalo legalizací různých zákonů. V Anglii byl roku 1857 vydán rozvodový zákon, v Itálii roku 1865 vyšel v platnost zákoník o majetkových právech vdaných žen, ve Francii získaly ženy v roce 1881 právo na nezávislý bankovní účet, roku 1893 se tu svobodné a rozvedené ženy staly právním subjektem s vlastními právy a až 1907 jim bylo umožněno svobodně nakládat s vlastním výdělkem. V Dánsku a Švédsku byla roku 1872 dospělým svobodným ženám zaručena rovnost před zákonem. Tyto reformy však ještě neznamenaly rovnost. V dalších oblastech se stále obracelo na tvrzení údajné „odlišné ženské přirozenosti.“ Avšak v zemích, kde neexistovalo žádné feministické hnutí, začaly být právní reformy uplatňovány až ve dvacátém století. Zdroj: ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8, str. 261-268.

²⁹ Toto slovo má svůj původ v anglickém výrazu *suffrage*, znamenající volební právo.

³⁰ To roku 1913 následovalo Norsko a to o dva roky později Dánsko a Island. Roku 1918 se k nim připojily hned čtyři státy naráz. Německo, Polsko, Velká Británie a Rakousko. Poslední evropskou zemí, která ženám uznala právo volit, byla roku 1945 Francie.

S počátky fašismu a celosvětovou ekonomickou krizí pak končí první vlna feminismu, neboť se ženy začaly věnovat jiným společenským otázkám.³¹

1.3.2 Druhá vlna feminismu

Ke druhé vlně se dostáváme po druhé světové válce, kdy byly ženy nuceny vrátet se do domácnosti, neboť po návratu mužů z války opět nebylo považováno za adekvátní, aby ženy setrvaly na „mužských“ pozicích. Toto konzervativní myšlení odtrhlo ženy od okolního světa, což navodilo frustraci z neužitečnosti. Dalším zásadním argumentem druhé vlny pak byla otázka vzdělání. Ačkoliv ženám bylo umožněno studium, ženské školy byly spíše chudé a samotným (bez mužského doprovodu) jim nebyl umožněn vstup do univerzitní knihovny. Vzdělání ženy bylo navíc ještě v šedesátých letech spíš chápáno jako kladný prvek, který žena vnášela do manželství. Nikterak však tyto schopnosti nemohla aplikovat, neboť ženy se měly věnovat domácnosti.³²

Hlavními tématy druhé vlny feminismu se tak stalo;

- ekonomické postavení žen ve společnosti
- problémy právního ukotvení
- otázky stereotypů nahlížející na ženy

Jednou z představitelk je francouzská spisovatelka Simon de Beauvoir, jejíž dílo *Druhé pohlaví* (1949) bylo pro tehdejší francouzskou společnost považováno za provokativní.

„Muži měli vždycky osud ženy ve svých rukou. A nerozhodovali o něm v jejím zájmu. Měli na mysli pouze své vlastní plány, své obavy a potřeby. Uctívali bohyni-matku jen proto, že jim příroda naháněla strach; jakmile však jim bronzový nástroj dal možnost přírodu zvládnout, nastolili patriarchát. Je to pak konflikt rodiny a státu, co určuje postavení ženy.“³³

Druhá vlna feminismu též souvisí s liberální atmosférou těch let, spadá tak do ní hnutí hippies, studentská hnutí a revoluce, nástup neomarxismu, masové pochody proti rasismu a utváření homosexuálních a lesbických komunit.

³¹ HAVELKOVÁ, Hana. *První a druhá vlna feminismu: rozdíly a podobnosti*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 175.

³² OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-263-5, str. 32-35.

³³ BEAUVOIR, Simone de a Jan PATOČKA. *Druhé pohlaví: výběr*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1967, str. 61.

1.3.3 Třetí vlna feminismu

Někteří autoři a autorky pak hovoří ještě o třetí vlně feminismu, prolínající se s druhou vlnou a stále dnes ještě trávající. V této fázi hnutí jsou požadavky na pracovní a politickou oblast rozšířeny o zkoumání samotných sexistických základů společnosti. Feministky kritizují předchozí generaci za to, že reprezentovaly pouze heterosexuální bílé ženy střední třídy. Do otázky genderové identity jsou tedy zahrnovány též specifické rysy jako rasa, etnicita a sexualita, které do té doby zohledňovány nebyly. A jelikož třetí vlna klade důraz na propojenost genderu i s ostatními kategoriemi, vzniklo několik dalších proudů feminismu. Těmi jsou; mužský feminismus, multirasový feminismus, feminismus sociální konstrukce, postmoderní feminismus, queer teorie, ekofeminismus, spirituální feminismus a kyberfeminismus. Mezi autory třetí vlny patří nejvýrazněji Judith Butler a její dvě nejvýznamnější knihy; *Gender Trouble* (1990) a *Závažná těla* (1993). Butler zde zpochybňuje samotnou kategorii ženy, která podle ní vylučuje a znehodnocuje ženy v menšinách. Lesby, černošky, ale i bezdětné a nezápádní ženy.

Ač třetí vlna stále přetrvává, její kritici namítají, že nelze mluvit o další vlně, dokud nebudou naplněny požadavky vlny předchozí.

1.4 Feminismus v českých zemích

Hlavním důvodem, proč se tato magisterská diplomová práce zabývá i historií, je výklad toho, proč by se mělo celoplošně odstoupit od výroků, že tak jak naše společnost funguje nyní, fungovala vždycky. Toto přesvědčení lze vyvrátit na dvou zásadních aktech, kterými jsou ženské vzdělání a volební právo.

Jak je jistě známo a na základních školách učeno, roku 1774 vydala Marie Terezie Všeobecný školní řád. Opomíjená je ale skutečnost, že ačkoliv v Čechách bylo přes 2 200 škol, jen 36 z nich bylo dívčích.³⁴ Vzdělávání dívek bylo stále považováno za nepotřebné, neboť byly především připravovány na svou budoucí roli ženy v domácnosti. Až v průběhu 19. století si lidé začali zvykat na ženy, které umí číst, psát a počítat.³⁵ Představa ženského vzdělání cíleného na získání určité profesionality, na práci vykonávanou mimo domov, byla však stále poznamenána stigmatem něčeho nenormálního a nepatřičného. Ačkoliv dále rok 1848 naznačil ve vzdělání některé progresivní tendence, významným převratem byl až říšský

³⁴ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4, str. 223.

³⁵ Tamtéž, str. 222.

zákon ze 14. května 1869, jenž vstoupil do dějin jako Hausnerova reforma. Umožnila totiž také vznik veřejných dívčích ústavů končících maturitou. Souběžně s reformou tak byla v Písku otevřena první vysoká dívčí škola.³⁶ Velkou iniciativu ve vzdělávání žen měla například Eliška Krásnohorská či Karolína Světlá. Problematika vzdělávání žen však stále nebyla vyřešena. Nejen že školy byly finančně dostupné pro rodiny s vyšším postavením, samotná škola neměla srovnatelnou kvalifikaci se školami veřejnými, tedy školami pro muže. Taková vzdělaná žena navíc neměla ani možnost řádně své vzdělání uplatnit. S Hausnerovou reformou totiž vstoupil v planost i celibát budoucích učitelek, který byl zrušen až na Národním shromáždění roku 1918.³⁷

Ani volební právo nebylo pro ženy velmi dlouhou dobou samozřejmostí. Přiznání volebního práva se ženám dostalo až roku 1918 v nově vzniklém Československu. Velkým podporovatelem ženského hnutí a zastáncem rovnocenného postavení žen ve společnosti byl například Tomáš Garrigue Masaryk. Krom toho, že prosazoval volební právo žen, podporoval je i v politické účasti. Byl si ale současně vědom toho, že to ženy v politické sféře nebudou mít jednoduché.

„Politicky činná žena musí být bezchybná, protože co se muži odpustí, neodpustí se ženě.“³⁸

- Tomáš Garrigue Masaryk

1.5 Problematika genderové diskriminace

Za sociální problém označujeme takové jevy, které mají svůj původ ve společenských podmínkách a vznikají v důsledku působení lidské společnosti. Ta společnost pak vytváří genderové stereotypy, které mohou vytvářet různé typy diskriminace. Tento problém postihuje nejen humanistickou oblast, která podporuje spravedlivý a dlouhodobý rozvoj jedinců, ale zasahuje i do politické a ekonomické domény, která je podmínkou hospodářského vývoje.³⁹ Zaběhnutý ekonomický systém pak může ovlivňovat to, jak jsou která zaměstnání

³⁶ Tamtéž, str. 217, 224.

³⁷ Tamtéž, str. 223-226.

³⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Postavení ženy v rodině a ve veřejném životě*. In: MASARYK, Tomáš Garrigue a FRANTA, Zdeněk. *Mravní názory*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1925, str. 76.

³⁹ SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. *Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v České republice v roce 2015*. Praha: Česká ženská lobby, 2015. ISBN 978-80-260-9118-9, str. 14.

finančně ohodnocena⁴⁰ a v rámci politické sféry je určovaná například výše rodičovského příspěvku, či v kontextu genderové diskriminace, vydávání zákonů jako je antidiskriminační legislativa.⁴¹ V této diplomové práci budou konkrétněji představeny genderové stereotypy, které mohou podporovat diskriminaci mužů i žen. Ta se může stát problémem jak v pojetí vlastní identity, tak v celkovém obrazu konkrétní společnosti, která na základě svých obyčejů může přiřazovat jednotlivcům jejich genderové role. Historicky konstruované podmínky společnosti byly již nastíněny, dále je tedy třeba definovat rovnost a to, jak s ní gender vlastně souvisí.

1.5.1 Definice genderové rovnosti

Pojem genderová rovnost v sobě zahrnuje rovné příležitosti, a tedy i následné rovné postavení mezi gendery. Pojem gender tak neoperuje pouze s pojmy muž a žena, ale se všemi dalšími možnými gendery.⁴² „Tuto rovnost můžeme definovat za pomoci tří následujících parametrů;

1. sociální postavení, práva, povinnosti a příležitosti skupiny mužů a žen jsou obdobné
2. konkrétní muži a ženy nejsou znevýhodněni a diskriminováni kvůli své genderové příslušnosti
3. gender jako společenský princip je relativně nevýznamný.⁴³

Rovné příležitosti tak nemají být limitovány pohlavím, neboť s muži i ženami by se mělo zacházet stejně. Rovné postavení proto předpokládá, že všem jsou umožňovány totožné příležitosti a podmínky, a tedy že by ženy i muži měli dosahovat obdobných výsledků. Pokud tomu tak není, lze předpokládat, že v samotném procesu existují skryté bariéry.⁴⁴

1.5.2 Definice genderu

Gender je pojem, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s biologickým pohlavím jsou formovány kulturou a společností. „Pohlaví“ je tedy biologický termín, kdežto „gender“ je pojem psychologicko-kulturní. Termínem gender pak označujeme kulturní a

⁴⁰ Odkaz na typicky mužská a typicky ženská zaměstnání a jejich finanční ohodnocení v kapitole Genderové nerovnosti na trhu práce.

⁴¹ Znění antidiskriminační legislativy; *Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)* [online]. 2009 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>

⁴² Viz kapitola 2.2 Definice genderu.

⁴³ SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. *Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v České republice v roce 2015*. Praha: Česká ženská lobby, 2015. ISBN 978-80-260-9118-9, str. 14.

⁴⁴ Tamtéž, str. 15.

sociální stereotypy, které se pojí k jednotlivým pohlavím. Gender je tedy sociální konstrukt, coby konstrukt je v závislosti na kultuře proměnlivý. Není pevný a závazný, je vnímán skrze normy dané společností, z čehož plyne, že gendery nemusí být pouze dva, tedy „mužský“ a „ženský“, nýbrž jich může být mnoho.⁴⁵ V každé konkrétní společnosti však existuje omezená sada identit, které jsou obecně rozpoznatelné a srozumitelné. Biologickým pojmům „mužský“ a „ženský“ pak odpovídají názvy genderu „maskulinní“ a „femininní.“ Ty mohou být zcela nezávislé na biologickém pohlaví. Zdůrazňování biologické diference mezi muži a ženami má proto společenskou, nikoliv biologickou funkci. Tato společenská konstrukce rodu se odvolává na zdánlivou přirozenost, přičemž se předpokládá, že u „normálního“ muže převažuje maskulinita a u „normální“ ženy femininita. Nutno podotknout, že naše společnost neodlišuje mezi pohlavím a genderem. Existenci genderu si neuvědomujeme, automaticky si totiž spojujeme existenci genderu s pohlavím. To znamená, že nemusíme vidět pohlavní znaky jedinců, stačí nám sociální znaky, tedy ty genderové. Tudíž ač říkáme, že gender je odvozen od pohlaví, vnímáme spíše gender a od toho odvozujeme pohlaví.⁴⁶

Z toho plyne, že genderová identita je každému vštěpována od narození. Dítě pak takové genderové určení přijímá za své a to se stává součástí jeho identity. Očekává se tedy, že chlapci se budou identifikovat s otcem a dívky s matkou, neboť dítě se má zařazovat do stejného genderu jako rodič, a tím iniciovat určité mechanismy chování, které jsou zprvu nevědomé, později vědomě převzaté. Ze studia intersexuálních jedinců Ann Oakley vyvozuje, že genderová identita se vytváří brzy a obvykle ji už nelze změnit.⁴⁷ Děje se tak většinou během prvních dvou let života, tedy přibližně ve stejném období, jako se vyvíjí mateřský jazyk. Změna po čtvrtém roce života pak obvykle vede k závažným poškozením.⁴⁸ Další takovou představu o genderových rolích děti získávají zčásti kontaktem s druhými dětmi a zčásti svými rozeznávajícími schopnostmi. Oakley dále tvrdí, že vlivným zdrojem jsou rovněž knihy, které jsou plné ideálů vytvářejících kulturní stereotypy. Tuto teorii lze aplikovat i na zpracování pohádek. Zmiňované výchovné nástroje jsou totiž plné myšlenek a ideálů toho, jaký by měl být správný vzor muže a ženy, tedy jaké jsou maskulinní a femininní znaky. To stvrzují i Kuykendall a Sturn (2007), kteří tvrdí, že skrze reprezentaci pohádkových postav si

⁴⁵ FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovaný: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6, str. 30-31.

⁴⁶ Tamtéž, str. 34.

⁴⁷ Avšak pokročilost nynější chirurgie již umožňuje jedincům podstoupit chirurgickou tranzici. Laicky řečeno změnu pohlaví.

⁴⁸ OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6, str. 125.

děti ujasňují to, co se očekává od jejich chování na základě genderu.⁴⁹ Pokud se konkrétněji zaměříme na tradiční pohádky,⁵⁰ které byly předcítané starším a dnes dospělým generacím, většina z nich se řídila vzorcem bezbranná princezna, statečný princ. Svým způsobem tedy už pohádky dětem říkaly, že podle genderové role by ženy měly být krásné, submisivní a čekající na muže, zachránce, živitele. Od muže se naopak očekávalo, že bude statečný, silný a dominantní. To potvrzuje tezi, že genderové role nejsou vrozené, ale díky procesu kulturního učení se během života stávají samozřejmé.⁵¹ V souvislosti s genderovou identitou přichází s poměrně extrémními závěry Judith Butler, která zastává názor, že gender je performativní. To znamená, že „trvalá esence genderu je utvářena prostřednictvím opakovaných a ritualizovaných aktů a genderových stylizací těla.“⁵² V knize *Závažná těla* (2016) navíc předkládá teorii, že konstruovaný je nejen gender, ale také pohlaví. Butler tedy tvrdí, že neexistuje mužská nebo ženská bytost, pouze identita, která je volně pohyblivá a flexibilní. Z její teorie tak vyplývá, že rod není vázán na biologické pohlaví, které dle jejího názoru vzniká jen z toho důvodu, že je utvářeno jazykem. Za cíl si proto dává zrušení pohlaví, aby se jednotlivci mohli osvobodit od „diktatury přírody,“ která nám dle jejího přesvědčení vzala svobodu volby.⁵³

Z předchozích odstavců je pro tuto práci zásadním poznatkem zejména to, že gender je konstruovaný, a jako takový je tedy produktem společnosti a její aktuální kultury. Je proto zcela neobjektivní, neboť čistě na základě pohlaví je dívkám a chlapcům předurčen odlišný způsob zacházení, který bude ovlivňovat celý jejich život.

⁴⁹ KUYKENDALL, Leslee a STURN, Brian. *We Said Feminist Fairy Tales, Not Fractured Fairy Tales!*. *Children(a)Libraries: The Journal of the Association for Library Service to Children* [online]. 2007 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.csun.edu/~bashforth/305_PDF/305_FinalProj/305FP_Gender/WeSaidFemiistNotFracturedFairyTales_Winter07.pdf, str. 38-41.

⁵⁰ Převážně na nejznámější pohádky bratří Grimmů, které jsou známé takřka po celém světě. Tedy; *Sněhurka*, *Popelka*, *Červená karkulka*, *Šípková Růženka* a další.

⁵¹ Novodobé pohádky se ale v posledních letech vydaly jiným směrem. Objevují se pohádky se silnými dívkami v hlavní roli, jejichž poselstvím není to, že štěstí lze dosáhnout láskou mezi mužem a ženou. Poukazují na to jak důležitá je láska v rodině a že jsou dívky (ženy) dostatečně silné a odvážné na to, aby změnilly svůj osud, zachránily situaci a šly za svým snem. Takovým příkladem je *Legenda o Mulan* (1998), *Na vlásku* (2010), *Rebelka* (2012), *Ledové království* (2013) a další.

⁵² ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1752-9, str. 38.

⁵³ KUBY, Gabriele. *Globální sexuální revoluce: ztráta svobody ve jménu svobody*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-87864-13-5, str. 79.

1.5.3 Genderové stereotypy

Důsledky genderových stereotypů mají vliv na chování, čímž jistým způsobem svazují identitu jednotlivců. Genderové stereotypy totiž mimo jiné říkají, že jednotlivá pohlaví mají své „vrozené“ predispozice. Ve většině společností totiž gender předurčuje stereotypní představu určitých schopností, etiky, aktivit, a dokonce i vzhledu, přiřčených jak mužům, tak ženám. Z těchto důvodů je důležité si v rámci diplomové práce vymezit možné stereotypy, neboť zasahují do běžného života.

Maskulinita a femininita jsou tedy naše celoživotní identity. Tyto pojmy jsou definovány rozmanitými charakteristikami a kategorie vytvořené těmito koncepty nejsou jasně ohraničené. Formují je lidské společnosti napříč časem. V širším měřítku tak maskulinitu a femininitu definujeme na základě lidského vzhledu, neverbálních projevů, sociálních rolí, zaměstnání, koníčků, zájmů, sexuálního chování, biologických charakteristik a osobních znaků. Různá měření maskulinity a femininity pak utvářejí člověka, včetně psychické vyrovnanosti, fyzického zdraví, úspěchů ve vzdělání, inteligence a sexuální orientace.⁵⁴ Je pravdou, že biologické teorie genderu předpokládají, že mezi muži a ženami existují vrozené rozdíly, které jsou znatelné na fyzických znacích.⁵⁵ Ženy rodí děti, kojí je, probíhají u nich hormonální změny, kdežto u mužů nikoliv. Ženské tělo produkuje více estrogenů, mužské tělo androgenů. Ženy mají predispozice mít více tělesného tuku, muži oproti tomu mají více svaloviny. Biologických znaků by samozřejmě mohlo být vyjmenováno několik, zásadní však je otázka, nakolik tato pohlavní odlišnost vede k rozdílným v lidském chování. Ani vědci se totiž stále nemohou shodnout, zda biologické faktory vedou k pohlavním diferencím i na rovině psychologie, či nikoliv.⁵⁶ Co ale identitu může utvářet, jsou role, které nám jsou během života přiděleny.

1.5.3.1 Role muž a žena

Role představují jakýsi očekávaný způsob chování, které je vázané na určitý sociální status. V sociologickém smyslu se tedy role opírají především o předem určené chování. V sociologicko-psychologickém ohledu pak jedinec přijímá přejatá pravidla jednání.⁵⁷ Rolím se proto učíme během socializace, která je specifická v rámci dané kultury. Genderové role

⁵⁴ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2, str. 104, 122.

⁵⁵ Fyzická a biologická stavba těla.

⁵⁶ Tamtéž, str. 128.

⁵⁷ *Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 8071843105, str. 943.

jsou tak „*společenské role předepisované členům společnosti na základě jejich pohlaví*“,⁵⁸ k jejichž diferenciaci na mužské a ženské role dochází nejnvýrazněji v mladém dospělosti. Vývoj genderové identity je v této životní fázi podmíněn interakcí biologických, psychologických a sociálních faktorů.⁵⁹ Je tedy předpokládáno, že každý člověk hraje více rolí. V rámci platných norem je možno hovořit o rolích; syn/dcera, student/studentka, zaměstnanec/zaměstnankyně, otec/matka a další. Podle psycholožky Marie Vágnerové je ženská role chápána jako méně imponující, nevábnivá a spojená s mnoha omezeními. Již od dospívajících dívek je vyžadována větší zodpovědnost, spojená především s jejich biologickou schopností těhotenství, což je spojováno s jistou zranitelností. Na základě toho jsou dívky více omezovány a mají menší svobodu jak volnočasovou, tak ve výběru volby svých společníků.⁶⁰ „*Ženskou roli chápou jako méně výhodnou dospívající dívky i chlapci. Třináctileté a patnáctileté dívky považovaly za znevýhodňující a obtěžující větší kontrolu rodičů („musím být doma to tmy“), menší fyzickou sílu, menstruaci, riziko nechtěného těhotenství, ale i budoucí roli ženy, která má na starosti domácí práce („všechno musí dělat ženská“), resp. roli matky, která musí rodit.*“⁶¹ Oproti tomu, mužská role je hodnocena jako výhodnější, neboť muž/chlapec není tak omezován biologicky, a tedy ani sociálně. To způsobuje vědomí mužské superiority, která má za potřebu udržet si pozitivní sebehodnocení, byť jen na základě genderové příslušnosti. Mužská role tedy může přinášet větší privilegia i vyšší společenskou prestiž.⁶²

Vztahy mezi mužem a ženou jsou pak komplementární, což můžeme primárně demonstrovat na rozdělení rolí v rodinném statusu. Rodinu z hlediska uspořádání genderových vztahů a rolí můžeme vymezit jako „tradiční“ a „moderní.“ V tradičním modelu rodiny se rozumí uspořádání vztahů mezi mužem a ženou jako takové, kdy žena sice pracuje, ale její identita je komplexně založena na péčováním o děti a staráním se o domácnost. Muž je pak považován za živitele rodiny a je tudíž vnímán jako „hlava rodiny.“ Toto zakořeněné pravidlo zůstává i v současné společnosti a to i přes to, že žena je i živitelem, nebo alespoň spoluživitelem.⁶³ Oproti tomu model moderního soužití nemá role přesně definované, partneri

⁵⁸ RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2, str. 58.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5, str. 39.

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1, str. 472.

⁶¹ JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1, str. 472.

⁶² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1, str. 472.

⁶³ Termín spoluživitel je rozuměn tak, že přispívá buď menším platem, nebo mateřským příspěvkem.

si je mezi sebou individuálně vytvářejí sami. Přesto se v současné rodině setkáváme především s modelem tzv. smíšeným. V tomto pojetí oba partneři pracují, práce je pro ně důležitá, avšak pro muže více. V praxi tak z hlediska profesní kariéry obvykle muži získávají, zatímco ženy ztrácejí. Tyto tradiční představy o rozdělení rolí v rodině navíc v kombinaci s dnešní představou ženy zastupující „dvojroli“ spoluživitele a matky zodpovědné za péči o děti a domácnost, ženám mohou upřít možnost realizovat se mimo rodinu.⁶⁴ Pro umožnění dosažení rovných příležitostí vydala Česká republika roku 1990 zákon, ve kterém byl mateřský příspěvek nahrazen rodičovským příspěvkem, čímž stát formálně zrovnoprávnil muže a ženy v péči o malé děti. Partneři tak mají svobodnou volbu toho, který z nich zůstane doma a bude pečovat a dítě, a který z nich bude chodit do práce, čímž získá roli živitele rodiny.

S genderem dále koreluje pojem heteronormativita, tedy koncept ukotvující heterosexuální orientaci jako dominantní dispozici společnosti. Heterosexuální orientace je proto přiřazována ke každé identitě jakožto její přirozená součást. Tato představa je stále ve společnosti považována za normativní, díky čemuž má heteronormativita moc udržovat ideu tradičních dominantních institucí, jako je manželství a rodina. Genderová stereotypní představa heteronormativity tak diskriminuje osoby neztotožňující se s heterosexuální identitou a nutí je do podřízení se dominantním preferovaným hodnotám, ačkoliv jim neposkytuje prostředky k jejich dosažení (viz rodičovství).⁶⁵ Tento stereotyp tak stále potvrzuje, že sexualita je, i na základě historického pohledu,⁶⁶ spjata s otázkou moci, neboť heterosexuální instituce jsou chápány jako ty přirozené a „normální,“ tedy nadřazené. Otázka (ne)rovnosti mezi muži a ženami tak může být příčinou heteronormativity často omezena pouze na heterosexuální populaci. Lze tedy konstatovat, že stávající stereotypy ovlivňují sociální strukturu společnosti, která je do značné míry hierarchizovaná. Genderový řád, který formuluje tuto společnost, pak tvoří patriarchát, esencialismus a heteronormativita.⁶⁷

⁶⁴ HRUŠKOVÁ, Martina a KOZLOVÁ, Lucie. *Rodina z hlediska genderových vztahů a rolí*. In: ŠRAJER, Jindřich a MUSIL, Libor ed. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. České Budějovice: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0, str. 31-34.

⁶⁵ Narážím na diskriminaci rodin registrovaných partnerů (v porovnání s heterosexuální rodinou), která je v České republice legislativně ukotvená; LOYOVÁ, Irena. *Registrované manželství není partnerství* [online]. 2017 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/registrovane_partnerstvi_neni_manzelstvi.

⁶⁶ V antickém Řecku můžeme naopak hovořit o instituci homosexuální pedagogiky, kde byla homosexualita považována za cestu k získání vědomostí a plnohodnotného mužství. Opět tedy záleží na normách dané společnosti a kontextu doby. Zdroj: FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality*. Praha: Herrmann, 2003, str. 252.

⁶⁷ SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88163-09-1, str. 53.

Patriarchát⁶⁸ způsobuje nastavení společnosti, která poskytuje mužům kulturní dominanci a privilegovanost, a tedy přisuzuje mužství vyšší hodnotu a význam.⁶⁹ Esencialismus způsobuje, že mužské a ženské „predispozice“ nám přijdou vrozené a přirozeně dané, na což se odvolává i princip heteronormativity.⁷⁰ Heteronormativitu pak zmiňují v kontextu práce jakožto demonstraci toho, co je v naší společnosti považováno za normativní.⁷¹

O genderových rolích je tedy velmi důležité psát, jelikož prostupují celým naším životem. U chlapců a dívek, mužů a žen, jsou podporovány odlišné dovednosti a stejně tak typy emocí. Genderové stereotypy tedy ovlivňují nejen vnímání naší identity, sexuality, výchovu, vzdělávání dětí a povinnosti vážící se k rolím, mohou ale i zhoršovat náš vnitřní talent a schopnosti. Chování mužů a žen je tedy spíše produktem genderových rolí než vrozených znaků. Záměrem je tedy poukázat, že gender se stává ideologií, která ovlivňuje identitu každého z nás, a to i přes to, že genderové role jsou ve společnosti flexibilní a umožňují určitou seberealizaci. Stále přejímáme soubor určitých pravidel, kterým jsme během života učeni, načež ta pravidla stanovují chování, které bude na základě statusu druhými očekáváno. Lidé se proto pro snadnější zapadnutí do společnosti snaží chovat v souladu s genderovými stereotypy, a to zvláště v prostředí, kde je gender zdůrazněn. Za toto prostředí možno označit veškeré společenské instituce. Školky, školy, pracovní pozice.

1.5.3.2 Genderové stereotypy ve výchově a vzdělávacím systému

I přes tuto nepotvrzenost biologických faktorů zasahujících do psychologie jsme již od dětství učeni, že chlapci a dívky jsou odlišní. Děje se tak především na principu genderové identity, nikoliv biologických predispozic. První takový akt je prováděn ještě před narozením dítěte. Na základě pohlaví může být dítěti přiřazena barva, podle které je společnosti sdělováno, jestli se narodila dívka či chlapec. S barvami dále přichází i preference hraček. Nejen že představa toho, co „je určené“ pro dívky, a co pro chlapce, je zakořeněná v generacích, i média reprezentují tuto vizi. A ačkoliv jedna ze studií⁷² z roku 2000 dokázala, že chlapci upřednostňují pohlavně typické hračky už v devíti měsících, nemůžeme potvrdit, zda tomu tak je z biologických důvodů, nebo proto, že v dětech již od dětství posilujeme

⁶⁸ Rovněž možno používat pojem androcentrismus.

⁶⁹ Tamtéž, str. 152.

⁷⁰ Tamtéž, str. 53.

⁷¹ Jelikož jde o práci vznikající na katedře kulturních studií jsem toho názoru, že by téma homosexuální diskriminace mělo zaznít, byť okrajově, neboť i sexuální orientace může souviset s generovou (ne)rovností.

⁷² CAMPBELL, Anne. SHIRLEY, Louisa. HEYWOOD, Charles a CROOK, Charles. *Infants' visual preference for sex-congruent babies, children, toys and activities: A longitudinal study* [online]. 2000 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1348/026151000165814>

představu „vhodných“ hraček.⁷³ Podle Richarda A. Lippy se děti snaží aktivně pochopit svůj gender, a tedy co označení muž a žena znamená. Jakmile si pak vytvoří koncept, snaží se jednat v souladu s ním.⁷⁴ Na základě této teorie by tedy bylo možné určit, proč dívky mnohdy preferují panenky a chlapci většinou autíčka. Nejen tedy výchova, ale i masmédiá výrazně posilují obraz správného zpodobňování genderu. Dalším takovým stereotypním tabu pak může být i stylizace oblečení dětí, či popřípadě převlékání se za postavy, které děti během hry ztvárňují, neboť i kostýmy mají jasné genderové určení. Ačkoliv je však u dívek víc akceptována volba „chlapeckého“ kostýmu, například kovboje či piráta, chlapci by se do kostýmu princezny z pohledu společnosti oblékat spíše neměli. Pokud by si zvolili „dívčí“ reprezentaci, budou vystaveni daleko většímu dohledu společnosti, či možné šikaně, než kdyby to bylo naopak.⁷⁵

Výrazné rozčlenění je pak aplikováno ve vzdělávacím systému. Pokud přijmeme předpoklad svobodného výběru hraček, na základních školách může fungovat segregace na dívčí a chlapecké předměty. Když přejdeme rozdělení na dívky a chlapce během tělesné výchovy, je škola povinna vyučovat kategorii předmětů zvaných Člověk a svět práce. Tato poučka je vydávaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky v takzvaném *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělání* (dále jen *RVP*). Tento dokument je naposledy aktualizován v červnu 2017 a udává předměty na rozvoj žáků 2. stupně. Těmi předměty jsou; Práce s technickými materiály, Design a konstruování, Pěstitelské práce a chovatelství, Provoz a údržba domácnosti, Příprava pokrmů, Práce s laboratorní technikou, Využití digitálních technologií a Svět práce. V programu *RVP* není již uváděno, pro které pohlaví⁷⁶ je zaměřen daný předmět. Toto si určují jednotlivé základní školy, které na základě *RVP* vydávají *Školní vzdělávací program*. Avšak ve chvíli, kdy si škola zadá do osnov, že Práce s technickými materiály je určena pro chlapce a Provoz a

⁷³ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2, str. 226.

⁷⁴ Tamtéž, str. 223.

⁷⁵ Jedním z takových příkladů může být zaměřování se médií na syna herečky Megan Fox. Její šestiletý syn se rád občas obléká do šatů a nosí růžovou barvu. Nejen že média o této „jinakosti“ často píší, sama jeho matka přiznala, že její syn se často stává obětí šikany ze strany posmívajících se spolužáků, či útočících rodičů na sociálních sítích. Tyto aféry jsou probírané jak ve zpravodajských portálech, tak i v těch bulvárních. S užitím klíčových slov (např. Megan Fox syn oblečení/ Megan Fox son dress) lze vyhledat příslušné články. Z těch českých je příkladem; MANNOVÁ, Alice. *Synové Greena a Foxové se oblékají jako holky, rodiče je brání* [online]. 2017 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/revue/spolecnost/brian-austin-green-megan-foxa-syn-noah-green-saty-obleceni-divka.A170920_140319_lidicky_zar, popřípadě zahraniční portál; KATZ, Evan Ross. *Megan Fox Encouraged Her Son to "Be Confident" After He Was Teased for Wearing Dresses* [online]. 2019 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.oprahmag.com/entertainment/a29148582/megan-fox-son-noah-wear-dresses-school/>

⁷⁶ Program *RVP* nepracuje s termínem gender, v tomto kontextu tedy v práci použiji termín pohlaví, abych byla terminologicky přesná v souladu s vydaným dokumentem Ministerstva školství.

úprava domácnosti pro dívky, je žákům a žákyním vzata možnost volby. Je jim tak určeno učit se pracovat se dřevem, nebo vyšívat a vařit pouze na základě genderového stereotypu, nikoliv biologických predispozic. Paradoxně se však tato skutečnost vylučuje s „Cíli základního vzdělání,“ které si vytyčilo samo ministerstvo.⁷⁷ Toto naučené rozškátulkování na základě genderu se pak promítá do fungování celé společnosti.

Popsané rozdělení do skupin na základě genderu může znít triviálně, avšak podle výzkumu z roku 1994 vyplývá, že toto jednání má přinejmenším tři vzájemné důsledky. První dopad odrazuje chlapce a dívky od vzájemné spolupráce, čímž se již od dětství a dospívání distancují od zájmu vyzkoušet si aktivity typické pro opačné skupiny. Toto oddělování podle biologických znaků pak dále učí děti a dospívající cítit se lépe ve skupině se stejným genderem, což se může přenést i do budoucího zaměstnání. A do třetice, rozčlenění lidí podle genderu posiluje genderové stereotypy, které se odrážejí v rozdílných typech pracovních úkolů, a tedy i budoucím rozdělení rolí v partnerském vztahu.⁷⁸ O těchto mírnějších formách diskriminace pak Sandler a Hall hovoří jako o mikrodiskriminaci, která se projevuje vydělováním, eventuálně znevažováním práce a myšlenek některých jedinců, a to pouze na stereotypním principu rozdělování na gender.⁷⁹ Jiné výzkumy pak přicházejí s termínem hrozba stereotypů, jenž označuje jev, kdy stereotypy nejenže ovlivňují jednání, negativní stereotypy mohou ničit i samotné schopnosti jedince. Tuto teorii potvrzují dva výzkumy Stevena Spencera, Clauda Steela a Diany Quinnové (1999). Na studentech z Michiganské univerzity provedli experiment během přijímacích zkoušek. Jedné části účastníků řekli, že testy jsou zaměřené na genderové rozdíly, přičemž zdůraznili především negativní stereotypy o matematických schopnostech žen, kdežto druhou část studentů ujistili, že o nic takového nejde. Ženy z té skupiny, která byla upozorněna na negativní stereotypy, měly horší výsledky v testech než muži. Ženy z druhé skupiny, které nebyly zneklidněny, měly stejně dobré výsledky jako muži. Výsledky tohoto experimentu tak potvrdily hypotézu hrozby stereotypů.⁸⁰

Další takovou trivialitou zakotvenou ve vzdělávacím systému způsobující genderové stereotypy, může být i povaha studijních materiálů. Ženy nejsou dostatečně reprezentovány ve

⁷⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. 2017 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>, str. 8.

⁷⁸ RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2, str. 138.

⁷⁹ Tamtéž, str. 153.

⁸⁰ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2, str. 259.

studijních materiálech,⁸¹ a pokud se o nich učebnice zmiňují, tak dané téma zlehčují, či ho nepodávají přesně. Například o letkyni Amelii Earhart se v jedné knize píše jako o letušce, a jiné knihy zase zmiňují boj o rovnoprávnost žen především z hlediska významných manželek.⁸² Přitom podle autorů více než stovky genderových analýz má nepředpojatost studijních materiálů pozitivní vliv na genderově vyváženější pohled na společnost a vytváření adekvátnějších znalostí genderových rolí. Nutno však podotknout, že genderové zaujetí učebních materiálů nedostatečně upozorňuje nejen na ženské role, ale rovněž na různost ras, etnik a sexuální orientace.⁸³

1.5.3.3 Genderové nerovnosti na trhu práce

Pravděpodobně nejvýznamnějším druhem nerovnosti na trhu práce je rozdílnost odměňování mužů a žen, což souvisí s jednou velmi důležitou existencionální skutečností; finanční situací. Nerovným odměňováním v České republice (viz hodnoty Gender Pay Gap) se zabýval i Evropský výbor pro sociální práva, který rozhodnul, že Česká republika porušuje Evropskou sociální chartu a Dodatkový protokol z roku 1988, neboť tu nejsou zajištěné podmínky pro dostatečně transparentní odměňování mužů a žen. Přijatá opatření by dle výboru měla vést ke snižování nerovnosti v platovém ohodnocování žen a mužů.⁸⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí tak pro podporu rovných příležitostí mužů a žen na trhu práce vydalo projekt 22% K ROVNOSTI, který se má zabývat dopady nerovného odměňování. V rámci tohoto projektu jsou však spíše prováděna šetření veřejného mínění, než aby byly podniknuty doporučené legislativní kroky, které by ČR posunuly z příček s nejhorším GPG ukazatelem v EU.⁸⁵ Dále budou tedy představeny realizované výzkumy a jejich závěry.

Z šetření prováděného roku 2019 právě v rámci projektu 22 % K ROVNOSTI jsou podle respondentů⁸⁶ na trhu práce nejvíce znevýhodněny ženy staršího věku, tedy skupina, která kombinuje dvě příčiny znevýhodnění. Pohlaví a věk. Následují zdravotně hendikepovaní,

⁸¹ RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2, str. 70.

⁸² Tamtéž, str. 136.

⁸³ Tamtéž, str. 146.

⁸⁴ *Zpráva za rok 2019 o rovnosti žen a mužů* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020 [cit 2020-11-02]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Zprava_o_rovnosti_2019.pdf, str. 17.

⁸⁵ GPG hodnoty ke všem členským státům EU jsou aktualizovány k roku 2017. Dostupné z: *The gender pay gap situation in the EU* [online]. 2018 [cit 2020-11-02]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en

⁸⁶ Velikost vzorku 2 030 osob.

ženy samoživitelky, ženy s malými dětmi, ženy po mateřské nebo rodičovské dovolené a závěrem muži staršího věku.⁸⁷ Z vybraných odpovědí výzkumníci rovněž vyvodili, že u obou pohlaví se projevuje tendence vidět spíše znevýhodnění vlastního pohlaví, než znevýhodnění těch druhých. Ženy totiž častěji než muži uváděly, že za znevýhodněné na trhu práce jsou spíše vybrané skupiny žen, kdežto muži častěji vybírali jako znevýhodněnou skupinu muže staršího věku.⁸⁸ Názor na to, že ženy jsou na trhu práce znevýhodněny, pak jednoznačně zastává 23% dotazovaných, a podle 47% jsou znevýhodněny jen některé skupiny žen.⁸⁹

„Ženy zřejmě cítí potřebu přizpůsobovat se mužským dominantním stereotypům více z toho důvodu, že většinou zastávají nižší pozice v zaměstnání než muži.“⁹⁰

Pravdou je, že muži pracují v některých zaměstnáních častěji než ženy.⁹¹ Tyto odlišné profesní role mužů a žen pak utvrzují genderové stereotypy, avšak podle teorie sociálních rolí se „muži a ženy chovají odlišně kvůli vnuceným profesním rolím a jako důsledek si lidé vytvářejí genderové stereotypy založené na pozorovaných rozdílech.“ Podle této teorie tedy lidé dělají chybu v tom, že „přisuzují mužské a ženské chování (mužskou agresivitu a ženskou starostlivost) jednotlivým pohlavím, a ne sociálním rolím.“⁹² V minulosti tak byly ženy nabádány do vybraných druhů zaměstnání na základě sociální role, z čehož se začaly vyvozovat rysy ženské pracovní pozice. Podle Lippy spočívá problém v tom, že si lidé neuvědomovali, že k volbě zaměstnání je vedle neviditelná pravidla sociálních rolí, a nikoliv vrozené dispozice a preference.⁹³ Teorie sociálních rolí pak vymezuje tradiční genderové role, podle kterých jsou v naší společnosti „tři běžně pozorovatelné znaky chování:

1. ženy častěji pracují v domácnosti a muži jsou živiteli rodiny
2. ženy většinou pracují v jiných zaměstnáních než muži
3. ženy mají většinou nižší status než muži

V důsledku toho podporují tradiční role odlišné chování žen a mužů, což nás vede k utváření genderových stereotypů a k tomu, že mylně přisuzujeme pohlavní rozdíly vrozeným

⁸⁷ Rovné odměňování žen a mužů ve zkušenostech a názorech české veřejnosti: výzkum veřejného mínění: Projekt 22 % k rovnosti Ministerstva práce a sociálních věcí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019 [cit. 2020-03-16]. ISBN 978-80-7421-183-6. Dostupné z: <https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/8053ad73.pdf>, str. 30.

⁸⁸ Tamtéž, str. 31.

⁸⁹ Tamtéž, str. 32.

⁹⁰ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2, str. 256.

⁹¹ Muži; vojenství, politika. Ženy; pečovatelsví, výchovná zařízení, učitelství.

⁹² LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2, str. 260-261.

⁹³ Tamtéž, str. 261.

znakům spíše než neviditelné ruce sociálních rolí.“⁹⁴ Ze statistik Českého statistického úřadu (ČSÚ) dále vyplývá, že rozdíl v platech mezi muži a ženami s nejvyšším stupněm vzdělání má na vině horizontální genderová segregace, tedy odlišná struktura oborů. Tyto obory mají odlišné úrovně příjmů a často převažuje zastoupení jedním genderem. Jde například o oblast IT, oproti kterému stojí zdravotní a sociální péče společně se vzdělávací sférou.⁹⁵ Téma dělby práce na základě principu genderu dále reflektuje filozofka Sandra Harding, podle níž společenský život v různých procesech vykonstruoval tři roviny genderové skutečnosti.

1. symbolické univerzum
2. dělbu práce
3. role

Genderový symbolismus označuje skutečnost, kdy máme tendenci vnímat a popisovat svět v pouhých dvou protikladných dichotomických kategoriích, jako jsou například kultura a příroda, aktivní a pasivní atd. Z této skutečnosti pak vychází najevo nadřazenost „kulturního, mužského“ principu, který se projevuje v nadřazenosti životního působiště mužů ve veřejné sféře, nad „přirozeným, ženským“ principem a to v tzv. privátní sféře. Tento rodový symbolismus se pak reprodukuje do společenské dělby práce. Z těchto důvodů Harding považuje pracovní trh za sílu, která reprodukuje celkovou genderovou strukturu, která v průběhu socializace učí jedince genderovým rolím.⁹⁶

Roku 2018 vyšla kniha *Genderové nerovnosti v odměňování: problém nás všech*. Tento projekt tří autorek zaštitěn Evropskou unií a podpořen Ministerstvem práce a sociálních věcí, se dotazníkovým šetřením a kvalitativní analýzou zabývá otázkami, zda lidé v ČR vnímají nerovné odměňování spojené s genderem jako problém či nikoliv. Z výzkumu vyplývá, že větší část české veřejnosti považuje nerovné odměňování na základě genderových rozdílů za závažný problém. Tento názor sdílí 69% dotazovaných, z čehož jsou z 80% zastoupeny ženy a 56% dotazovaných mužů s nimi souhlasí. Tito dotazovaní jsou vybráni nezávisle na věku, vzdělání či povolání.⁹⁷ Analýza rovněž poukazuje na souvislosti spojené s touto

⁹⁴ Tamtéž, str. 266.

⁹⁵ KRÍŽKOVÁ, Alena, MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ, Romana a VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Genderové nerovnosti v odměňování: problém nás všech*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2018. ISBN 978-80-7330-329-7, str. 20.

⁹⁶ OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, ed. *Tvrdošijnost myšlenky: od feministické kriminologie k teorii genderu: na počest profesorky Gerlindy Šmausové*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. ISBN 978-80-7419-043-8, str. 182-185.

⁹⁷ KRÍŽKOVÁ, Alena, MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ, Romana a VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Genderové nerovnosti v odměňování: problém nás všech*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2018. ISBN 978-80-7330-329-7, str. 15.

problematikou, kterými jsou například pohlaví, vzdělání či míra nezaměstnanosti v regionu. Při zkoumání nerovnosti platových podmínek je však třeba upozornit na dva odlišné způsoby diskriminace. Přímá mzdová diskriminace totiž označuje rozdílné odměňování dvou osob vykonávajících stejnou práci nebo práci stejné hodnoty, kdežto nepřímá mzdová diskriminace znamená, že ačkoliv dva lidé zastávají stejnou práci, která je stejně náročná, obsahuje stejné aktivity (přesčasy, vzdělávání, pracovní cesty,...) a má stejnou hodnotu, jsou za ni tito zaměstnanci různě odměňováni.⁹⁸ Výzkum se pak zaměřil na to, jaké mají respondenti zkušenosti s tímto problémem.

Rozdílnost názorů souvisí s odlišnou zkušeností, neboť jak výzkum prokázal, ženy se s finančním znevýhodněním setkávají častěji. Toto znevýhodnění většina spatřuje v první řadě v mateřské roli žen. Jde především o náročnější podmínky během kombinace práce a péče o děti, kterou způsobuje stávající dělba genderových rolí. Shodují se v tvrzení, že ženy jsou často zaměstnávány v oborech, které jsou mnohdy méně finančně ohodnoceny než ty, ve kterých pracují muži.⁹⁹ Autorky ze svých výzkumů potvrzují, že problém spočívá i v tom, že v oborech, kde pracují především ženy, jsou velmi nízké mzdy. Odlišná struktura oborů vytváří často podhodnocení pracovních pozic, které častěji zastupují ženy (tedy obory IT vs. zdravotní péče, oblast vzdělání...), a to i v případech, kdy jde o obory, na které je potřeba vystudovat vysokou školu. Genderové nerovnosti v odměňování mohou dále dle výzkumu nastat i ve veřejné správě. Významným činitelem jsou tzv. nadtarifní, tedy pohyblivé složky odměn. Tyto složky platů jsou netransparentní a připisují se v podobě osobních příplatků, příplatků za vedení a mimořádných odměn.¹⁰⁰ Další takovou proměnnou na otázku: „*Domníváte se, že ženy jsou ve Vaší organizaci za stejnou práci na stejné pozici odměňovány...*“, se stal například i vliv regionu. Třídění odpovědí podle kraje odhalilo, že nejvíce těch, kteří uvádějí, že ženy jsou méně finančně ohodnocovány než muži, pochází z Vysočiny (cca 47 %) a z Královehradeckého kraje (cca 45 %).¹⁰¹

Ačkoliv je nerovnost v odměňování reflektována i v zákoně, autorky upozorňují, že vymáhání antidiskriminační legislativy v praxi je problematické a její prosazování je spojené s problémy, které způsobují strach a neochotu problém řešit. Podle § 110 zákoníku totiž všem zaměstnancům a zaměstnankyním vykonávajícím stejnou práci, a práci stejné

⁹⁸ Tamtéž, str. 55.

⁹⁹ Tamtéž, str. 26 a 31.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 97.

¹⁰¹ Pod Královehradecký kraj spadá i zkoumaný podkrkonošský kraj.

hodnoty, náleží totožná mzda nebo plat.¹⁰² Závěr výzkumu proto stanovuje, že genderová nerovnost promítající se do rozdílné výše platů, je závažným sociálním a ekonomickým problémem naší společnosti. Porušování a nedostatečné vymáhání antidiskriminační legislativy pak způsobuje nižší příjmy především u žen, což má vliv i na jejich nižší důchody.¹⁰³

O genderové nerovnosti na trhu práce je tedy velmi podstatné psát, neboť z výsledků výše reflektované analýzy vyplývá, že nerovné odměňování žen a mužů spočívá v prolínání několika proměnných. Pohlaví, odlišné hodnocení pracovních pozic, mateřství, rodičovství. Z těchto důvodů je tudíž důležité nahlížet na problematiku nižších odměn v některých pracovních sférách, a to i z genderové perspektivy. A právě to bude primární téma praktické části této magisterské diplomové práce, kde bude reflektována pracovní sféra a názory na role v domácnosti a rodině, které jsou s tématem provázané. Neboť od toho, jak lidé vnímají jednotlivé genderové role, se může odvíjet právě rozlišení finančního odměňování. Zásadní součástí v tomto tématu tak hrají role, které se v souvislosti s pracovním životem od mužů a žen mohou očekávat, jako jsou například (v kontextu práce především) pracovní pozice, či otázka mateřství a rodičovské dovolené. A jelikož nižší mzdy v kombinaci s péčí o dítě mohou vytvářet znevýhodnění žen na trhu práce, je toto téma v souvislosti s genderovou nerovností příhodné řešit.

Práce bude proto zjišťovat, jak informanti smýšlí o pracovních pozicích a zda zaznamenávají odlišné finanční ohodnocení, popřípadě jaké za tím shledávají příčiny. Proto bylo podstatné pomocí odborné literatury vymezit současnou situaci a dosavadní znalost k tématu. V této kapitole je rovněž uveden procentuální podíl respondentů, kteří se roku 2017 vyjádřili k problematice nerovného odměňování, což odkazuje na výzkum podobného typu, avšak prováděného v širším měřítku. Uváděny jsou pouze ty výsledky, které mohou být relevantní pro mou vlastní práci a v ní prováděný výzkum. Jeho respondenti jsou obdobně zastoupení muži i ženami různých pracovních pozic, výsledná data tak lze porovnat a to i s ohledem na to, že výsledky budou moci být srovnány především orientačně, vzhledem k aplikování kvalitativní metody bez nároku na reprezentativitu. Dále byla z vydané knihy účelně reflektována pasáž o procentuálním zastoupení v jednotlivých krajích. Tato skutečnost je zmíněna z toho důvodu, že nejvíce těch, kteří se domnívají, že ženy jsou méně finančně

¹⁰² KŘÍŽKOVÁ, Alena, MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ, Roman a VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Genderové nerovnosti v odměňování: problém nás všech*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2018. ISBN 978-80-7330-329-7, str. 36-37.

¹⁰³ Tamtéž, str. 165.

ohodnocovány, pochází z Královehradeckého kraje. Pod tento kraj spadá i zkoumané Podkrkonoší, což je pro tuto práci relevantní skutečnost. A protože nerovnost finančního ohodnocování se stává systémovým problémem, který ovlivňuje nejen rodiny, ale celou ekonomiku, je příhodné tuto problematiku, a to jak ji vnímají někteří lidé z kraje (v tomto případě pod kraje), kde je nejvíce lidí přesvědčeno o nerovnosti odměňování žen, reflektovat. K tomu využiji právě tuto magisterskou práci.

2 METODOLOGICKÁ ČÁST

Předmětem výzkumu této magisterské diplomové práce je vnímání rovného postavení mužů a žen v naší společnosti, konkrétně pak ve vybrané oblasti Podkrkonoší. Z hlediska této problematiky se práce zaměří na postoje k genderovým rolím a nahlížení na pracovní pozice. Pro výzkum byl vybrán kvalitativní přístup, a to pomocí kombinace polostrukturovaných rozhovorů s experimentem. Samotný výzkum se skládá ze tří částí. První bude reflektovat postoje dotazovaných k genderové tématice, při druhé budou tito dotazovaní vystaveni vnějšímu stimulu médií, a závěrem v třetí části jim bude pokládána podobná sada otázek, která bude reflektovat případné změny v postoji k tématice. Do výzkumu jsou vybráni informanti různých věkových kategorií a povolání, načež primární podmínkou pro jejich výběr bylo to, aby dlouhodobě žili v podkrkonošském kraji. Jedná se tedy o výzkum zaměřený na genderovou tematiku propojenou s vlivem vybrané formy média, a to s lidmi v konkrétním kraji.

2.1 Cíle diplomové práce

Cílem této magisterské diplomové práce je zjištění, jak respondenti z Podkrkonoší vnímají potenciálně nerovné (resp. různé) postavení mezi muži a ženami, jestli vůbec nějak. Budu mít rovněž možnost zjistit, zda referenti preferují genderově stereotypní výchovu, jak se staví k rolím muž a žena a jak je to podle nich na trhu práce z pohledu genderového zastoupení, od čehož se odvíjí jedna z nejdůležitějších materiálních potřeb společnosti. Finanční ohodnocení. V neposlední řadě bude zjištěno, jak vlastně výzkumný vzorek definuje feminismus a co pro ně znamená.

2.1.1 Formulace výzkumných otázek

Pro výzkum byla stanovena hlavní výzkumná otázka, která koreluje s názvem diplomové práce, který zní; *Jak vnímají genderovou (ne)rovnost lidé z Podkrkonoší*. Doplnují ji vedlejší otázky, které jsou vyvozeny na základě kontextu teoretické části, zabývající se genderovými stereotypy. V neposlední řadě se budou zabývat i otázkou feminismu, neboť s tématem genderové nerovnosti úzce souvisí.

Hlavní výzkumná otázka

- Jaký postoj mají k genderové¹⁰⁴ (ne)rovnosti lidé z Podkrkonoší?

Vedlejší výzkumné otázky

- Do jaké míry, pokud tomu tak je, podle informantů ovlivňují genderové stereotypy dětství a dospívání?
- Na jaké nerovnosti, pokud nějaké, lze dle informantů narazit na pracovním trhu? Promítá se podle nich gender i do pracovní sféry?
- Jaké role by podle informantů měli zastávat muži a jaké ženy?
- Jak informanty ovlivnil doporučený dokument?
- Jak je podle informantů definován feminismus?

Po zodpovězení těchto otázek bych se v praktické části měla dopracovat několika závěrům, což povede k zodpovězení hlavní výzkumné otázky. Zjištěná data tohoto výzkumu tedy představí to, jak lidé rozdílných věkových kategorií v podkrkonošském kraji vnímají genderovou (ne)rovnost. Výsledky pak mohou dále vést k dalším sociologickým výzkumům zkoumajících tuto problematiku.

2.2 Kvalitativní výzkum

Vzhledem k teoretickému ukotvení práce v kontextu vnímání genderové (ne)rovnosti a to v konkrétním kraji byl vybrán kvalitativní výzkum, neboť tato metoda umožňuje získat hlubší porozumění zkoumané problematice. „Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“¹⁰⁵ Tato metoda mi tedy umožní rozmanitý přístup k výzkumu, neboť není stanoven jednotný uznávaný způsob, jak se tato metoda má provádět.

Přednosti kvalitativní metody využité v tomto výzkumu

- získám podrobný popis při zkoumání problematiky

¹⁰⁴ V rozhovorech byly používány výrazy vztahující se k genderu (dívka/chlapec, žena/muž), aniž by tento termín byl řečen.

¹⁰⁵ CRESWELL, John W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications. 1998, str. 12.

- bude mi umožněno zkoumat téma v přirozeném prostředí
- bude mi umožněno studovat procesy
- bude mi umožněno reagovat na některé možné situace
- budu moci hledat příčinné souvislosti
- pomůže mi při počáteční exploraci problematiky¹⁰⁶

Kvalitativní postup mi tedy poskytne porovnání odpovědi informantů s jejich dosavadními zkušenostmi a procesy, které mohou jejich postoj ovlivnit. Příležitost osobně a interaktivně pracovat se zkoumaným vzorkem mi tak umožní odhalovat kontrasty mezi různými jedinci, či hledat příčinné souvislosti. „*Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku. Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat. Pak výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat, formuluje předběžné zprávy a výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie.*“¹⁰⁷ Musím tedy naleznout podstatné informace v množině všech proměnných, které dotazovaní považují za relevantní. Tato činnost může přispět k porozumění zkušenosti a případnému pochopení zkoumaného sociálního problému. Kvalitativní přístup proto v kontextu této práce přináší daleko větší spektrum rozmanitých informací, což je právě jeho přednost oproti kvantitativní metodě, díky které bych sice měla k dispozici mnoho jedinců, nicméně by mi poskytla omezený rozsah informací, které mohu získat pokládáním sekundárních otázek.

Postup kvalitativního výzkumu

1. představení sociálního problému
2. terénní výzkum vytvářející sběr dat a jejich následnou analýzu a interpretaci
3. vznik hypotéz¹⁰⁸

Hypotéza bude fungovat jako pomocný nástroj při rozvíjení znalostí o pozorovaném jevu. Její hlavní funkcí je vysvětlení vyvozených výsledků, což mi umožňuje shrnout dosavadní vědění o problému. Hypotézy vychází z dosavadního vědění o problému, tedy i tato hypotéza bude mít jen dočasný status.¹⁰⁹

¹⁰⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 48.

¹⁰⁷ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8, str. 287.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 299.

¹⁰⁹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9, str. 112- 114.

Hypotéza pro tento výzkum

- Je vybraný vzorek reprezentantů z Poodkrkonoší toho názoru, že k mužům a ženám je v průběhu jejich života přistupováno odlišně na základě jejich předem přidělených rolí? Pokud ano, proč tomu tak je?

2.2.1 Experimentální metoda

Během výzkumného procesu jsou vytvářeny nové poznatky, což platí i pro tuto magisterskou práci. Tato systematicky naplánovaná činnost se pokouší zodpovědět výzkumné otázky a přispět tak k obohacení daného oboru.¹¹⁰ „*Podstatou experimentu je studium řízené situace v kontrolovaných podmínkách, kdy badatel kontroluje nebo ovlivňuje jednu či více nezávislých proměnných a sleduje změny proměnné závislé.*“¹¹¹ Tento výzkum je tedy empirický a kritický proces, který za pomoci logického uspořádání zkoumá a kontroluje přirozené jevy a předpokládané vztahy mezi nimi.

Typické vlastnosti experimentu využité v tomto výzkumu

- „výběr jedinců ze známé populace
- přiřazení jedinců do jednotlivých skupin
- vyvolání plánované změny podmínek
- měření malého počtu definovaných proměnných
- kontrola ostatních proměnných
- popis chování proměnných“¹¹²

Vyvolání plánované změny podmínek bude právě specifickou složkou experimentu aplikovaného v této práci. „*Základní vlastností experimentu je to, že výzkumník aktivně a úmyslně přivodí určitou změnu situace, okolností nebo zkušenosti sledovaných jedinců a pak sleduje změnu jedinců.*“¹¹³ Experiment této magisterské diplomové práce bude spočívat v tom, že na vybraném vzorku budou provedeny dvě vlny rozhovorů. První vlna bude zjišťovací, zda informanti pociťují nějaké genderové nerovnosti ve fázích lidského života a jak na ně reagují. V další fázi bude testovaná skupina jedinců požádána, aby během prodlevy

¹¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 26.

¹¹¹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejuživanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9, str. 28.

¹¹² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 43

¹¹³ Tamtéž, str. 42.

mezi rozhovory zhlédla vybraný dokument. Po uplynutí ideálně dvou týdnů proběhne druhá vlna rozhovorů, která bude reflektovat otázky z předchozí vlny. Tato sada otázek bude doplněna o dojmy z dokumentu, který se zaměřoval právě na otázku (ne)rovnosti mezi pohlavími. Tyto druhé rozhovory tedy odhalí, zda dotazovaní po zhlédnutí připraveného dokumentu, projeví reakci na tento vnější stimul. Můžeme předpokládat nějakou změnu, či projevenou zvědavost, spojenou se zájmem o zkoumaná témata. Zároveň můžeme zaznamenat i to, že zvolená forma média nepřinesla na sledující žádný efekt.

Dokument *Teorie rovnosti*

Tento dokument z produkce České televize byl natočen roku 2017 Barborou Chalupovou a reflektuje otázku rovnosti mužů a žen a jejich postavení ve společnosti. V dokumentu sledujeme tři filmové linie zastupované skupinami protagonistů a protagonistek, kteří se různými způsoby vyjadřují k tématu rovnosti mezi muži a ženami. V první dějové linii vystupují partneři pracující na Úřadu vlády, kteří společně vedou vládní kampaň *To je rovnost*. Jezdí po České republice a vedou přednášky na školách či v organizacích pro seniory a interaktivně s publikem diskutují o rovnosti či nerovnosti mezi muži a ženami. Během uvádění poslouchajících do problematiky pokládají otázky, které mají vyvolat rozvahu nad tématem. V souvislosti s pracovním zastoupením je pak výrazně znát rozdílnost názorů mezi mladou generací a starší generací seniorů. V dalším dějovém úseku se představují tři studentky vysokých škol, které jedou dělat celodenní výzkum s romskými dětmi.¹¹⁴ S dětmi formou hry probírají diskriminaci, nevhodné chování a šikanu na základě genderu. Třetí skupinou je iniciativa Genderman, která se snaží nahlížet na téma rovnoprávnosti i z pozice mužů. Je zde například zaznamenaná schůze, kde muži a ženy společně diskutují nad problematikou genderové nerovnosti, kdy i muži uvádějí své zkušenosti a svůj úhel pohledu. Tato iniciativa se chce vymanit z patriarchální role, čímž mají protagonisté v úmyslu poskytnout svobodnější život jak mužům, ale i ženám. Krom diskuzí jsou v dokumentu průstřihy do veřejné sféry. Je zde zaznamenaná například veřejná feministická sešlost, jejíž protagonistky aktivně vyjadřují své názory do mikrofonu na jednom z pražských náměstí. V dokumentu je i zařazené setkání vedené sociologem Ladislavem Jaklem a politikem Tomiem Okamurou. Vystupuje zde několik známých politiků a dalších veřejně známých osobností. Během úvodních slov se nejeden proslov nevalně vyjadřuje k ženám a zmiňovaný Ladislav Jakl zde označuje bílé heterosexuální muže za „nejutlačovanější a

¹¹⁴ Ještě před příjezdem na místo jsou však zabrané i během cesty, kdy svým jednáním podporují některé, ne zrovna příznivé, genderové stereotypy (př. ženy jsou nepozorné řidičky).

nejzanebávanější společenskou menšinu současnosti. ¹¹⁵ S těmito názory polemizují Tomáš Pavlas ze zmiňované iniciativy Genderman a novinářka Sylvia Lauder z týdeníku *Respekt*. Dostávají se do konfrontace, kdy jejich názory nejsou vyslyšeny s úctou, a v některých úsecích dokonce ani tolerovány. Aktivní účastníci mimo jiné značně projevují sexismus a předsudky proti feministům a feministkám. Cílem dokumentu tedy bylo obsáhnout problematiku rovnosti mužů a žen z několika úhlů pohledu.

Tento dokument byl do výzkumu zařazen jakožto jedna z konkrétních forem médií, díky jejíž konzumaci se očekává, že by u respondentů mohl být vyvolán nějaký účinek. Diplomová práce bude tedy rovněž reflektovat, jaký (zda nějaký) měl tento zvolený obsah na informanty vliv. Zda dokument vyvolal podnět, jenž by podnítil další zájem o téma. Relevantní bude i ta informace, že informanti odmítnou dokument sledovat, popřípadě dokoukat. V návaznosti na dokument je ve druhé vlně rozhovorů pokládána i otázka, zda si od prvního rozhovoru informanti všimli i některých genderových stereotypů v dalších mediálních prostředcích.

2.2.2 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturované rozhovory se označují jako rozhovory s návodem. Připravím si tedy soupis primárních otázek, které mohou být v průběhu doplněny dalšími sekundárními (či sondážními) otázkami. Ty budou vznikat během průběhu rozhovoru, aby podnítily informanty k dalším výpovědím, což mi může dodat potřebné informace. Tyto doplňující otázky mohou být žádostí o doplnění podrobností, nebo mohou mít podobu podpůrného projevu.¹¹⁶ Vybraný postup tak v sobě nese tu výhodu, že umožňuje provést rozhovory strukturovaněji, což může ulehčit srovnání jednotlivých výpovědí. Dovoluje navíc dotazovaným uplatnit vlastní perspektivu a zkušenosti se zkoumanou problematikou. Osobní kontakt navíc umožňuje zaznamenávat mimiku a gestikulace informanta.

*„Polostrukturovaný rozhovor bývá považován za optimální způsob získávání dat, neboť kombinuje výhody standardizované i nestandardizované formy dotazování a snaží se minimalizovat jejich omezení. Patří proto k nejčastěji využívaným technikám kvalitativního přístupu.“*¹¹⁷

¹¹⁵ *Teorie rovnosti* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10408111009-cesky-zurnal/216562262600003-teorie-rovnosti/>, 31. minuta.

¹¹⁶ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9, str. 211.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 211.

Před začátkem každého rozhovoru je nutné informanty ubezpečit, že jejich osobní údaje jsou zabezpečeny, a tedy že rozhovor je zcela anonymní. Tyto etické otázky mají ve společenskovědním výzkumu důležitou roli, neboť zajišťují dlouhodobou realizaci výzkumných šetření.

Důležité zásady etického jednání:

- získání informovaného souhlasu (osoba zúčastněná výzkumu musí být plně informovaná o průběhu)
- pasivní nebo aktivní souhlas s účastí na výzkumu
- na konci studie musí být účastníci plně obeznámeni s okolnostmi výzkumu (pokud tomu tak nebylo během šetření)
- účastníci musí vědět, že mohou svou účast na projektu kdykoliv ukončit
- anonymita (identita nesmí být nikomu odhalena)¹¹⁸

Jmenované etické zásady jsou v této magisterské práci splněny. Každý z účastníků byl před začátkem experimentálního výzkumu informován o jeho průběhu. Tyto informace každý stvrdil podpisem informovaného souhlasu, a to před začátkem obou vln rozhovoru. Po ujištění o naprosté anonymitě je na začátku každého rozhovoru vysloven i aktivní souhlas s pořizováním nahrávky. Vzor informovaného souhlasu bude přiložen v přílohách.

3.3 Výzkumný vzorek

Záměrem práce je zkoumat postoj obyvatel Podkrkonoší v tématu genderové (ne)rovnosti. Je proto potřeba zohlednit geografické parametry, tedy aby informanti skutečně pocházeli, či dlouhodobě žili ve vybraném kraji. Výběr bude preferovat rovnoměrné zastoupení jak v genderu a věku, tak i rozmanitost pracovních pozic, pro obsáhlejší reprezentaci populace. Je tedy aplikován statistický výběr, kdy základní soubor je definován a rozsah výběru je předem znám.

Jelikož i přes nereprezentativitu tohoto výzkumu je při výběru zkoumaného vzorku potřeba zohlednit vnitřní strukturu cílové populace, zvolila jsem pro tuto práci postup záměrného výběru, kdy jsem volila zkoumané jednotky s určitým úmyslem. Rozhodla jsem se

¹¹⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 157.

pro techniku tzv. sněhové koule,¹¹⁹ kontaktovala jsem tedy dvě osoby různých věkových kategorií,¹²⁰ které jsem dále požádala o doporučení někoho dalšího. Zároveň byla tázaná osoba požádána, aby se nejednalo o kolegu z práce či blízkého příbuzného. Pro co možná nejširší pokrytí obyvatel jednoho kraje jsem si zadala kritéria, kterých jsem se při výběru vzorku do výzkumu chtěla držet. Informanti v tomto výzkumu se mají skládat z různých povolání napříč rozdílnými věkovými kategoriemi. Z důvodu tématu genderové (ne)rovnosti bylo rovněž při výběru informantů zohledněno, aby polovinu skupiny tvořily ženy a polovinu muži. V souvislosti s tématem genderové problematiky jsem chtěla předejít tomu, aby se nejednalo o názory, které by zastávali pouze či převážně jen zástupci jednoho genderu.

Aby dále nebyly výsledky ovlivněny názory jedné konkrétní populace, stanovila jsem pro výběr informantů další dvě kritéria. Věk a povolání. Vytvořila jsem tři věkové kategorie. První tvoří zástupci ve věku 20–30 let,¹²¹ druhá je reprezentována osobami ve věku 31–50 let¹²² a ta třetí se skládá z osob starších 50 -ti let.¹²³ Je tomu tak z důvodu toho, že jsem každou jmenovanou věkovou kategorii chtěla pokrýt alespoň přibližně podobným počtem informantů, abych měla jistotu toho, že zkoumaná skupina bude tvořena rozdílnou věkovou generací s odlišnými zkušenostmi. Poslední kritérium, které při výběru výzkumného vzorku bylo zohledněno, je pracovní pozice. Je tomu tak z důvodu, aby se neopakovala stejná zaměstnání, čímž by mohl být výzkum ovlivněn podobnými názory respondentů na základě jejich stejné pracovní zkušenosti, což by mohlo být vzhledem k otázkám věnujícím se zkušenostem s nerovným finančním odměňováním ne příliš vhodné. Informanty jsem nevybírala podle toho, které zaměstnání by bylo zajímavější, pouze jsem při žádosti o další kontakt kladla apel na to, aby se nejednalo o kolegy, ať se mi ve výzkumu neopakuje jedna pracovní pozice. Pokud to bylo možné, upřednostnila jsem také to, aby se mi ve výčtu promítaly jak zaměstnání ze státní sféry, tak ty v soukromém a podnikatelském sektoru. Tato taktika výběru mi měla zprostředkovat to, aby má zkoumaná skupina byla zastoupena různorodými obyvateli Podkrkonoší. V návrhu plánu výzkumu bylo uvedeno, že pro toto experimentální šetření bude vybrán soubor 12–17 osob.

¹¹⁹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9, str. 102.

¹²⁰ Známa ze základní školy, se kterou jsem od konce školy nebyla v kontaktu, a kamarádka mé babičky.

¹²¹ Což jsou osoby mladé dospělosti, které mohou být vychovávány jinak než např. starší generace. Dá se u nich mimo jiné předpokládat, že ještě nemusí mít zkušenosti s rodičovstvím, popřípadě mají s rodičovstvím čerstvé zkušenosti (což může být relevantní k některým pokládaným otázkám).

¹²² Tedy věková kategorie dospělých jedinců, kteří mohou mít více pracovních zkušeností než předešle uvedená generace. Dále mohou mít i zkušenosti s rodičovstvím (což může být relevantní k některým pokládaným otázkám).

¹²³ Tato věková kategorie může být ovlivněna dobou, ve které byli jedinci vychovávaní.

Jakožto výzkumnice užívající techniku sněhové koule jsem musela použít i svůj úsudek a doporučené kontakty doplnit volbou po vhodných informantech. Limitem bylo samozřejmě i to, že ne všichni byli ochotní se výzkumu zúčastnit. Celkem jsem kontaktovala 24 lidí. Na základě uvedených kritérií se při získávání kontaktů podařilo sestavit vzorek 15 -ti osob, které souhlasily s účastí a zároveň splňovaly podmínky, čímž mohly být zařazeny do výzkumu. Tuto skupinu zastupuje osm žen a sedm mužů. Všem byla slíbena anonymita a možnost od výzkumu kdykoliv odstoupit. V rámci anonymizace mi na informovaný souhlas informanti poskytli pouze svůj podpis bez dalších osobních údajů. Nahrané rozhovory jsou transkribovány, aby si nikdo nemohl spojit konkrétní zúčastněné s jejich hlasy a oni tak zůstali zcela anonymní. V praktické části jim byla udělena transkripční značka N, která společně se specifickým číslem nahradila jména účastníků.

2.2.3 Limity výzkumu

„Výzkumný proces je vždy kompromisem a vyvažováním nedostatků a výhod.“¹²⁴ Ač má tedy kvalitativní výzkum možnost využít poměrně velkou škálu postupů ve zkoumání, nese s sebou tento přístup několik nevýhod.

Nevýhody kvalitativní metody zasahující do tohoto výzkumu

- získaná znalost nebude zobecnitelná
- bude obtížnější testovat hypotézy a teorie
- sběr a analýza dat bude dlouhodobá náročnější etapa
- výsledky mohou být snadněji ovlivněny mými osobními preferencemi
- práce bude mít poměrně nízkou reliabilitu

I tato magisterská práce je ovlivněna nevýhodami souvisejícími s výběrem kvalitativního výzkumu, jež představuje limity práce. Hned na začátku výzkumu pro mě bude obtížnější naformulovat testující hypotézy, neboť je těžké určit, které proměnné mohou být pro informanty relevantní. Menší výzkumný vzorek, ač vybrané jedince vystavuji osobnímu kontaktu a mohu jim pokládat doplňující otázky, pak nepropůjčí kvalitativnímu výzkumu takovou hodnověrnost a spolehlivost, jako by tomu bylo u neosobního kvantitativního výzkumu. Výběrem této metody jsem se vzdala možnosti generalizovat závěry na celou populaci a nemůžu tedy ani definovat, že tyto závěry budou platné. Výzkum proto není

¹²⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 49.

reprezentativní. Jeho výsledky se dají použít spíš jako nástroj k porozumění konkrétní vybrané skupiny.¹²⁵ Pro snadnější komunikaci s informanty vynechám pojem gender a budu používat označení dívky a chlapci, muži a ženy, abych se vyhnula nepochopení terminologie. Je tomu tak z důvodu, že vzorek není pokryt vysokoškolsky vzdělanými lidmi, kterým by byla známa definice genderu, jakožto sociálně konstruované role. Informanti jsou různých stupňů vzdělání, proto nemusí být s výkladem genderu srozuměni, což by mohlo ovlivnit výzkum. Limitem je pak dále ochota informantů a čas, který výzkumu chtějí věnovat. Výpovědi mohou být stručné, odbyté, či předčasně ukončené. Může se stát, že informant nebude mít k tématu co říct, nebude vědět co odpovědět, či se nebude chtít podělit o svůj názor. Další proměnnou může být odmítnutí zhlédnutí dokumentu či zrušení další schůzky k druhé vlně rozhovorů. I tato skutečnost bude v závěru vzata v potaz. Podstatným limitem v neposlední řadě lze označit tu skutečnost, že nejsem zkušenou a profesionální tazatelkou a výzkumnicí. Tento výzkum je můj první, a i přes nastudování všech pravidel, může tento fakt ovlivnit jak výsledky, tak potřebný čas na dokončení výzkumu a práce.

Během měsíce března 2020 došlo na území ČR k situaci, kdy vláda vyhlásila nouzový stav a karanténu pro všechny obyvatele. Do té doby jsem stihla uskutečnit všechny rozhovory první vlny, které se konaly v kavárnách a restauracích a se staršími lidmi, kteří nechtěli z časových či zdravotních důvodů cestovat, se rozhovor konal v jejich domovech. Nouzový stav mě donutil přehodnotit podmínky experimentu. Místo plánované proluky dvou týdnů mezi rozhovory, jsem byla nucena druhou vlnu rozhovorů provést s delší časovou prodlevou. Bylo tomu jednak i kvůli neochotě informantů v experimentu pokračovat, tak i kvůli mým zdravotním indispozicím. Přes video hovor jsem se nakonec rozhodla výzkum nedokončovat, neboť ne všichni účastníci této variantě byli příkloněni, především kvůli nezkušenosti či absenci vhodného počítačového zařízení. Sama jsem inklinovala spíše k osobnímu kontaktu, neboť jsem toho názoru, že přímý rozhovor bude pro obě zúčastněné strany přívětivější, díky čemuž budou informanti ochotní poskytnout více svých názorů a stanovisek. S ohledem na ucelenost výzkumu a na bezpečnost respondentů, i tu mou, jsem tedy zvolila dle mého názoru nejvhodnější řešení, provést druhou vlnu dotazování v delším časovém rozpětí. Druhá vlna rozhovorů tedy nakonec probíhala v rozmezí dvou měsíců a byla prováděna převážně v domovech respondentů, kam jsem byla pozvána. Většina rozhovorů se konala v jídelnách a obývacích pokojích a tři rozhovory se konaly v zimních zahradách (izolovaných přístřešcích).

¹²⁵ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8, str. 289- 290.

Jeden rozhovor probíhal v autě. Limitem se tedy v tomto případě stala opatření spojená s pandemií, která omezila pohyb a styk osob a uzavřela veřejné prostory, čímž byl narušen nejen běžný chod života, ale i plánovaný výzkumný plán. Na to navazuje další nepředpokládatelný limit, kterým je technická vybavenost a schopnost provést rozhovor virtuálně. S tímto návrhem souhlasila jedna třetina informantů, především zástupci první skupiny, tedy osoby do třiceti let.

Neplánovanou zajímavostí se stalo, že jsem během vyhledávání kontaktů do výzkumu zařadila i manželský pár v důchodu. Byla jsem pozvána k paní domů a její manžel se chtěl výzkumu zúčastnit také. První rozhovor jsem provedla s každým individuálně, aby názory jednotlivců nebyly ovlivňovány tím druhým, načež druhý rozhovor jsem prováděla již s oběma manželi společně. V souvislosti s doporučeným dokumentem jsem chtěla navodit podobnou situaci, jako když v dokumentu společně začali mezi sebou diskutovat muži a ženy z asociace Genderman, kdy účastníci uváděli různé zkušenosti na základě svého genderu. Popřípadě mohlo být přínosné to, jestli se budou zúčastnění partneři doplňovat, či zda spolu budou nesouhlasit, což by mohlo vyvolat hlubší diskusi. Bylo tomu tak učiněno i s ohledem na předchozí první rozhovory, ve kterých oba účastníci často odbíhali od tématu. Dalším důvodem k tomuto kroku byl i věk informantů, neboť jsem na základě předchozí komunikace nepředpokládala znalost terminologie,¹²⁶ která je užitá v pokládaných otázkách, a která do značné míry souvisí s porozuměním otázek.¹²⁷

¹²⁶ Použité pojmy heterosexuální a feminismus.

¹²⁷ Což je dále v praktické části i potvrzeno.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této magisterské diplomové práce obsahuje reflexi analýzy rozhovorů, které byly provedeny s patnácti informanty z podkrkonošského kraje. Pro přehlednost je tato část rozdělena do dvou hlavních kapitol, kdy se každá věnuje jedné vlně rozhovorů. Podkapitoly první části prezentují první vlnu rozhovorů a jsou rozčleněny podle témat týkajících se genderových stereotypů, které byly představeny v teoretické části. Druhá kapitola pak na základě získaných dat z druhé vlny dotazování reflektuje případný rozvoj či doplnění názorů předchozí vlny, vyhodnocuje případné dopady působení poskytnutého dokumentu a závěrem reflektuje, jak lidé definují feminismus a co pro ně vlastně znamená. Podrobný popis výzkumu je poskytnut v předchozí metodologické části. U první vlny rozhovorů byla provedena kompletní transkripce, která se držela pravidel z korpusu Dialog 0.1, vytvořeného v Ústavu pro jazyk český AV ČR. U druhé vlny jsou rozhovory přepsané do částečné transkribované podoby. Nebyly kompletně přepisovány otázky pokládané výzkumným mluvčím, a to například takové, které byly zopakovány, což není pro čtenáře relevantní. Dále nebyly do transkripce zařazeny připomínky informantů, které nebyly k tématu. Bylo tomu tak učiněno z toho důvodu, že starší účastníci výzkumu mnohdy sklouzávali k vyprávění příběhů, které s tématem práce nesouvisely.¹²⁸ Vynechané části byly nahrazeny třemi tečkami.

Přehled informantů

V níže uvedené tabulce je přehled všech informantů zúčastněných v tomto výzkumu. V procesu anonymizace jim byla místo jména přidělena transkripční značka N¹²⁹ se specifickým číslem. Krom pohlaví a věku je u každého označení N uvedeno i zaměstnání či aktuální status. Díky podmínce neopakování stejného zaměstnání se tak ve výzkumu naskytl poměrně různorodý výčet pracovních pozic. Detailnější informace o výběru výzkumného vzorku jsou rovněž představeny v metodologické části.

Na rozdíl od se délkách rozhovorů s informanty lze poukázat na limit spojený s tématem. Vzhledem k tomu, že výběr informantů probíhal náhodně mezi obyvateli kraje, nedalo se předpokládat, do jaké míry budou mít k tématu co vypovědět. Již po prvních rozhovorech bylo jasné, že někteří toho k tématu nemají moc co říci, neboť se dle jejich slov o tato témata nikdy nezajímali. Rozhodně padlo několik zajímavých myšlenek a postřehů, avšak byly i

¹²⁸ Například o tom, jak se jim nakupovalo během koronavirových opatření, o neslušnosti lidí a podobně.

¹²⁹ KADERKA, Petr a SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality. 2006, 43 (3/4). ISSN 1212-5326, str. 18–51.

rozhovory, které trvaly opravdu jen krátkou chvílí, neboť jejich respondenti měli velmi stručné odpovědi, které nerozvíjeli dál, jelikož nevěděli, co dalšího k tématu říct, nebo i dokonce nechtěli. Účastníci s velmi krátkými rozhovory v druhé části rozhovorů pak povětšinou přiznali, že jim zkoumání genderové¹³⁰ nerovnosti přijde zbytečné a jako ztráta času. Někteří informanti nevnímali téma jako problém, a tak si stáli za tímto názorem, díky kterému nevyověděli k tématu mnoho dalšího. Velmi krátké byly zejména druhé rozhovory, jelikož polovina otázek byla sestavena tak, aby doplňovaly otázky z prvních rozhovorů a reflektovaly případný vývoj a změnu názorů. Avšak velmi často informanti neměli potřebu doplnit své předchozí výpovědi, jelikož jejich názory zůstaly stejné, a tak byly tyto otázky během chvíle zodpovězené. U otázek směřovaných na dokument jsme se společně zdrželi v závislosti na tom, jak je uchopení tématu bavilo. Informanti, kterým tento dokumentární film přišel nudný, neměli moc co vypovědět, čímž se rozhovor brzy chýlil ke konci. Někteří informanti byli struční a chtěli zřejmě rozhovor brzy ukončit. Na některých bylo navíc poznat, že nechtějí, popřípadě nemohou výzkumu věnovat tolik času (žena na rodičovské dovolené, která měla u rozhovoru své dvouleté dítě nebo zástupce firmy, kterému během rozhovoru pravidelně zvonil telefon). V jednom případě byl dokonce znát od informanta jistý despekt k výzkumu a vysokoškolským pozicím věnujícím se tomuto tématu. Zmiňovaný účastník výzkum nedokončil. Tento respondent byl jediný, který se už nezúčastnil druhé vlny rozhovorů. Během schůzek s informanty se nejednou dokonce stalo, že rozhovor, byť krátké, pokračoval po vypnutí diktafonu, kdy z informantů opadla nervozita a vyjádřili se k tématu ještě dál, popřípadě mi pověděli nějaké své osobní zkušenosti, o kterých si nebyli jistí, jestli je mají na nahrávku uvádět. Dle slov některých účastníků se díky povědomí o diktafonu cítili svázaní a nechtěli říct něco špatného, hloupého či nepublikovatelného. I u kratších výpovědí jsou však data přínosná, neboť ač byli někteří informanti struční, mají jejich výpovědi hodnotu. Jejich postoje totiž i tak vypovídají o tom, jak vybraná skupina z Podkrkonoší vnímá genderovou (ne)rovnost. Nutno přiznat, že úvodní rozhovory odehrávající se vzápětí po setkání nebyly na diktafon zaznamenávány. Tyto „zahřívací“ otázky se zaměřovaly na informanty, popřípadě jsme diskutovali nad děním souvisejícím s koronavirovou krizí. Tyto rozhovory trvaly přibližně 5–15 minut a nejsou (stejně tak jako rozhovory uskutečněné po vypnutí nahrávání zvuku) započítané do délky konaných rozhovorů, a to z toho důvodu, že nesouvisely s tématem výzkumu.

¹³⁰ Výraz gender respondenti nepoužívali. Vyjadřovali se slovem „tohle.“

Tabulka č. 1 – Stručný přehled informantů

informant	pohlaví	věk	status	délka 1. rozhovoru	délka 2. rozhovoru	celková délka rozhovorů
N1	žena	26	rodičovská dovolená	17 minut	10 minut	27 minut
N2	žena	27	studentka dentální hygieny	21 minut	19 minut	40 minut
N3	žena	26	učitelka v mateřské školce	36 minut	25 minut	61 minut
N4	muž	27	učitel na zš	38 minut	16 minut	54 minut
N5	muž	28	mistr stavebních prací, zástupce firmy	16 minut	33 minut	49 minut
N6	muž	32	mistr provozu popelářských služeb	25 minut	16 minut	41 minut
N7	muž	36	specialista SFD a FEM	13 minut	11 minut	24 minut
N8	žena	42	operátorka	26 minut	22 minut	48 minut
N9	muž	43	policista	25 minut	46 minut	71 minut
N10	žena	50	dispečer silniční dopravy	25 minut	11 minut	36 minut
N11	muž	59	podnikatel	15 minut	neproběhnul	15 minut
N12	žena	64	OSVČ účetní	22 minut	15 minut	37 minut
N13	žena	72	prodavačka, důchod	20 minut	15 minut	35 minut
N14	žena	80	důchod	22 minut		53 minut
N15	muž	83	důchod	24 minut	31 minut	55 minut

Zdroj: Vlastní zpracování

3.1 První vlna rozhovorů

V rámci této kapitoly budou uvedena témata, která byla probírána během rozhovorů první vlny. Tato první sada otázek se zaměřovala především na témata genderových stereotypů představených v teoretické části. Budou zde prezentovány výpovědi informantů, které jsou na základě shod sestaveny do rozličných vzorců. Díky rozdílnosti věkových kategorií bude i možnost srovnávat, jestli se názory liší mezi mladší a starší generací. Výsledky zároveň pomohou závěrem odpovědět na vedlejší výzkumné otázky a přispějí k zodpovězení hlavní výzkumné otázky. Detailní dramaturgie dotazování je přiložena v přílohách.

3.1.1 Výchova a vzdělání

Jak bylo uvedeno v teoretické části, k dívkám a chlapcům je přistupováno spíše na základě genderové identity. Tyto genderové stereotypy jsou uplatňovány již v raném věku dítěte¹³¹ a prostupují pak celým jeho životem. Prvním takovým atributem můžou být právě barvy. Potvrzuje to i první z otázek, která zjišťovala, podle kterých znaků účastníci výzkumu vydedukují u čerstvě narozeného dítěte, zda se jedná o holčičku či chlapečka. Dvanáct z patnácti informantů odpovědělo, že totožnost dítěte poznají právě na základě barvy oblečení. Na dotaz, podle které barvy poznají, že jde o holčičku, přiřadilo deset účastníků právě růžovou, jakožto hlavním znakem k rozpoznání dívek. Dále pak čtyři účastníci jmenovali ještě červenou barvu a dva bílou. K chlapcům pak naopak je často přiřazována modrá barva, a to jedenácti účastníky. Pět z nich pak dále jmenovalo barvu zelenou a dva šedou. Můžeme citovat například N13, která říká:

„No tak ee záleží samozřejmě na tom, jak to dítě je starý, ale pokud to jsou miminka, tak se musím přiznat, že hlavně podle barvy oblečení... tak u holčiček je jasná růžová, nějaká šedá a bílá s růžovou a nějaký takovýhle barvy a u kluků samozřejmě bledě modrá.“

Tři informanti N2, N8 a N9 dále rozšiřují kategorii oblečení i na druhy oděvů, do kterých jsou děti oblékány. N8 uvádí že:

„Holka na sobě bude mít šatičky třeba v létě, nebo sukýnku. Kluk bude mít kalhoty, kraťasy a kluk bude mít modrou a zelenou, prostě barevně jakoby ty klučičí barvy, holka zas bude mít bílou, žlutou, růžovou, červenou, takovýle holčičí barvy. Holčička bude načančaná,

¹³¹ V mnoha případech tomu tak může být již před narozením dítěte. Příkladem může být v poslední době oblíbená metoda prozrazování pohlaví na základě vypuštění balónek, kdy růžové balónky znamenají holčičku a modré chlapečka.

bude mít dlouhý vlásky. Třeba culíka, náušnice. Kluk zas tohle mít nebude prostě. Bude mít klučičí zevření, takhle.“

Další často zmiňovanou odpovědí, která účastníky napadla v souvislosti s rozpoznáváním dětí, bylo pohlaví. Krom slova pohlaví padala i slova jako pohlavní orgány nebo „*podle pindika*“ (N6). Tyto odpovědi zazněly celkem šestkrát, a to napříč všemi zmiňovanými generacemi (N3, N4, N6, N10, N11, N12). Jedna třetina účastníků jako další parametr uvedla výraz a rysy v obličeji. N10 usuzuje, že „*ta holčička má takovej holčičí ksiftíček*“ a N14 používá výraz „*jemnost obličeje*.“ Dalším měřítkem většinou pro dva respondenty byly dále oči, vlasy, náušnice a hračky. Tyto odpovědi tak potvrzují, že gender dětí tato skupina informantů vnímá primárně skrze normy dané ve společnosti. Tito informanti tedy primárně vnímají opakující znaky spojené s genderem (oblečení a barvy), a od toho odvozují pohlaví. Dále sice odkazují i na pohlavní znaky dítěte, avšak nepředpokládá se, že by v běžné interakci s dítětem byly tyto znaky kontrolovány.

Na otázku, kdo by si měl hrát s kterými hračkami, se již mezi účastníky vytvořily tři takřka rovnoměrné skupiny různých přesvědčení.

1. nerozlišovali by, se kterými hračkami si má kdo hrát
2. holky by se měly hrát s panenkami a kluci s autíčky a nářadím
3. holky s panenkami, kluci s autíčky, ale může to být i naopak

Přesvědčení, že by si děti měly hrát s hračkami, které je baví, a že by rodiče neměli hračky rozlišovat, zastává šest účastníků. N1, N2, N4, N5, N9 a N12. Většina z nich reprezentuje právě první (rozuměno věkovou kategorií účastníků představené v metodologii) věkovou generaci. Krom N12 a N9 mají zbylí tito informanti mezi 26 – 28lety. To že většina účastníků mladších třiceti let zastává tento názor, může indikovat výchovu této generace odkloňující se od zažitých tradic (viz následující skupina). Cituji N1 na rodičovské dovolené.

„Já si myslím, že všichni se všema. Nemyslím si, že kluci by nesměli mít kuchyňky ani panenky. Já jsem názoru toho, že kluci by měli mít panenky na hraní, aby věděli, jaký to pak je mít to miminko, aby si s tím jakoby, aby si vytvořili vztah k tomu dítěti, protože chlapi taky můžou vychovávat děti.“

N4 poukazuje na to, že zájem dětí o hračky, které jsou „*typicky*“ určené pro konkrétní gender neznámá, že by to dítě vybočovalo z heteronormativního konceptu. „*Pokavad si nějaký malej kluk hraje s panenkama tak to neznámá, že je hnedka prostě nějaký jinej,*

jako v uvozovkách, že prostě já nevím, děcka maj různou fantazii, tak si můžou hrát s čím chtěj,... stejně tak jako, jak holčičky si můžou hrát s autama, tak kluci si můžou hrát s panenkama.“

Na souvislost tématu hraček a sexuální orientace, dále navazuje N3, učitelka v mateřské školce, která zastává názor, že starší děti by si měly spíš hrát s hračkami, pro jejich gender určenými.

„Tak kdyby to byl třeba ještě mladej kluk, kterej třeba chodí do školky, a hraje si třeba hodně s panenkama, nebo se třeba oblíká do holčičího oblečení, třeba do šatů, tak bych si myslela, že to ještě takovou váhu úplně nemá, protože je malej, ale když už by to byl třeba nějakej věk, já nevím, třeba už první, spíš druhej stupeň, tak už bych to nějak řešila, protože už by mi to nepřišlo asi úplně normální no... Můžou se tam odvíjet třeba i jiný věci, jako třeba orientace a takhle, to už bych byla víc na pozoru, bych třeba došla k psychologovi nebo tak.“

Tento výrok tak ukazuje, že smýšlení N3 se kloní k esencialistickému přístupu, na který se odvolává i princip heteronormativity. V mnohých informantech je tedy stále utvrzována představa „vhodných“ hraček pro konkrétní gender a v momentě, kdy není gender v souladu s něčím pro něj typické, tudíž normativní, tak to může vyvolat představu něčeho odlišného, co je dle některých nutno probrat s příslušným odborníkem. Sexuální orientaci dále zmiňuje N13 v kontextu otázky, když by si naopak hrály dívky s auty a kluci s panenkami, což účastnice označuje jako něco zvláštního, díky čemuž *„třeba už se tam projevuje nějaká sexuální orientace, ale netuším, v jakým věku se to dá rozpoznat nebo ne nebo nedá.“* N3, N11, N13, N14 a N15 tak společně zastávají názor, že by si holky měly hrát s panenkami, kuchyňkami a činnostmi, které vidí u své matky, kdežto pro chlapce jsou určená auta, vlaky a různá náradí, která inklinují k technickým dovednostem. Nutno poznamenat, že krom N3 jsou všichni zástupci starší generace ve věku 59–83 let, z čehož může plynout právě rozdílnost toho, v jaké době byly jednotlivé generace vychovávány. Tvrzení této starší generace se častěji odvolávají na tradici a normativitu těchto stanovisek, což právě může odrážet to, jakou výchovou byli tito reprezentanti ovlivněni.

Třetí postoj zastupují účastníci N6, N7, N8 a N10, kteří ač deklarovali, že holky by si měly hrát s panenkami a kluci s autíčky, připouští, že to může být i naopak. Tito účastníci zastupují především druhou věkovou kategorii, načež jejich věk je v rozmezí 32–50 let. Jde tak o zástupce generace, která stojí mezi dvěma předešle reprezentovanými generacemi. Názorově tak tvoří jistý předěl, neboť ač zastávají správnost rozdělování hraček na základě

genderu, uznávají i možnost toho, že by toto rozdělení nemuselo být bezpodmínečně dodržováno. Účastnice N10 však poukazuje na to, že ač holčička s autem může působit přirozeně, tak oproti ní chlapec s panenkou už je vnímán jako něco podivného.

„Tak holčička panenky a kluci autíčka, ale taky to tak není, že si klidně může hrát holka s autíčkama. Ale je pravda, že holka s autíčkem mi přijde docela normální, ale kluk s panenkou, to už takový divný? Jo? Že to (.) no? Tak je to tak rozdělený, jako že se to tak nabízí, že holčička s panenkou a kluk s autíčkem, ale určitě to není pravidlo.“

Díky tomuto názoru tedy mohu odkázat na výzkum, který ač byl prováděn roku 1980, tak se jeho závěry v tomto případě ukazují být stále platné. Na chlapeckou volbu hraček bylo více dohlíženo, než na volbu dívčí.¹³² Chlapci tak mohou být stále diskriminováni, neboť na volbu chlapců hrát si s hračkami „určenými“ pro dívky je některými respondenty stále nahlíženo jako na něco nezvyklého. U chlapců se v tomto výzkumu více dohlíží na jejich kategorii genderu, což může potvrdit i další z pokládaných podotázek. Nutno však ještě podotknout, že ve všech třech názorových skupinách jsou účastníci mužského i ženského rodu rozpoloženi mezi všechny postoje. Nedá se zde určit, že by ženy a muži zastupovali vyloženě totožné názory. Nelze tak tímto potvrdit, že by muži byli kritičtější vůči chlapeckému výběru hraček. Na druhou stranu se tu výrazně projevila rozdílnost postojů mezi generacemi.

V návaznosti na rozdělení barev a hraček podle genderu, byl probírán další genderový stereotyp s předchozími kategoriemi spojený. Kostýmy dětí na dětských karnevalech. Jestliže z některých předešlých výpovědí bylo deklarováno, že chlapce v dětském věku mohou zasahovat genderové stereotypy výrazněji než dívky, nevyklučuje tuto diskriminaci ani téma maškarního oděvu. Názory účastníků výzkumu k tomuto tématu se prakticky rozdělují na dva tábory. Osm informantů (N1, N5, N7, N8, N9, N10, N11, N12) vyjevilo názor, že děti se mohou převlékat za cokoli, nicméně po hlubším rozjímání dva z nich přehodnotili svou odpověď, že by jim přišlo divné a zvláštní, kdyby chlapec šel převlečený za princeznu. Druhá skupina pak preferuje kostýmy, které odpovídají genderu dítěte. Pět účastníků (N2, N3, N4, N13, N14) se vyjádřilo, že chlapci by neměli chodit převlečení za dívčí či ženské postavy, neboť na to je pohlíženo jako na něco divného. Nejčastějším příkladem byly princezny, dále byla zmíněná víla, baletka či Xena. Důvodem může být například právě jinakost, která by mohla z dítěte učinit cíl posměchu. N2 se na to dívá z pohledu rodičů:

¹³² LANGLOIS, Judith a DOWNS, Chris. *Mothers, Fathers, and Peers as Socialization Agents of Sex-Typed Play Behaviors in Young Children* [online]. 1980 [cit. 2020-09-12]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1129566?origin=crossref&seq=1>

„Jediný co pak člověk může jako rodič ty děti upozornit, jestli opravdu, nebo spíš doptat se, jestli opravdu to tak chtějí. Rodič má přeci jen větší rozum než to dítě, tam mu může dát ten směr, že by mohlo být terčem posměchu, ale vždycky je to na tom rodiči.“

V tomto případě jde tedy o jistou ochranu dítěte před těmi, co prosazují genderové stereotypní role a vyhnout se tak něčemu, co by mohlo být považováno za problém. Mezi takové se řadí i N14, důchodkyně, která připouští, že *„prostě tak by to mělo bejt. Holky jsou holky, kluci jsou kluci. Nemůžu si pomoci.“* Na druhou stranu, k dívkám v „chlapeckých“ kostýmech je mínění respondentů poněkud přívětivější. Jen tři z nich tvrdí, že by se dívky neměly převlékat za „chlapecké“ postavy, kterými mohou být princové, rytíři a superhrdinové. Ostatní jsou toho názoru, že to *„asi nevadí.“* N10 dokonce říká, že by taková situace vlastně asi ani nemohla nastat, jelikož holčičky chtějí být princeznami. *„Kdyby holčička malá šla za prince, tak ale hlavně, já si myslím, že by ani nechtěla. Že ty holčičky chtějí být princeznama, a že by holčička řekla, že by šla za prince, tak by určitě ani nešla, protože by nechtěla.“* Dva z informantů se k tématu prakticky nevyjádřili. N6 nevěděl co odpovědět a N15 vyprávěl příběh nesouvisející s tématem. Na opakovanou otázku, jestli je nějaká maska, za kterou by dívky a chlapci neměli chodit na karneval, byla v jednom případě odpověď naháči a v druhém strašidelné postavy. Tyto odpovědi jsem se rozhodla nezařadit do kategorií, neboť se nevyjadřují ke konkrétnímu genderu.

Jak je nicméně ve výčtu informantů v jednotlivých táborech vidět, věková kategorie v případě kostýmů nehraje velkou roli. Jedinou rozlišnou anomálii, kterou v tomto výčtu odpovědí mohu zmínit je to, že toho názoru, že chlapci by se neměli stylizovat do dívčích postav, jsou čtyři ženy a pouze jeden muž s nimi souhlasí. S tezí, že děti se mohou převlékat za cokoli, pak vyrovnaně souhlasí muži i ženy, a to že dívky by se neměly převlékat za chlapecké postavy, shledávají jako vhodné dvě ženy a jeden muž s nimi souhlasí. V tomto směru lze vyvodit, že vybrané ženy z Podkrkonoší více dohlíží na gender dětí, než muži.

3.1.2 Genderové stereotypy ve vzdělání

Další genderový stereotyp, se kterým se děti během dospívání mohou setkat, se může projevat ve vzdělávacím systému. Jak bylo řečeno v teoretické části, základní školy jsou povinny vyučovat podle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání*. Tento dokument vydaný Ministerstvem školství uvádí kategorii zvanou Člověk a svět práce, která zahrnuje předměty, jakými mohou být například Práce s technickými materiály, Design a konstruování či Pěstitelské práce a Provoz a údržba domácnosti. Pro koho je který předmět

určen si už školy uvádí individuálně ve svých osnovách. Na informantech bylo zjišťováno, jak se staví k tomu, že na některých školách může být stále vyučováno předmětům na základě genderové odlišnosti. Jak smýšlí o tom, pokud jsou chlapci stále vyučováni technickým předmětům v dílnách a dívky šití, vyšívání a vaření. I zde se vytvořily tři názorově rozdílné skupiny.

1. souhlasí s rozdělením předmětů na základě genderu
2. děti by měly mít možnost volby
3. všichni by si měli vyzkoušet vše

První skupina respondentů zastává názor, že pro chlapce jsou určeny technické dovednosti a pro dívky ruční práce. Je o tom přesvědčeno sedm účastníků (N1, N6, N9, N11, N13, N14 a N15), tedy menší polovina výzkumné skupiny. Lze poukázat na to, že vzdělání na základě genderových rolí prosazují především účastníci starší generace. Gender účastníků je v tomto postoji takřka vyvážený. Když jsem zjišťovala, proč jsou tohoto mínění, naskytla se škála různých důvodů. Ženy N1 a N13 mají podobný názor v tom, že muži by měli ovládat technické činnosti, protože když tomu tak není, nemá to muž, ani jeho žena, v životě jednoduché. Dalším důvodem pro mužské účastníky N9 a N15 jsou genderové predispozice. N9 říká:

„Myslím si že to je z určitýho úhlu pohledu pochopitelný, protože takhle je vychovávaná společnost a hlavně ty děti už jsou chystaný na role, který(..) pak (..) by mohly převzít do dospělosti... Předpokládá se to ve společnosti, že dáma, nebo ta holka zašije, že uvaří, že se bude starat o tyhle věci, kdežto chlap že se zařídí, by měl zařídít ty technický věci, takže tam to jsou akorát předpoklady, na které potom dál, to je asi každýho věc.“

Důchodkyně N14 je navíc toho názoru, že *„klukům nepřísluší šití a tohle.“* N6 dále uvádí: *„Většinou chlapci bejvaj víc technicky zručný, tak proto maj takhle ty řemesla technického typu a naopak to bývá u holek.“* Mísí se tu tedy existencionální důvody založené na životní zkušenosti, s genderovým stereotypem toho, že každý gender má své vlastní predispozice, které by měly být dodržovány a naplněny. Názor, že jednotlivé gendery mají rozdílné predispozice k vykonávání rozličných činností, převládá spíše u účastníků, kteří reprezentují starší generaci.

Převážně mladší generace účastníků (N2, N3, N4 a N10) pak zastává postoj toho, že by děti měly mít možnost volby. Reprezentují ji tři ženy a jeden muž. Všichni jsou toho názoru,

že by předměty měly být volitelné, nikoliv nucené na základě toho, zda se jedná o dívky či chlapce. Během rozhovoru se studentka N2 svěřila se svou vlastní zkušeností, kdy jí byla ve škole upřena možnost volby a musela absolvovat předměty, ve kterých se učila šít a pečovat o zahradu (plít plevel).

„Tohle mě vždycky hrozně štvalo, protože mě by ty dílny na té základce hrozně bavily a vůbec nechápu, proč to učej jenom kluky. Tady u nás na základní škole to tak fungovalo, takže my jsme opravdu měly to vyšívání a to šití a kluci měli dílny cirka od té sedmé třídy do té devítky, a mě to teda hrozně štvalo, že jsme si jako nemohly mít taky ty dílny, protože ty výrobky byly naprosto skvělý, ... Takže se divím, proč jakoby nedali na výběr, protože jsme měli volitelné předměty, které byly z naší vůle nějak seskupeny, takže si myslím, kdyby nám dali volit, tak že by se nás tam pár přihlásilo. A to je škoda.“

S praktickou připomínkou pak přichází muž N7. *„Měli by se to učit oba, obojí. Protože spravit doma člověk něco potřebuje vždycky, a chlap si taky potřebuje uvařit, takže by vlastně obě pohlaví měly mít možnost se naučit nějaký ty základní domácí povinnosti a práce. Umět si něco jednoduchého spravit, sešít, uvařit.“* Toto stanovisko, že jistou zručnost by se měli naučit všichni, bez ohledu na gender, s ním zastávají i další účastníci; N5, N8 a N12. Gender informantů je v zde rozpoložený dva na dva a jsou tu zastoupeny všechny věkové kategorie.

V rámci rozhovorů na téma výchova a vzdělání bylo tedy zjištěno, že genderové stereotypy v konkrétní oblasti a ve vybraném vzorku respondentů stále ovládají názory na to, co je pro který gender vhodnější, a to u poloviny zkoumaného vzorku. Nejvíce společných shod bylo u podnětu, podle kterých znaků informanti poznají gender dítěte. Dvanáct z nich se shodlo na barvě oblečení. Co se týče hraček pro děti, odpovědi se zde lišily na základě věkové generace informantů. Převážně generace lidí ve věku 26–28 let je toho názoru, že výběr hraček pro děti by se neměl rozlišovat na základě jejich genderu. Účastníci ve věku starší dospělosti sice přiřazují panenky k dívkám a auta k chlapcům, nicméně připouští, že to může být i naopak. Kdežto hlavně účastníci generace, kteří jsou již v důchodovém věku, jsou toho přesvědčení, že panenky patří výhradně dívkám a auta pouze chlapcům. Okrajové téma kostýmů na dětském karnevale dále přineslo zjištění, že větší polovina zkoumané skupiny je přesvědčena, že děti se můžou stylizovat za cokoliv. Druhá půlka s nimi však nesouhlasí, načež někteří připouštějí, že chlapci prezentující se jako ženské postavy působí divněji, než kdyby tomu bylo naopak u dívek. Tento názor sdíleli někteří i v souvislosti s tématem hraček, genderové stereotypy jsou tak v některých případech provázány s heteronormativitou, neboť bylo

naznačováno, že „opačný výběr“ může souviset s odlišnou sexualitou. V tématu vzdělání se pak u poloviny informantů projevuje tradiční smýšlení nad tím, že ženy a muži mají své role, kterým by se v mládí měli učit. Ze sebraných rozhovorů tedy vyplývá, že polovina výzkumného vzorku se ztotožňuje s genderovými stereotypy představenými v teoretické části. Ty souvisí s určitou tradicí, ke které je společnost vedena. Druhá polovina informantů smýšlí naopak směrem, který vytyčuje rovnost mezi gendery.

3.1.3 Genderové rozdíly v zaměstnání

Jedním z nejhlavnějších témat rozhovorů první vlny byly genderové rozdíly v pracovní sféře. V teoretické části bylo uvedeno, že téma dělby práce na základě genderu je na pracovním trhu stále uplatňováno, což se promítá jak do finanční stránky, tak do rolí, které bývají lidem přiřazeny na základě genderu. Vzhledem k tomu, že vzorek účastníků výzkumu se skládá z dospělých jedinců, kteří pracují či pracovali, dají se předpokládat různorodé názory a přesvědčení, založené na vlastní zkušenosti. Informantům byly nejprve pokládány otázky, které vedly k tomu, zda ve společnosti pozorují nějaké rozdělení pracovních pozic.

Na základě vlastní zkušenosti třináct respondentů souhlasilo, že některé pracovní pozice jsou stále více obsazeny muži jiné ženami. Pouze dva muži N7 a N15, technik pracující se stroji a automobily, a důchodce, který pracoval ve vedoucí funkci v technické firmě, nepocítují rozdělení pracovních pozic mezi gendery. Při dalších otázkách však přehodnotili své odpovědi a připustili, že jsou pracovní pozice, které by některý gender neměl vykonávat. Většina informantů uváděla konkrétní kategorie a příklady, na kterých lze toto rozčlenění demonstrovat. Celkem deset informantů uvedlo pozice, které by dle jejich mínění neměla zastávat žena. Nejčastěji byly zmiňovány fyzicky náročné práce, mezi které patří výčet zaměstnání, jako jsou dělník v dole (N1, N2, N9, N10, N13), práce na stavbě (N11), hasič (N7) a činnosti, kde se zvedají těžké věci (N8). Nutno podotknout, že šest žen vyslovilo názor, že by neměly vykonávat fyzicky náročné práce (primárně v dolech) a pouze dva muži s nimi souhlasí. Další kategorií, pod kterou lze zařadit zaměstnání vnímaná jako nevhodná pro ženy, jsou manuální práce. K tomu se vyjádřili dva účastníci a jako příklad uvedli automechanika, instalatéra (N8) a elektrikáře (N11). Následující příklady jsou uvedeny po jednom respondentovi. Řidička či dozorkyně ve věznici (N10), boxerka (N15), nebo pilotka letadla (N3). Jako důvod bylo převážně uváděno to, že se jim tam ty ženy z osobního dojmu nehodí. Dispečerka silniční dopravy N10 uvádí:

„Když je řidička autobusu nebo kamionu, tak mně osobně to přijde vyloženě zaměstnání pro chlapy, ale teď jsou řidičky autobusů a kamióňů a to mně přijde zvláštní. Nevim, mně to přijde zvláštní, ale tak asi každéj může dělat všechno, když se na to ta žena cítí, tak proč ne, ale, mně to přijde zajímavý, když vidim za autobusem řidičku, musim říct, že bych v ní třeba neměla ani takovou důvěru, jako v toho muže. Nevim proč, ale nebyla jsem na to nikdy zvyklá vidat ženu za volantem třeba autobusu, tak mně to přijde takový zvláštní.“

Na téma žen v dopravě pak N8 uvádí osobní zkušenost z firmy, kde pracuje, v níž zaměstnavatel nepřijal ženu na pracovní pozici řidiče z důvodu toho, že byla žena. Zájemkyni o práci byly uvedeny jiné důvody, které však neodpovídaly s reálným fungováním firmy.

„U nás v práci se tenkrát byla hlásit paní, že by chtěla dělat řidičku, tak tu okamžitě odmítli, že ženská řidička nebude. Že jako z důvodu, nevim jestli jako kvůli tomu že řídit auto, to asi ne, ale že pak tahaj těžký věci k těm zákazníkům a takhle. Ale pak třeba na druhou stranu, když jsou ve skladu, tak tam maj rozdělený, že chlapi jsou na ty těžký věci a že ženský zvedaj ty lehčí věci, ale pak když mluvíš s těma ženskýma, tak řeknou, že táhly paleták a ten měl dvě stě kilo. A nikoho to tam nezajímalo. Prostě tady máš tak dělej. Je to takový, že se na to někdy hraje jo, že by ženský jako neměly, ale pak ve finále prostě musej.“

Zmíněná citace je tak příkladem toho, kdy sice zaměstnavatel neudá jako důvod nepřijetí gender uchazeče/ uchazečky, avšak právě gender hraje v přijímacím procesu na některé pozice význačnou roli. S dalším podobným příkladem se setkáme i v druhé vlně otázek, kdy informant se zaměstnávající funkcí připouští, že gender je brán v potaz už při vypisování některých pracovních pozic. Na jinou formu diskriminace dále poukazuje studentka dentální hygieny N2. Uvádí, že její obor je pojmenovaný jako Diplomovaná dentální hygienistka. Stále se tedy dají dohledat školy, které mají výukové programy rozdělené na dívčí a chlapecké obory.

Pozice, na které se nehodí muži, vyhodnotila menší polovina účastníků výzkumu (N1, N3, N5, N8, N12, N13 a N14). Celkem šest žen přiřadilo konkrétní „nevhodné“ zaměstnání k mužům a pouze jeden muž uznal, že si svůj gender neumí představit v prostředí mateřské školky. Ženy N2 a N12 společně souhlasí, že muži by neměli ve zdravotnictví zastupovat pozice zdravotního bratra, který by působil na novorozeneckém a dětském oddělení. Obě jsou přesvědčené, že v tomto pracovním prostředí by měly být ženy, neboť mají větší cit pro péči o dítě. Z dalších pozic ve zdravotnictví je zmíněn ošetřovatel a pečovatel (N3). Dále pak byla ve dvou případech zmiňovaná mateřská školka. Oba informanti (N5 a N8) se nevědomě shodují

na tom, že nejsou ani tak přesvědčení o tom, že by tam muž neměl pracovat, ale že si ho tam neumí představit, protože se v takové situaci ještě neocitli. Tyto zkušenosti a názory poukazují na to, že v oborech zaměřených na výchovu a péči, se vyskytují více ženy, což může navazovat na téma nižších platů na těchto pracovištích, k čemuž se dostaneme v následující kapitole. Poslední zmiňované povolání „nevhodné“ pro muže je dle N13 „ženská práce švadlen.“ Důchodkyně N14 pak závěrem dodává: „*Chlapi který dělaj práci zženštilou, to potom má ženská na něj názor, že je teplej.*“

Většina účastníků výzkumu tedy souhlasí s tím, že v naší společnosti jsou některá zaměstnání stále rozdělená podle genderu, což shledávají za pozitivní přínos. Dvě třetiny informantů pak jmenují zaměstnání, která by dle nich žena neměla vykonávat, načež většinu těchto výroků vynesly právě účastnice výzkumu. Mezi ně patří především fyzicky náročné práce, popřípadě manuální práce spojené s technickými dovednostmi. Polovina informantů pak dále uvádí pozice, které by dle jejich mínění neměli zastávat muži. Jsou to zaměstnání spojená primárně s dětmi a to jak ve zdravotnictví, tak v mateřských školách. Většinu těchto tezí zastávají ženy a pouze jeden muž si nedokázal díky absenci zkušenosti představit muže ve školce. Z těchto dat tedy vyplývá, že to jsou spíše dotazované ženy, kterým nepřijde příliš vhodné, aby muži zastávali pozice spojené s ošetřováním a výchovou, což jsou paradoxně pozice, které jsou méně finančně ohodnocovány.

3.1.3.1 Finanční ohodnocení

Jak bylo uvedeno, odlišná struktura oborů společně s mateřstvím žen, vytváří mnohdy podhodnocení pracovních pozic, které častěji zastupují ženy. V uvedených výzkumech bylo prokázáno, že v názorech veřejnosti je odlišné odměňování na základě genderových rozdílností problémem. V této kapitole se zaměřím na to, jak téma genderových rozdílností v zaměstnání reflektuje vybraný vzorek respondentů z Podkrkonoší, avšak zpočátku budou informanti dotazováni na vlastní zkušenosti, a až později budou uvedeni do problematiky nerovného odměňování žen. Bylo tomu učiněno z toho důvodu, abych je nenaváděla přímo na nerovnost odměňování v souvislosti s nižšími platy žen. Proto byli respondenti nejprve dotazováni na osobní zkušenost s rozdílným odměňováním a až později byli uvedeni do konkrétní problematiky. Pouze čtyři respondenti (N3, N12, N9 a N14) odpověděli kladně na otázku, zda mají přímou zkušenost s nerovným odměňováním. Mezi nimi jsou tři ženy a jeden muž. N9 pracuje na hlavní úvazek jako policista, ale na vedlejší činnost podniká. Přiznává, že ve státní sféře rozdílů nepocituje, avšak v té soukromé ano. Zbýlých dvanáct účastníků

vyjádřilo, že osobní zkušenost s nerovností ve finančním odměňování nepocitují, a to z důvodů tabulkového ohodnocení, či zastoupení jen jednoho genderu na dané pozici. N6 který pracuje v komunálních službách připouští, že v jejich firmě pracují pouze muži, a stejně na tom je žena N8, která zastává pozici operátorky, jenž je ve firmě vykonávaná pouze ženami. N4 a N11 přiznávají, že nevědí, jaké finanční ohodnocení měli či mají kolegové, a to i přesto, že jsou toho názoru, že ženy jsou stejně finančně ohodnoceny.

Po výčtu osobních zkušeností a přiblížení firemní politiky jednotlivých účastníků, byla tomuto vzorku představena studie Gender Pay Gap, která uvádí, že procentuální rozdíl mezi platy mužů a žen v České republice k roku 2017¹³³ činí k roku 22,5 %. Současně jim bylo vyloženo i to, že na tyto výsledky nemá vliv vysokoškolské vzdělání ani vyšší počet odpracovaných hodin. Tato otázka byla zařazena z toho důvodu, aby informanti měli podnět k zamyšlení se nad tím, z jakých příčin je v České republice takto výrazný rozdíl v platovém ohodnocení mezi muži a ženami. Cílem bylo vyvolat další konverzaci především v případě, pokud informanti nemají zkušenost s nerovným finančním odměňováním. Zároveň jsem chtěla zjistit, jestli v informantech do příštího rozhovoru bude podnícen zájem vědět, jak jsou finančně ohodnocené stejné pozice, které jsou zastoupeny oběma gendery. Prvotní reakce na rozdíl v odměňování 22,5% byla u účastníků N1, N3, N6 a N7 taková, že tato rozdílnost je nespravedlivá. N9, N13 a N15 se vyjádřili, že je to špatně a N10 společně s N11 připouští, že se o toto téma nikdy nezajímali. Podnikatel N11 vzápětí dodává, že „*třeba nějaká práce na lince nebo něco, kde by třeba ten muž podával třeba vyšší fyzický výkon, tak tam by asi měl být odměněj víc.*“ Překvapení daly najevo účastnice N10 a N13, neboť se domnívaly, že platová nerovnost v České republice již nepřetrvává, a pokud ano, tak v mnohem menším procentuálním měřítku. Dále ženy N2 a N14 s touto studií přímo nesouhlasí a jsou přesvědčené, že je to nesmysl. Podnikatelka N12 rovnou prezentuje svůj názor podložený životní zkušeností, neboť si sama vybudovala firmu praktikující účetnictví.

„Můj názor je ten, že pokud žena by chtěla víc a má na to, tak ať začne podnikat a může dosáhnout daleko víc peněz než ten muž. Na druhou stranu, jestli jí to ten její partner umožní, žejo. Ale já tam jako hranice nevidím. Myslím si, že podnikat může i muž i žena. V tom zaměstnání ty ženy mají míň.“

¹³³ Údaje z roku 2017 byly uvedené z toho důvodu, že to jsou poslední aktualizované údaje na mezinárodních stránkách, na kterých jsou uvedeny i ostatní členské země EU.

Pokud se zaměříme na gender a věkovou kategorii účastníků, nenalezneme žádný opakující se vzorec. Vyjádřené reakce jsou mezi účastníky vyvážené. V reakcích na příčinu nerovného odměňování mužů a žen v České republice, se však utvořila poměrně zajímavá škála názorů. Nejopakovaněji zaznělo přesvědčení, že přetrvávající nerovnost je výsledkem tradice, kdy muž vydělával peníze a žena se mezitím starala o domácnost. Tento názor sdílí devět účastníků (N1, N2, N3, N7, N8, N9, N10, N14 a N15), z čehož dvě třetiny jsou ženy. Žádná věková kategorie v tomto přesvědčení nevyčnívá

„Je to tak prostě nastavený tady v republice. To je, to je už dlouhodobý, to není teď za poslední roky a takhle to je prostě zažitý. Já si myslím, že je to o tom, z minulosti, protože to bylo tak nastavený, že chlap byl tou hlavou rodiny, jak se říká. A jestli pak sedlák přišel do světnice v zablácenejch holinkách, prostě žena vlítla a dala mu oběd a protože věděla, ... že zase ten dotyčnej, nebo ten chlap se o ní tak postará, ... V dnešní době... je to přežitek... Už to prostě do dnešní doby moc nepatří, protože když to jenom vezmu úplně to co se děje, žena má zaměstnání, vstane ráno v šest a jde do práce, pak přijede domů, chvíli oddechne, dá si kafe a čeká ji druhá směna okolo rodiny jo...“¹³⁴ Říká N9, otec od rodiny.

Dalším častěji opakovaným znevýhodněním žen je pak mateřství. Toto téma je jedním z hlavních důvodů nedosažení rovnoprávného pracovního postavení a tedy rozdílnosti finančního ohodnocení, které například souvisí i s vyšší chudobou žen v důchodu. Samotné mateřství činí ženu závislou na podpoře státu, partnerovi a rodinných a sociálních vazbách. Potencionální mateřství mladých žen může také navíc zároveň ovlivnit i rozhodnutí o jejich přijetí do zaměstnání, což z vlastní zkušenosti potvrzuje i N8.¹³⁵ Jde dále také o náročnější podmínky během kombinace práce a péče o děti, neboť i během výzkumu bylo několikrát zopakováno, že žena se musí starat o nemocné dítě, což ji může znevýhodňovat jak v platových podmínkách, tak v samotném postavení pracovní funkce. Mateřství a rodičovství je tedy v oblasti rovnosti žen a mužů klíčové téma, a přesto tuto příčinu vyslovili jen čtyři informanti z celého výzkumného vzorku. N5, N5, N13 a N15, tedy dva muži a dvě ženy. Dle N5 souvisí mateřská a rodičovská dovolená hned s několika atributy, které žena ztratí. Suverénnost s jistotou správně vykonávané práce, neboť po dobu nepřítomnosti, kdy byly ženy na rodičovské dovolené, může jejich pracovní pozice obnášet odlišné úkony, které

¹³⁴ N9 pokračuje dál; „...nedokážu si to představit, že chlap přijde domů, z práce, bude taky vstávat v šest, taky přijde domu, strašně utahaný aaa sedne si, chvíli taky odpočine, stejně jako žena, a pak prostě odpočívá dál, a nebo jde do hospody, nebo prostě odpočívá dál, prostě ať dělá cokoli dělá, a ona doma maká.“

¹³⁵ Tuto osobní zkušenost uvedla N8 po ukončení nahrávání. Svolila však tuto informaci použít. Možnost nepřijetí do zaměstnání na základě potenciačního těhotenství dále potvrzuje v druhé vlně rozhovorů i informant, který má na starosti mimo jiné i nábor zaměstnanců.

mohou vyžadovat jiné odborné znalosti. Tento respondent, který má s návratem žen z rodičovské dovolené zkušenosti z firmy kde pracuje, upozorňuje dále na vděčnost žen za to, že se mohou vrátit po rodičovské dovolené do práce, což spojuje i s možným nižším sebehodnocením.

„Tak myslím si, že ženský si neřeknou tolik, protože třeba nemají takovou jistotu. Protože by si mohly třeba říct, hele já chci tolikhle a takovou tu suverénnost, kdy prostě přijde a ví že, takovej ten přístup, postavte se za mě, tohle chci. Tak ty ženský většinou tohle nedělaj. Jsou rády že našly tu práci, i z hlediska tý mateřský. Že prostě jo, po mateřský ze zákona má nárok, nastoupit zase, ale ty ženský to berou jakože jó, a opravdu se mnou počítáte, že to tak jakoby berou eee, vůbec si neřeknou, hele já mam na to právo, prostě tečka. Ale berou to tak, to tak bývá, jo vy jste tak hodný, že se mnou ještě počítáte, ale to by mělo bejt automatický. Takže i možná z tohohle principu, když ženský hledaj po mateřský vůbec žejo, máš dvě děti, strávíš osm let doma, takže ty ženský si nevěřej, protože to co vystudovaly třeba, ten obor se proměnil, takže do něj možná ani nenastoupěj. Možná ani prostě si nevěřej kolikrát, takže v tom asi bude základní problém, podle mě.“

Další příčinou, kterou respondenti (N1, N3 a N4) v souvislosti s nerovným finančním ohodnocením zmínili, je stát. Podle nich by genderová diskriminace měla být více ošetřena zákony, což je povinností zastupitelů státu. Tento názor zastávají účastníci ve věku 26 a 27 let. N3 pak vidí jako řešení větší zastoupení žen ve vládě.

„...jsou to muži, co rozhodnou o těch zákonech, tak všude ve sněmovně, všude vidíte mužské osazenstvo, většinou je tam málo žen a o těchle věcech rozhodnou většinou muži, ... Myslím si, že hlavně ty ženy by se měly dostat do té vlády, aby tam byla prostě větší rovnoprávnost no. Aby o tom nerozhodovali jenom ti muži.“

Dva z mužů uvedli (N4 a N11) jako další důvod to, že muži vykonávají náročnější fyzické práce. Zatímco N11, muž který si většinu života vydělával manuální prací, je přesvědčen, že fyzická práce by měla být více finančně ohodnocena,¹³⁶ N4 poukazuje na to,

¹³⁶ N11 dále dodává, že diskriminaci vidí více mezi manuálním zaměstnáním a prací, kterou vykonávají vysokoškolsky vzdělaní lidé. *„Co se týče odměňování v uvozovkách uklízečky a v uvozovkách vysokoškolsky vzdělané ženy, tak tam já právě vidím diskriminaci, protože tady u nás se stala práce manuální téměř ostudou a ne prací, takže jestliže někdo má vzdělání, nemusí chodit s hadrem, ale neměl, myslím že by neměl bejt odměňován třikrát tolik než ten, kterej za něj uklízí, pere a dělá podobný věci. Takže spíš vidím rozdíl mezi tím, že by byla jinak odměňována žena a muž, tak právě si myslím, že tyhle práce, nebo tohle zařazení, tam, kde je jakoby klasický fyzický, to je silně podceněný, oproti práci, ke který je potřeba vzdělání...“*

že řemeslníci a dělníci jsou povolání, kde se tráví hodně času, a tedy vydělávají více peněz.¹³⁷ Dle jeho názoru ženy tyto pozice nezastávají, neboť na ně nemají fyzické předpoklady. Tento úsudek však může navazovat na definici genderu, neboť řemesla nemusí být náročná na fyzickou sílu, tudíž použití slova „předpoklady,“ lze spíše odhadovat jako genderový stereotyp odkazující se na biologické predispozice. Podobné závěry byly vyvozeny i z části rozhovorů, zabývajících se vzděláváním.

Ženy N8 a N12 dále poukazují na to, že ve vedoucích funkcích jsou stále více zastoupeni muži. Podle těchto žen z toho dále vyplývá smýšlení, že ženy by měly zastávat nižší pozice, které jsou brány jako podřadnější, a tedy i méně finančně ohodnocené. Důchodkyně N14 dodává, že *„chlap určitě má tu pozici vznešenější než ta ženská a určitě to vykonává líp než ta ženská. Vybuduje si takový to svoje ego než ta ženská a určitě by se to mělo odlišit. Než dnešní názor rovnostářství. To je blbost opravdu. Je to blbost. Opravdu.“*

N8 také připomíná, že tu převládá jistý trend toho, kdy muž figuruje jako hlava rodiny, a tedy se od něj očekává, že by měl vydělávat víc peněz než žena. N5 ji s jistým sarkasmem doplňuje stejným, avšak opačným tvrzením. Dle jeho slov žijeme stále ve stereotypu toho, kdy by byl divný ten případ, ve kterém by žena vydělávala více než muž. N7 dále upozorňuje na to, že některá zaměstnání jsou selektována na mužské či ženské pozice, čímž i odkazuje právě na platovou rozdílnost. N4 koncem dodává, že soukromí zaměstnavatelé mohou využít podhodnocení práce žen ve svůj prospěch tím, že pracovní pozice zastoupené ženami budou méně finančně ohodnocené.

Zmiňovaný výzkum¹³⁸ prováděný Ministerstvem práce a sociálních věcí prokázal, že ženy se s finančním znevýhodněním setkávají častěji. To můžeme potvrdit i v tomto prováděném výzkumu na vzorku lidí pocházejících z podkrkonošského kraje, nicméně výsledná data nejsou reprezentativní, neboť se jedná o výzkum prováděný kvalitativní metodou, jehož vzorek obsahuje patnáct informantů. Ač je tedy z evropského hlediska náš Gender Pay Gap (dále jen GPG) ukazatel jeden z nejhorších v Evropské unii, zkušenost s rozdílným finančním ohodnocením mají pouze čtyři informanti z celkových patnácti. Tři z nich jsou ženy a jeden je muž, avšak ten má zkušenost s odlišným finančním odměňováním

¹³⁷ Což je názor i N5, který vyslovil při následné konverzaci po vypnutí diktafonu.

¹³⁸ *Rovné odměňování žen a mužů ve zkušenostech a názorech české veřejnosti: výzkum veřejného mínění: Projekt 22 % k rovnosti Ministerstva práce a sociálních věcí* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019[cit. 2020-10-02]. ISBN 978-80-7421-183-6. Dostupné z: <https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/8053ad73.pdf>

nikoliv na základě genderu, nýbrž v podnikatelské sféře. Po představení studie GPG polovina zúčastněných projevila politování této skutečnosti, která je dle jejich mínění nespravedlivá. Dva z výzkumného vzorku přiznali, že se o téma nikdy nezajímali, a dva respondenti s těmito daty dokonce nesouhlasí a vyjadřují se o nich jako o blbostech. Opakujícím se důvodem této nerovnosti je nejčastěji řečeno to, že se jedná o tradici, podle které muž obstarává pro rodinu peníze, kdežto žena se stará o děti a domácnost. S výrazným rozdílem je další v pořadí až mateřská a rodičovská dovolená. Pouze malá část informantů si je vědoma toho, že mateřství ženu nejen že distancuje na nějaký čas z práce, ale může podnítit nižší platy a nedůvěru žen ve své pracovní schopnosti, na kterou může navazovat právě absence jisté razance prosadit si vyšší plat. Zmiňují dále i to, že budoucí mateřství může ovlivnit i rozhodnutí zaměstnavatelů, zda vůbec mladou ženu, u které dle genderových stereotypů a nastavení společnosti lze očekávat mateřství, přijmout. Otázku mateřství reflektují dva muži a dvě ženy, není to tedy tak, že by dotazované ženy více pociťovaly mateřství jako příčinu nižších platových podmínek. Dále pak je během rozhovorů zmiňovaná v kontextu role žen spíše rodičovská úloha žen během pracovního procesu, kdy převážně ženy se starají o dítě během jeho nemoci, kvůli čemu si musí brát v práci ošetřování, což způsobí jejich absenci a nižší platové ohodnocení. Nejmladší účastníci výzkumu dále dávají vzniklou situaci za vinu státu, který by dle nich měl podpořit genderovou rovnost vydanými zákony. Jen pár mužských účastníků zvyrazňuje náročnost fyzických prací, která je, či by měla být, více ohodnocena a dvě zúčastněné ženy poukazují na to, že vedoucí pozice zastávají více muži, což může ženy automaticky degradovat na nižší pozice. Rozdílnost názorů zde samozřejmě může souviset s odlišnou zkušeností, výchovou, genderem a s rozdílným nastavením hodnot.

3.1.4 Role muž a žena

Tato kapitola je vyústěním předchozích témat, která se dotýkají problematiky vnímání mužské a ženské role ve společnosti. V části věnující se vzdělání bylo z výsledků vyzorováno, že takřka polovina výzkumného vzorku souhlasí s rozdělením vyučování pracovních předmětů na základě příslušného genderu. Názor, že by se všichni měli naučit vše, zastávali pouze čtyři účastníci. Z dat tedy vyplývá, že děti a dospívající by spíše měli být připravováni na genderové role, které je budou doprovázet v dospělém životě. Tyto role jsou pak provázány s povinnostmi, které se od každého genderu mohou očekávat, což ale může ovlivnit právě i pracovní sféru. Informantům budou pokládány otázky, které budou zjišťovat, jaké role by měli muži a ženy zastávat v domácnosti, kdo má podle nich vychovávat děti a jak se staví k tématu muži na rodičovské dovolené.

Námět činností vykonávaných v domácnosti přinesl několik různých stanovisek. Avšak ač každý vyslovil nějaký svůj postoj, vždy k tomu byl přidán dovětek, díky kterému je obtížnější jednotlivá tvrzení zařadit do konkrétních vzorců. Nejčastěji bylo prvotně vysloveno, že domácnost by měla být doménou ženy. Každý z účastníků (N3, N4, N13, N14 a N15) přidal k této tezi vysvětlení či dovětek. N3 zastává přesvědčení, že ač by měl muž být schopný ženě s něčím pomoci, žena činnostem v domácnosti více rozumí, proto by se o ni měla starat ona. N4 říká: „...samozřejmě si to každé nastaví, jak jim to vyhovuje, ale prostě tak pokavad by ta žena trvala na tom, aby jí v tomhle ten chlap pomáhal, tak by asi měl no.“ Se zapojením muže ve starostech o domácnost souhlasí i N12, N14 a N15, avšak obě ženy v důchodu dodávají, že jsou činnosti, které by muž vykonávat neměl. N13 zdůrazňuje, že muž nemá dělat úklid a práce okolo prádla a N14 hovoří o nádobí a stírání podlahy. Dále také N14 říká, že ač se ženě mužova nečinnost nemusí líbit, neměl by být do pomáhání nucen. „Myslím si nutit chlapa k nákejm domácím pracím, že ho ta ženská votráví... chlapa přimět nějakým nařizováním, to ho akorát ta ženská votráví že, a von půjde za jinací ženskou. To jako nevydří doma.“

Další prvotní tvrzení bylo, že činnosti v domácnosti by se měly vykonávat po vzájemné dohodě. Shodlo se na tom pět účastníků (N5, N6, N7, N10 a N12), avšak informant N6 navzdory předpokladu prvotní domluvy mezi partnery dále dodává, že žena by měla dělat úklid domácnosti a starat se o prádlo, kdežto muž zařizovat věci kolem auta a jiné technické činnosti. Podobný názor měla nakonec i respondentka N10, která přiznává, že by žena měla prát a žehlit, jelikož by jí přišlo divné, kdyby muž žehlil a žena dělala praktické činnosti. „Z mého pohledu mi to nesedí k tomu pohlaví. Ženská se šroubovákem a chlap se žehličkou. To mně prostě, to se mi nelíbí k sobě.“ Pouze mladí muži N5 a N7 nerozlišují, kterou činnost by měl po „dohodě“ kdo vykonávat. S nimi prakticky souhlasí ženy N1 a N8, obě matky bydlící v bytě, které jsou toho názoru, že všichni by měli vykonávat vše, a to podle času, nikoliv podle genderu.

„Myslím, že chlap by měl v domácnosti pomáhat a dělat všechno, co dokáže ta ženská, co musí dělat ta ženská, tak aby to ten chlap taky dokázal a dělal, a šel příkladem svým dětem. Jo? Aby i to dítě vidělo, že je normální, že chlap vezme vysavač, že chlap setře podlahu, nebo že omyje nádobí. Že to je normální.“

Na závěr tu pak jsou respondenti N2, N9 a N11, kteří rovnou začali vyjmenovávat činnosti, které by měl jaký gender vykonávat. N11 to rozdělil na jemnější práce a hrubší

práce. „Jemnější“ dle těchto respondentů znamená práce spojené s domácností, vaření, praní a žehlení prádla. „Hrubší práce“ dle N11 znamenají práce se dřevem a uhlím, N9 vyzdvihuje práce kolem auta a další techniky a N2 zmiňuje komín a posekání zahrady. Dále však tato účastnice dodává, že by měl být muž schopný partnerku zastoupit, když by byla indisponována. Platí to i naopak, pokud nejde o fyzicky náročné činnosti.

Důležitým aspektem, který v této otázce hraje roli, je to, kde pár žije. Zda společně fungují v bytě či v domě se zahradou. Na tuto skutečnost upozornili pouze tři účastníci a to N5, N8 a N11. Cituji N5:

„Tak je to o dohodě, ale bude to jiný, když budeme bydlet v bytě a bude to jiný, když budeme bydlet na statku, tam ty práce jsou samozřejmě bych řekl, z nějaký podstaty i síly třeba, kolikrát už prostě rozdělený předem. A tak je to na druhou stranu vždycky o dohodě že. Tak jako doma, když není práce okolo baráku, tak ať to klidně dělaj oba dva stejně všechno, prádlo, nádobí. Kolem toho baráku je to asi taky o dohodě žejo. Že třeba ženská nebude chtít dělat, ee příbytek pro dobytek, a nebo bude pomáhat okrajově a chlap zase řekne oukej, já zas nechci dělat tohle, prostě si to rozdělej podle nějakýho uvážení. Je to spíš o dohodě. No taky může ženská makat kolem zahrady a chlap se věnovat doma bylinkám. To asi záleží na každém z nás.“

Z výsledných odpovědí, které doplňovaly úlohy mužů a žen v domácnosti, nelze na základě genderu informantů vytvořit nějaký opakující se vzorek. Pouze mohu zdůraznit, že dva muži zastávají dohodu mezi partnery bez připomínek, co by kdo měl dělat a nedělat. Dále dvě ženy jsou toho názoru, že oba z páru by měli vykonávat vše. Ostatní výpovědi jsou napříč gendery vyvážené.

3.1.4.1 Výchova dětí a rodičovská dovolená

Jak bylo uvedeno, problematika pracovní nerovnosti může spočívat v mateřské roli žen, kdy ženy, které se rozhodly mít děti, odchází na mateřskou a následně na rodičovskou dovolenou. Návratem do práce ale ženám jejich úloha matky nekončí, neboť jak říkal na předchozích stránkách N9, „*návratem domu z práce začíná ženě druhá směna.*“ Respondentům proto byla položena rádoby jednoduchá otázka. Kdo by měl vychovávat děti? Celkem osm účastníků (N2, N5, N6, N7, N9, N10, N11 a N13) odpovědělo, že oba dva rodiče. Pět z nich jsou muži. Věkově si pak za tímto názorem stojí nejvíc účastníků z generace starších dospělých, tedy respondenti ve věku, u kterého je již předpokládaná možná zkušenost

rodičovství. Lze také podotknout, že rodičovská (ne)zkušenost je v tomto případě vyrovnaná, neboť čtyři respondenti mají již děti a čtyři nikoliv. Zatímco však muž N9 udává, že děti by měli vychovávat oba dva rodiče, „*bezpodmínečně*,“ účastnice N10 připouští, že ač by měli dítě vychovávat oba, záleží na financích.

„Určitě by dítě měli vychovávat oba rodiče, úplně stejnou mírou, jak muž, tak žena. Ale tedy to zas se to tak jednostranně taky nedá říct, protože záleží, samozřejmě jak rodina funguje a taky musí mít nějaký finance, takže to je taky podle toho, kdo vydělává víc peněz. Takže samozřejmě když manžel vydělává víc peněz, tak je v práci a věnuje se jim ta matka, pokud by to bylo obráceně, žena by vydělávala víc peněz, tak zase by se jim víc věnoval muž, takže to je zas závislý od těch pracovních prostředků, kdo tráví víc času v práci, kdo vydělá víc peněz, tak potom ten druhý je s těma dětma víc.“

Dalším názorem, na němž se shodlo pět informantů (N1, N3, N8, N14 a N15) je ten, že děti by měla vychovávat žena. Čtyřmi těmito informanty jsou ženy a souhlasí s nimi jeden muž. Krom učitelky v mateřské škole N3 mají ostatní zkušenosti s rolí rodiče. Všichni souhlasí, že otcové se musí do výchovy zapojit, N15 pak několikrát zdůraznil, že základem výchovy dětí je „*plná rodina*.“ N8, matka dvou dětí uvádí, že si ani neumí představit, že by s dětmi nebyla ona.

„Máma. Máma. Nedokážu si představit, že bych porodila dítě, byla bych s ním dva měsíce doma a pak by s ním byl chlap a já bych byla ta, která vydělávala. To pro mě jako není mateřství, prostě není. Prostě chci dítě proto, abych ho měla, abych si ho užila a ne abych se honila za penězma jo? Aby práce byla důležitější než to dítě, to teda ne.“

Respondenti N4 a N12 dodávají, že v novorozeneckém věku by se o dítě měla starat matka a později by se na výchově měli podílet oba dva rodičové.

Z údajů poskytnutých od úřadu práce bylo v roce 2016 zhruba 1,9% mužů, kteří pobírali rodičovské příspěvky.¹³⁹ Ze statistik tedy vyplývá, že je stále v naší společnosti běžnější, že na rodičovskou dovolenou chodí převážně ženy. Informanti proto byli dotazováni, jaký mají názor právě na muže, kteří zůstanou doma s dětmi, zatímco žena by šla do práce. Devět z nich (N1, N2, N4, N5, N7, N8, N13, N14 a N15) primárně napadlo, že k těmto případům dochází

¹³⁹ Podíl otců na rodičovské roste jen nepatrně. Přispívá k tomu finanční nevýhodnost i stereotypy [online]. 2017 [cit. 2020-10-12]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podil-otcu-na-rodicovske-roste-jen-nepatrne-prispiva-k-tomu-financi-nevyhodnost_1706161711_ph#:~:text=%C3%9A%C5%99ady%20pr%C3%A1ce%20v%20minul%C3%A9m%20roce,z%C5%AFstali%20s%20mal%C3%BDmi%20d%C4%9Btmi%20doma.

kvůli finanční situaci. Krom důchodců N14 a N15 jsou všichni zmiňovaní toho názoru, že je to na domluvě partnerů. K tomu se přiklání i N3 a N6. N13 souběžně přiznává, že představa mužů na rodičovské se jí nejprve nelíbila, ale z ekonomických důvodů si na to navykla.

„S tím jsem měla docela problém zezачátku, ale teď jsem si na to nějak zvykla. Právě z toho, když ta žena zastává nějakou takovou výraznou pozici a samozřejmě její příjem je vyšší než toho muže, tak je to ve prospěch té rodiny, když ona zůstane pracovat a ten chlap se stará o dítě, protože oni rozhodně se staraj dobře si myslím... Tak samozřejmě jsou různý chlapi, někdo je podpantoflák, jinej není, takže to asi záleží na tom, jaký postavení ten muž v té rodině zaujímá, a jestli vlastně je ochoten přijmout, že opravdu ta žena vydělává víc peněz a že je výhodnější, aby ona zůstala v té práci. Prostě každopádně domluva no.“

Tyto dvě stanoviska, finanční důvody a domluva partnerů, je provázané téma. Rodinná finanční situace padla takřka u většiny respondentů, a ač s tím většina souzní, přesto někteří z informantů (N3, N4, N8, N12, N14 a N15), z čehož jsou dvě třetiny ženy, jsou dále toho názoru, že o děti by měla pečovat matka. Zmiňovanými důvody je biologické fungování žen, propojené s odkazováním se na přírodu. Pouze tři ženy (N1, N8 a N10) napadlo, že by měly obdiv k muži, který by zůstal s dítětem doma. N1, žena která během probíhajících rozhovorů pobývala doma na rodičovské dovolené, smýšlí o mužích na rodičovské pozitivně.

„No, jsou to borci ((smích)). Asi každěj chlap to jako nedá si myslím, i když, když je s tím dítětem už od malička, tak asi možná jo. A proč ne, když ženská vydělá víc peněz a je schopná zařídit jakoby tu rodinu zajistit, tak proč by chlap nemohl být na mateřský.“ V rozhovoru jsme pokračovali otázkou, jak by tato respondentka vnímala ženu, která se rozhodla jít místo rodičovské dovolené do práce. *„No tak asi by mě napadlo, že ta matka nemá vůbec mateřský cit. Asi by mě to napadlo, ale ale asi bych to chápala, kdyby jako prostě vydělávala víc peněz tak jako proč ne... asi to dělá jako pro tu rodinu ta máma, žejo. Ale kdyby to ta máma dělala jenom kvůli tomu, že prostě že chce chodit do práce, protože plácnu, je to nějaká kariéristka, tak nechápu, proč si to dítě třeba dělala.“*

To že žena, která se rozhodne jít do práce, může působit jako sobecká kariéristka, připustily tři informantky. N1, N3 a N10. K tomu, že by muž mohl působit, cituji, jako „podpantoflák,“ se vyjádřily dvě ženy. N8 a N13. Jediný protagonista toho, aby muži byli místo práce s dětmi je N9. Říká: *„fandím tomu. Proč ne, jsem pro.“*

Z odpovědí informantů na téma role mužů a žen v souvislosti s výchovou dětí vyplývá, že většinová polovina souhlasí s tím, že by děti měli vychovávat oba dva partneři. Tento názor sdílí převážně muži. Naopak více žen se shodlo na tom, že výchova dětí by měla být spíše v jejich režii a jen jeden muž s nimi souhlasí. Dva účastníci pak upozorňují na to, že v novorozeneckém věku by to měla být matka a následně oba rodiče. Téma mužů na rodičovské dovolené vyhodnotila nadpoloviční většina jako nutnost finanční situace. Třetina účastníků dodává, že je to na dohodě mezi partnery a další třetina, že s dítětem by měla zůstat žena. Pozitivně nad těmito muži smýšlí pár žen a pouze jeden muž téma otců na rodičovské dovolené přímo podporuje. Odkazování na „tradici,“ že žena by měla být ta, co se má starat o děti a jejich výchovu, je většinovou polovinou výzkumného vzorku považováno za neadekvátní. U těchto respondentů je možno zaznamenat i to, že muži se chtějí také angažovat do výchovy dětí, neboť to byli právě muži, kteří se ve větším poměru shodli na tom, že by se měli rodiče podílet na výchově společně. Stále však přetrvává stereotyp toho, že na rodičovské dovolené by měla být žena, neboť pokud by tomu tak nebylo, většinu výzkumného vzorku napadne jako hlavní důvod finanční situace partnerů. Tím tak respondenti navazují na dogma toho, že je ve společnosti vžité to, že muži vydělávají více než ženy.

3.1.4.2 Vnímané výhody u obou genderů

Závěrečné otázky byly zvoleny pro odlehčení a zároveň zamyšlení se, jak si gendery mezi sebou stojí. Nejprve byla informantům položena otázka, jaké dle jejich názoru mají výhody muži. Největší shoda byla u skutečnosti, že muži oproti ženám nemusí rodit děti. Bylo to jedno z prvních tvrzení u takřka poloviny účastníků (N1, N2, N3, N4, N6, N9 a N15). Jedná se o tři ženy a čtyři muže. Zajímavé může být však to, že pět z těchto účastníků je ve věku 26–32 let, je to pro ně tedy pravděpodobně aktuální téma. Dále je pět informantů (N2, N4, N7, N11 a N15) toho názoru, že výhoda mužů spočívá v jejich fyzických předpokladech a fyzické zdatnosti. Vyzdvihují to tři muži a dvě ženy. Následným benefitem mužů je jejich predispozice vydělat víc peněz. Toto stanovisko sdílí tři informanti (N1, N5 a N8), dvě ženy a jeden muž. Dále po dvou respondentech se sešly dva názory, kdy jeden tvrdí, že muži se nemusí tolik podílet na výchově dětí, a druhý že muži mají ve společnosti prestižnější postavení a vyšší slovo.

Ostatní výpovědi jsou již vysloveny po jednom účastníkovy. Pro přehlednost jsou roztrženy dle toho, zda je vyslovil informant či informantka.

Výhody mužů z pohledu žen

- mají snadnější sehnat vyšší pracovní pozici
- při nástupu do práce ho z pohledu zaměstnavatele neomezují malé děti
- nemusí chodit na rodičovskou dovolenou
- v noci spí, když dítě brečí
- nemusejí tolik pomáhat v domácnosti (pokud jsou tak vychovávaní)
- říká se o nich, že jsou lepší řidiči
- oproti ženám berou život lehkovážněji a neprožívají tolik problémy
- nemusí tak často chodit ke kadeřnici
- jsou krásnější a přitahují ženy
- mají to jednodušší, když chtějí sbalit ženu
- nemusí ke gynekologovi a kupovat antikoncepci
- můžou „prásknout do bot,“ když se jim to hodí

Důchodkyně N14 dodává, že krom možnosti útěku nemají muži výhody žádné. „*No tak ee já bych řekla že muži nemaj zas tak velký výhody jako ta ženská. Protože (..) ženská má pračku, má plíny, má fůru věcí. Kdežto ten chlap ten musí makat v tý práci. Když to je práce. Když to není nějaký lenošení. Vo no, voni to nevokecaj, jak se říká...*“

Výhody mužů z pohledu mužů

- jsou z historického hlediska bráni jako vůdci
- jejich stavba těla budí respekt
- když si muž najde milou ženu, je o něj postaráno
- mají na toaletách menší fronty
- nejsou těhotní

Výzkumný vzorek dostal vzápětí stejnou otázku, avšak vztahující se na ženy. Zde odpovědi nebyly už tak jednoznačné, menší shoda nastala pouze u třech výhod. Nejčastěji řečenou tezí bylo to, že ženy nemají výhody žádné. Tento názor zastávají tři ženy a dva muži (N1, N11, N12, N13 a N15). Dále se dva účastníci (N2 a N7) shodli na tom, že výhodou žen je to, že se k nim muži chovají jako gentlemani a dva (N6 a N10) jsou toho mínění, že výhodou žen je to, že jsou krásné. To že nebylo možné zaznamenat více shod, může svědčit nejen o neucelenosti účastníků v tomto tématu, ale i o obtížnosti zodpovězení této otázky. Nutno totiž podotknout, že oproti otázce směřující na muže, zde trvalo informantům daleko větší dobu

nějakou výhodu vymyslet. Většina účastníků navíc představila pouze jeden až dva příklady, s čímž v předešlé otázce zaměřené na muže problém nebyl.

Výhody žen z pohledu žen

- těhotné ženy můžou jít na nemocenskou dovolenou
- mají bližší vztah s dětmi
- jsou chytřejší
- jsou statečnější, jsou to větší bojovnice
- jsou citlivější, umí ukázat city (což je zároveň i nevýhoda)
- když žena „zapláče,“ muži kolem ní skáčou
- jsou opečovávané od mužů
- mají výhodu, když si najdou šikovného muže
- mají pračku a jednorázové plíny

N1 reaguje takto; „... asi žádný. Asi žádný a je to pěkně nefér. No je to asi nefér. Oh (.) to je hrozný, to si člověk pak takhle uvědomí, že mě teda fakt nic nenapadá, v čem ty ženy maj jako výhody.“

Výhody žen z pohledu mužů

- společnost na ně nemá takové nároky, neočekává se, že budou vydělávat tolik peněz
- empatie
- mají to v životě jednodušší než muži
- působí mileji než muži
- údajně si více užívají sex
- když mají dobrou výchovu, můžou si do života najít někoho, o koho se můžou opřít
- ženy nemusely chodit na vojnu
- mladé atraktivní ženy mohou využívat svého vzhledu a mohou si tak najít muže, který je zajistí

N4 dále dodává. „Jak jsem říkal ten vzhled, taková výhoda, ale zároveň asi největší nevýhoda no. Samozřejmě pokavad ta žena není příliš atraktivní, ani tím intelektem nějakým neoplývá, tak je to pro ni velice těžký žej. Protože, prostě dneska, při volbě povolání hrajou velkou roli, prostě pohovory, při nějakých výběrových řízení a co si budem říkat, takovej ten prvotní haló efekt dělá hodně. Ten fyzickej vzhled, způsob vyjadřování a tak dál. Takže

pokavad ta žena není příliš atraktivního vzhledu... a není příliš řekněme chytrá prostě nebo inteligentní, tak to asi myslím má v životě těžký.“

Ženy mají v životě, dle zpovídaných respondentů, méně výhod než muži. Nejčastější výhodou žen krom toho byla řečena krása, ale jak N4 podotkl, ne všechny ženy mohou působit pro některé atraktivně. Krásu proto možno označit za kult, který sice poskytuje hezkému vzhledu jisté privilegium, neboť ji (v tomto případě) ženy mohou využívat k dosažení svých cílů, avšak rovněž může sloužit jako prostředek útlaku a znevýhodňování. Moc krásných žen pak navíc může slábnout věkem. Svou samotnou ideou mýtus krásy tak potvrzuje podrobení žen mužům.¹⁴⁰ Další součty výhod žen jsou také často spojované s muži. Šikovnými, hodnými a muži s gentlemanským chováním. Naopak byl řečen názor, že ženy jsou chytřejší, statečnější a empatičtější, což jsou kladné vlastnosti, které nebyly jmenovány ve výčtu výhod mužů. V porovnání s výhodami mužů, se žádná z výhod žen netýká zaměstnání, ani postavení ve společnosti. N15 pak závěrem našeho rozhovoru dodává: „*Ne, nezávidím ženskéjm.*“

3.2 Druhá vlna rozhovorů

V této kapitole bude vyhodnocováno, zdali informanty oslovilo téma prvního rozhovoru natolik, aby o něm dál přemýšleli a rozvíjeli své předešlé odpovědi, či nikoliv. Další sada otázek se věnovala vybranému dokumentárnímu filmu. Původně měla časová prodleva mezi rozhovory trvat dva týdny, avšak kvůli nouzovému stavu na území ČR zapříčiněným Covidem-19, byl výzkum dokončen až téměř po době dvou měsíců. Tento limit byl nepředpokládatelný, avšak zásadní pro výzkum. Byli tací, co připustili, že bezprostředně po prvním rozhovoru nad tématem přemýšleli, avšak v druhém rozhovoru přiznali, že už si nepamatují konkrétně nad čím. Dokument si však všichni informanti pustili teprve před konáním druhých rozhovorů, tuto část tedy reflektovali bez delší časové pauzy, která by zapříčinila opadnutí zájem, či zapomenutí myšlenek. Pokládányi otázkami bylo zjišťováno, jaké dojmy z dokumentu účastníci měli, a jestli tato forma média na ně měla efekt ve smyslu toho, že by podnítila jejich zájem nad probíranými tématy. Pro podpoření konverzace byly účastníkům citovány dvě pasáže z dokumentu. První se věnuje rovnosti žen a druhá citovaná část je o utlačování mužů. Závěrem celého tohoto výzkumu jsou účastníci dotazováni, zda se považují za feministy či feministky a co pro ně termín feminismus znamená. I v této kapitole

¹⁴⁰ LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3, str. 141.

bude pozorována shoda odpovědí mezi gendery, či popřípadě shoda mezi věkovými kategoriemi. Společně s výsledky z prvních rozhovorů budou moci být zodpovězeny výzkumné otázky stanovené v metodologické části. Tyto druhé rozhovory probíhaly v rozmezí 11–46 minut, v závislosti na tom, jak respondenty zaujal dokumentární film a celé zkoumané téma. Druhé části výzkumu se dále již nezúčastnil jeden účastník, a to muž N11. Ve výzkumu tedy pokračovalo 14 informantů, osm žen a šest mužů. Dramaturgie dotazování druhých rozhovorů bude rovněž přiložena v přílohách

3.2.1 Doplnění otázek z první vlny

První část druhé vlny tvořily otázky reflektující první rozhovor. S informanty jsem navázala na předchozí témata, čímž jsem zjišťovala, zda v nich rozhovor vyvolal nějaký další jejich zájem, a jestli u nich nastala jakákoli změna ve vnímání genderové otázky. Jelikož účastník N11 ve výzkumu pro nedostatek zájmu nepokračoval, bude tato skutečnost v závěru zohledněna. Výzkumný vzorek o čtrnácti informantech se ke svým odpovědím z prvních rozhovorů vyjádřil povětšinou velmi krátce. Šest informantů (N4, N6, N12, N13, N14 a N15) přímo přiznalo, že se tématu rovnosti mezi gendery dále nevěnovali. Někteří měli pouze pár připomínek, kterými spíše opakovali svá předchozí tvrzení, jinak se všichni vyjádřili velmi stručně. Takřka v polovině případů tedy rozprava nad genderovými stereotypy nevyvolala žádnou zpětnou vazbu. Nutno podotknout, že o téma se dál nezajímali všichni účastníci zastupující starší generaci. Celkově jde o tři muže a tři ženy. Rozprava nad tématy spojenými s genderem různými způsoby zaujala zbylých osm účastníků. Pět z nich přiznalo (N1, N7, N8, N9 a N10), že po ukončení rozhovoru nad tématem ještě přemýšleli, ale následující dny již nikoliv. Gender je zde zastoupen vyváženě, avšak krom N1 jsou všichni zástupci generace starší dospělosti.¹⁴¹ Účastnice N8 na otázku, zda nad tématem od prvního setkání přemýšlela, říká:

„Hnedka potom rozhovoru jsem nad tím přemýšlela a napadaly mě takový věci, který jsem vůbec při tom rozhovoru neřekla a pak mě napadlo jéé já jsem mohla říct tohle, mohla jsem říct támhleto, ale že bych jako, potom někde třeba v práci nebo ve společnosti si něčeho všimla, tak to ne.“ Dále doplňuje své vyjádření z prvního rozhovoru. *„Ženský na tom nejsou dobře. Že prostě to mají těžší se prosadit... Chlap a ženská, který dělaj stejnou pozici, tak ta ženská musí víc dokázat než ten chlap, jo? Třeba může být stejně finančně ohodnocená jo,*

¹⁴¹ Tedy 2. generace podle rozdělení v metodologické části.

protože to jsem nezažila, že by jako chlap na stejný pozici by měl víc peněz a ženská míň, ale ženská se musí víc prosadit.“

Zbývající tři účastníci (N2, N3 a N5) nad tématem nejenže přemýšleli po ukončení rozhovoru, ale všímali si těchto probíraných stereotypů i dále v běžném životě. Jsou ve věku 26–28 let, jde tedy o nejmladší věkovou generaci ve výzkumu. Informantka N2 uvažovala nad typickými rolemi muž a žena v rodině, a nad nerovným finančním ohodnocováním, načež příčinu nerovného pohledu shledává v mentalitě, která je po generace učená. Dále uvádí osobní zkušenost, kterou získala od posledního setkání.

„Tak nad tím zaměstnáním jsem se nezamýšlela, nad tím odměňováním, tam jsem se trochu pozastavila, protože samozřejmě to vidím teďka momentálně i jako osobní rodinná situace, která se stala u mě v rodině a vidím, že vlastně pozice, kterou teď vykonávala moje mamka, tak byla zastoupená vlastně mužem. Ten muž je za to úplně jinak ohodnocen a přitom vykonává stejnou tu práci a defakto tu práci ještě nevykonává ani stejně, jako ji vykonávala vlastně moje maminka. Takže tam, díky situaci jsem se nad tím zamyslela, že je tam takovejhle rozdíl.“

Informantka N3 se vyjadřuje ke zkušenostem ze svého zaměstnání. Jakožto učitelka v mateřské škole zaznamenala, že děti ve školce vyzvedávají převážně matky. Dále svou pracovní zkušenost promítala i do finančního ohodnocení. Uvažovala nad tím, že v jejím oboru nejsou muži pravděpodobně i z toho důvodu, že víc dominují v lépe placených zaměstnáních. Udává, že i kdyby muži chtěli s dětmi pracovat, tak právě kvůli nastavení ve společnosti, kdy má muž vydělávat víc peněz aby uživil rodinu, by do méně placeného zaměstnání ani nemohl jít. Řešením by tak dle jejích slov bylo lépe finančně ohodnocené školství a sociální služby, aby i zde mohla být nastolena rovnocennost. Z jejího tvrzení se dá vyvodit, že interakce již ve formě povídání měla na tuto respondentku pozitivní vliv.

„Spíš jsem si začala některých věcí víc všímat po tom rozhovoru, že vlastně předtím jsem jakoby věděla o tom, ale prostě jsem to nějak nevnímala, pak jsem se vlastně víc začala, že to tak jakoby takhle vlastně je. Předtím jsem si vlastně říkala, že ty ženy už maj lepší práva, než jaké měly dřív, a nějak jsem si říkala je to lepší, ale když se nad tím člověk zamyslí, tak v něčem to je lepší, ale pořád prostě ty ženy jsou níž než ty muži a furt jsou nějaký pravidla, které byly nastaveny támhle v době raz dva, a tak to pořád je. A kor ta starší generace to tak bere.“

Nejobsáhleji se k tématu vyjádřil účastník N5, který má mimo jiné v popisu své práce i najímání lidí a vyjednávání zakázek, má tedy k tématu osobní zkušenosti z praxe. Po prvním rozhovoru přemítal nad nerovnostmi v pracovním prostředí, nad pracovním nasazením žen, příčinami rozdílností finančního ohodnocování a nad genderovou propagací v médiích. K tématu médií zaznamenal tento účastník pár skutečností, které v televizi postřehnul. Upozorňuje, že v reklamách novějších firem na oblečení, konkrétně udává internetový portál About you, vystupují gender fluidní¹⁴² osoby. Zároveň jsou v těchto propagačních materiálech použité různé kombinace oblečení, které by mohly nosit oba dva gendery, což shledává za přínosný krok v souvislosti s vnímáním genderu. Dále poukazuje na reklamy, v nichž jsou panenky prezentované pro holky a pistole pro kluky. Na marketingovou situaci nahlíží i z pohledu firem, a poukazuje na situaci na trhu, kdy díky vžitým stereotypům nemusí být z marketingového hlediska výhodné vybočit z těchto stálých zvyklostí.

„Rovnou trošku to zkusit, pomalinku, protože lidi na to budou reagovat různě, protože když byl v reklamě na Lidl černochoch, tak to bylo taky haló, takže těžko říct, jak to pomalinku aplikovat, začlenit. Na druhou stranu ty firmy jdou taky s kůží na trh, protože může se jim tím pádem asi i snížit prodejnost, protože kdo to platí, jsou rodiče a ti třeba budou mít jinej názor, že z jejich syna nechtěj udělat buznu a přestanou od nás brát dárečky, protože maj pocit, že je to moc multikulty a volná firma... myslim si, že by se na to mělo pamatovat, že by se to postupně mělo nějak začleňovat a lidi si na to zvyknou.“

Jako řešení shledává vzdělávání dětí o rovnosti genderu již od dětství, doma a ve školkách, zkvalitnění školství, začlenit téma genderu do osnov a lépe ohodnotit pozice učitel, učitelka, aby tyto pozice přilákaly kvalifikované lidi. *„Jenomže tam jde o to, kdy ta nová generace bude žejjo. Furt si řekneš nová generace a na druhou stranu to může bejt dvacet let žejjo a furt se nikam neposuneš... Neřekl bych, že teď má někdo chuť měnit školství, když tady je tisíc jiných problémů, školství se změní maximálně, když to změní někdo v politice, ve vládě, ale to není prostě sexy no, to nikoho netáhne a nikoho na tohle asi nezískáš, což je bohužel chyba.“*

Obšírně jsme hovořili i o pracovní sféře, připouští například, že když ve firmě kde působí, hledají někoho na administrativní pozici, hovoří předně o asistentce, o ženě. Dále díky nastalé situaci a vzniklým opatřením způsobenými Covidem-19 mnohem více zaznamenával

¹⁴² Termín gender fluidní je uveden na základě výpovědi informanta. Ten uvedl, že je v těchto reklamách kolikrát nejisté, zda se jedná o muže či ženy.

nevýhodu žen, matek. Uznává, že v době koronaviru jsou v nevýhodě především matky, neboť tyto ženy tráví v práci kvůli dětem méně času, čímž jsou v závěru i méně finančně ohodnocené. Tato skutečnost je, jak přiznává, nevýhodná nejen pro ženy, ale i pro zaměstnavatele, neboť tu práci je třeba vykonat.

„Samozřejmě na jednu stranu chápeš, že je to těžký, ale na druhou stranu prostě sobecky to úplně nechceš chápat, potřebuješ práci a není to tvůj problém prostě. Vím že to je blbý, je to sobecký kolikrát, ale bohužel jsme vázaný na výsledky a říct prostě že to nešlo, protože tam byly nějaký jako důvody, ... tak to prostě nejde no.“

Díky této zkušenosti přiznává, že zvažuje, že příštím neoficiálním kritériem při přijímání žen může být podmínka již odrostlých dětí. Z výpovědi tohoto účastníka vyplývá, že by uvítal rovnost a stejné zacházení s gendry, nicméně si je vědom, že je to záležitost, kterou je třeba postupně řešit na několika frontách. Střízlivě pohlíží i na situaci prodejců a politiků, kteří mají tu moc začít do této problematiky zasahovat v širším měřítku. Řešení proto shledává ve výchově nové generace, která by měla být vedena k genderové rovnosti, stejnému zacházení a stejným příležitostem již od dětství. Poznává, že ač je toto jedno z nejzásadnějších řešení, je to otázka několika let, než tyto nové generace budou fungovat ve společnosti a na trhu práce. Genderová rovnost je tedy podle tohoto informanta záležitost, která se nedá vyřešit hned. Je to dlouhodobý proces, do kterého by se měla postupně zapojit všechna odvětví (marketing, politika, školství), ale i rodiny vychovávající děti. Účastníkovi N5 byl v této části poskytnut větší prostor, jelikož nejen že se k tématu zpětně jako jediný obsáhle vyjádřil, jeho postřehy a zkušenosti mohou být rovněž pro tuto práci přínosné.

K tématu se zpětně alespoň krátce vrátila větší polovina výzkumného vzorku a to v zastoupení čtyři muži a čtyři ženy. Z této skupiny se pět účastníků nad tématem zamyslelo jen zběžně, aniž by vypověděli něco dalšího. Tito respondenti zastupují především věk starší dospělosti, tedy 36–50 let. Účastníci, kteří se reflektování probíraných otázek věnovali zevrubněji, jsou věku 26–28 let. K probíranému tématu se již nevrátilo šest informantů v zastoupení tři muži a tři ženy. Všichni zástupci starší generace 64–83 let téma genderové nerovnosti neoslovilo natolik, aby se mu již dále věnovali a doplnili své předchozí odpovědi, a to i přes to, že všichni zhlédli zadaný dokument. Z tohoto souhrnu je tedy patrné, že gender účastníků nehraje v osvojování dalších informací k tématu genderové nerovnosti žádnou roli, značný rozdíl představuje především generační rozmanitost. Tato skutečnost vypovídá převážně o tom, že čím mladší účastníci tohoto výzkumu jsou, tím víc se o téma zajímají,

popřípadě jsou schopní se k němu, byť i kriticky, vyjádřit. Oproti nejstarším účastníkům zapojili více kritického myšlení. Absence potřeby věnovat se tématu genderové (ne)rovnosti může rovněž značit menší angažovanost starší generace k této problematice.

3.2.2 Efekt dokumentu

V rámci započetí diskuse nad dokumentem byla každému citována věta, kterou pronesla protagonistka prezentující kampaň Úřadu vlády *To je rovnost. „Podle mě se na otázku měli by si být muži a ženy rovni hodně těžko odpovídá záporně. Myslím, že všichni tak nějak vnímaj, že asi měli, ale je potom důležitý ukázat, jestli jsou nebo nejsou a co s tím eventuálně dělat, když nejsou.“* Informanti byli dotazováni na to, jak se staví k této tezi a zda by ji nějak doplnili. Devět informantů s touto větou souhlasí a dále ji doplňují, avšak zbývajících pět přiznalo (N6, N10, N13, N14 a N15), že neví jak na mou otázku odpovědět a větu popřípadě doplnit. N10 dokonce přiznala, že nemá zájem nad tématem rovnosti genderu přemýšlet: *„Já o takových otázkách nepřemýšlím, já beru věci tak, jak jsou.“* Krom N6, kterému je 32 let a nemá středoškolské vzdělání s maturitou, jsou ostatní, kteří se k otázce nedokázali vyjádřit, starší věku 50 -ti let. Zbylí informanti s výrokem souhlasí a různými tvrzeními jej doplňují. Čtyři účastnice (N1, N2, N3 a N12) shledávají řešení ve změně veřejného mínění a mentality lidí, k čemuž by jako nástroj využily politickou pravomoc. N3 by v politice chtěla mít víc žen, které by prosadily zákony zamezující nerovnostem mezi gendery. N12 poukazuje na problém mateřské a rodičovské, kdy by nejen že tuto terminologii změnila, neboť dle jejího názoru to není dovolená, nýbrž práce. Dále by ženy starající se o děti adekvátněji finančně podporovala.

„No stále to převládá a to pořád prostě, nadřazenost mužů a pohled na to, že jejich práce je důležitější, lepší, potřebnější. Mateřská je stále dovolená, není to mateřská práce, což mateřská je práce... Je to mravenčí práce a přesvědčování, poukazování, že role, nebo práce ženy je stejně důležitá jako práce muže a měla by být stejně ohodnocena. Jako ženy na mateřský práci, já už ani nechci říkat dovolený, by měly dostávat plat adekvátní, alespoň ošetřovatelce v nemocnici, nebo nějakýmu ústavu, kde se pečuje o děti.“

S výrokem řečeným v dokumentu souhlasí i muž N7, který odpověděl další citací z filmu, kterou pronesl jeden z mužských účastníků o tom, že muž je krom porodu dítěte a jeho kojení schopen zastoupit ženu ve všem. Muž N9 se s tezí rovněž ztotožňuje, avšak přijde mu, že společnost je nastavená tak, aby se toto téma nevyřešilo. Dle jeho tvrzení by téma rovnosti mohlo být vyřešeno už dávno, ale tím by *„vyprchalo něco, co nás paradoxně spojuje.“* Poznává, že by zde mohla naopak nastat nerovnost mužů. Informant N4 doplňuje, že

souhlasí, že by si ženy a muži měli být rovni, avšak žádnou nerovnost tu osobně neshledává. Je toho názoru, že v Evropě je otázka rovnosti již vyřešená, a to, že je žena s dítětem, a muž v práci nevidí jako nerovnost, ale jako rozdílnost rolí. S trošku rozdílným vyjádřením přišli N5 a N8. Oba se shodují v tom, že na tuto otázku se nabízí odpovědět ano, avšak poukazují, že z fyziologického a biologického hlediska to není možné. *„Prostě takhle to je a neříkám, že takhle to je dobře nebo špatně, ale v nějakým normálním sociálním hledisku by si měli být rovni, jak příležitostma, tak vším ostatním.“*

Citovaný výrok tak byl potvrzen v tom, že nikdo z dotazovaných neodpověděl na rovnost mužů a žen přímo záporně. Nicméně u některých respondentů vyvstaly nesnáze s pochopením zadané otázky, a to i přes absenci odborné terminologie. To může souviset s pocitem neangažovanosti k dané problematice, kdy můžou mít respondenti pocit, že se jich tato konkrétní problematika osobně nedotýká. Dalším možným důvodem je, že kvůli komplexitě otázky, se respondenti nesnažili přijít na její význam, a dospět tak k nějaké odpovědi. Řešení někteří opětovně shledávali v legislativě, což je tvrzení, které zaznělo již v první vlně otázek.

Druhým inscenovaným tématem diskuse nad dokumentem byl výrok, v němž Ladislav Jakl ve svém proslovu na politické sešlosti uvádí, že *„nejutlačovanější a nejzanedbávanější společenskou menšinou současnosti je bílý heterosexuální muž.“* S tímto tvrzením nesouhlasilo deset účastníků výzkumu v zastoupení sedmi žen a tří mužů. Ženy N1 a N3 jsou toho názoru, že je to spíš naopak a N2 a N7 tento výrok rozesmál. N7 dále dodává, že je to nekorektní prohlášení, a že by měla být nastavena pravidla toho, co si státní zástupci mohou dovolit říci. Tím by mu mohl však oponovat N5, který říká, že *„je jednoduchý najít heslo, které funguje a přitáhne hlasy.“*

Dále cituji N2: *„Já jsem zdravotník a mám pocit, že jsou tady mnohem víc utlačovanější lidi, jako například senioři nebo handicapovaní, ale jako bílej <bílej heterosexuální muž rozhodně není utlačovanej.> A pokud si to pán, který tento výrok pronesl, myslí, tak asi se do toho asi rádí, řekla bych, že se s něčím takovým ztotožňuje, a pokud si přijde jako nejutlačovanější, tak ho velmi lituju, ale pokud má dvě zdravé ruce a nohy tak s tím může něco udělat. Říkám, jsou tam mnohem, mnohem ohroženější skupiny a skupiny, které si zaslouží větší pozornost a bílej heterosexuální muž <to tedy rozhodně není.>“*

Většina informantů této výzkumné skupiny z Podkrkonoší se tedy neztotožňuje s tvrzením, že by bílý heterosexuální muž byl nejutlačovanější skupinou současnosti. U dalších účastníků se odpovědi lišily. Informanti starší 80 -ti let N14 a N15 zprvu pojem

heterosexuální zaměnili s pojmem homosexuální, avšak i po vysvětlení terminologie nevěděli, jak reagovat. Terminologii nejprve nepochopila i N13, ta však po uvedení správného významu s výrokem nesouhlasila. Účastník N4 se vyjádřil nejednoznačně, neboť ač v pokračování rozhovoru protagonistu označuje za „*blbce*“ nemohu určit, zda s tajemníkem souhlasil či nikoli.

„No tak prostě asi nějaký pán se tam cítí ublížený, že prostě neustále se řeší nějaký takovýhle věci jako, že by si prostě lidé měli být rovni, jako muži a ženy jo, co se týče platů a tak. Diskutuje se o tom čím dál víc, ale jak už jsem říkal, já v tom jako žádnou nerovnost nevidím. Tak třeba má podobnej názor jako já, ale zas jakoby na jedny straně můžou být takový extrémní názory nějakých těch feministek, a na druhý straně můžou být chlapi jako je on, co si myslí, že ta ženská patří vyloženě k plotně, takže tak.“

Pouze účastník N6 se vyjádřil, že s výrokem souhlasí. Když byl však dotázán, jestli je schopný definovat výrok bílý heterosexuální muž, odpověděl ne, a chtěl pokračovat další otázkou. Je tu tedy možnost, že neznalost terminologie společně s nezájmem a neochotou přiznat neporozumění otázky, vedly respondenta k odpovědi ano.

Následující pokládané otázky již směřovaly k hodnocení dokumentu a vyzdvihování pasáží, které informanty nejvíce oslovily, ač v pozitivním či negativním slova smyslu. Nejvíce bylo dodatečně hodnoceno politické zasedání. Postoje povýšenosti, neúcty a agresivity k novinářce rozhořčily a překvapily pět účastníků (N1, N3, N7, N8 a N12), z čehož jsou čtyři ženy. *„Jak chlapi dokážou bejt urážlivý a prostě v tý ženský neviděj, nebo jak bych to řekla, není tam žádná úcta. Furt ji berou jako ta níž. Takhle úplně se člověk jako cejtil.“* Tři z těchto účastníků dále konkrétně poukazují na nevhodné vystupování politologa Alexandra Tomského, který se nepatřičně vyjadřuje k novinářce pokládající mu otázky. N7 říká; *„Jestli učil tímhle přístupem, tak nevím, co ty lidi naučil.“* N12, 64 letou účastnicí výzkumu, překvapila zatvrzelost názorů starší generace, z kterých vystupující zástupci nehodlali ani o kousek ustoupit. Dodává, že ji samotnou udivilo, že podle popisků u jmen lidí, angažujících se v tomto zasedání, jde o vzdělané jedince. Muž N9 naopak přiznal, že ho celá tato část pobavila. Společně tedy s pasáží, ve které probíhala diskuze nad bílým heterosexuálním mužem, lze vyvodit, že tento úryvek mohl být svým obsahem nejužitečnější. Ačkoliv se dle účastníků jedná spíše o negativní mediální obsah, tak může to být právě negace, která vyvolá určitý postoj k tématu. Z toho vyplývá, že pobuřující části dokumentu mohou být, na základě výpovědí těchto respondentů, z hlediska odezvy prospěšné.

Další pasáž začleněná v dokumentu, jenž se nelíbila dvěma respondentkám (N2 a N12), byla scéna, kdy tři vysokoškolské studentky jedou provádět svůj výzkum. Po cestě reagují na billboard u silnice, na kterém společnost Bernard reprezentuje své pivo, u kterého je polonahá žena. Jejich chování označují za vulgární a nevhodné. N12 dále upozorňuje na jejich dopravní přestupek, kdy dívky zastavily na přechodu pro chodce, vystoupily a začaly nakládat věci. „*Jestliže chtěj ženy rovnoprávnost, tak se taky musej chovat tak, aby nedělaly tak nesmyslné chyby.*“ Účastnice N8 vnímá upozornění na sexismus na billboardech a v reklamách jako něco pozitivního. Před dokumentem této prodejní taktice nevěnovala pozornost, avšak po jeho zhlédnutí si těchto reklam začala víc všimnout a nelíbí se jí, co si z toho malé děti mohou vzít za příklad.

N1, která byla během rozhovorů na rodičovské dovolené, pak také udává, že jí na dokumentu vadilo to, proč se tolik řešila otázka mateřství. „*To mi vadilo. Jsem na mateřský dovolený a nemyslím si, že bych nějak trpěla... Když ho porodí, tak proč by s ním neměla být doma. Když nechce být doma a chce pracovat, tak si nemá dělat děti.*“

N7 shledává jako ne příliš vhodné veřejné feministické sešlosti, na kterých se propagují názory v zesilovačích hlasu. „*Jde to dělat i nějak elegantně nebo tišejc. Ne takhle nápadně, tam mi to přišlo až příliš vulgární.*“ Čímž odkazuje na feministickou sešlost konanou v Praze, která byla zaznamenána v dokumentu.

Celkové dojmy z dokumentárního filmu rozdělily účastníky na dvě rovnoměrné skupiny. Jedna ho považuje za přínosný, a ta druhá jej označuje za nudný a celé jeho téma za zbytečné. Nutno podotknout, že negativní momenty dokumentu uváděli především ti informanti, kteří tuto formu vzdělávání považují za přínosnou. Právě upozornění na nedostatky, i když jde o subjektivní názory, může být kladně hodnoceno z toho důvodu, že to vyvolá nějakou další reakci. Ač už jde o další diskuzi, či vytvoření si postoje k tématu. Pozitivně tuto formu média vnímají účastníci N2, N3, N5, N7, N9 a N12. Jedná se o čtyři ženy a tři muže, což je přesně polovina zúčastněných žen i polovina zúčastněných mužů. V generačním zastoupení převládá mladší generace, neboť krom 64 leté N12 jsou tito respondenti aktivně pracovního věku. Čtyři z nich (N2, N5, N9 a N12) pak dále uvádějí, že v dokumentech podobného typu vidí přínos především pro mladé lidi, kteří by formou tohoto vzdělávání a diskuzí měli tvořit generaci, která by se těmto problémům měla vyvarovat. Na tom, že téma genderové rovnosti přišlo zajímavé jak mužům, tak ženám, lze demonstrovat to, že téma oslovuje oba zúčastněné gendery, což značí nezaujatost tohoto výzkumného vzorku k genderové rovnosti či

nerovnosti. Muž N5 pak uznává, že až teprve prostřednictvím dokumentu společně s rozhovorem začal téma genderu více vnímat.

„Určitým způsobem mně to otevřelo trošku jako nějaký myšlení nad tím, že prostě tyhle problémy se řešej, protože já je neřeším. Protože ve svý sociální bublině prostě mam pocit, že ta rovnoprávnost je, takže podle toho pak máš pocit, že to takhle funguje všude, a ono to takhle všude nefunguje.“

Druhá polovina výzkumné skupiny s nimi však nesouhlasí. Dokument nebavil účastníky N1, N4, N16, N10, N13, N14 a N15. Jsou jimi čtyři ženy a tři muži, jsou tedy ve stejném genderovém složení, jako oponující skupina. Tyto dojmy zastávají informanti napříč všemi věkovými generacemi. Jelikož jsou respondenti zastupující oba dva názory v totožném věkovém i v genderovém zastoupení, nelze vytvořit konkrétní vzorec. Jde tedy především o subjektivní dojmy účastníků na tento dokument. Čtyři z nich se pak také vyjádřili k celé tématice genderové nerovnosti. Dle jejich názoru je probírání této údajné problematiky zbytečností. Žena N1 říká:

„Já nevím, proč je tohle velkej problém. Mně spíš přijde, že se ti lidi nuděj a nemaj co řešit. Možná to zní hnusně, blbě, ale možná jsem se nikdy nesečkala s takovýmhle rozdílem... asi bych to nějak nehrotila. Myslím, že jsou horší problémy v tomhle státě a světě, než je tohle.“

Podobný názor má i N4, který dodává, že *„někteří hledají problémy tam, kde nejsou.“* Respondentka N10 shledává téma a jeho řešení neužitečným. *„Myslím, že lidi by měli dělat něco užitečnějšího... mně tohle přijdou takový zbytečnosti.“* A důchodkyně N13 dodává: *„Osobně si myslím, že se tomu věnuje víc pozornosti, než by si celej ten problém zasloužil.“* Z výčtu těchto vyjádření lze vypozařovat, že v této skupině to jsou především ženy, které otázku genderové rovnosti shledávají za zbytečnou. Čtvrtá žena N14 se vyjádřila pouze ke zfilmování dokumentu, o kterém říkala, že to *„byla bída.“* Na základě jejich předchozích výpovědí lze konstatovat, že neshledává postavení žen jako problém.

Dokumenty podobného typu by tedy doporučila polovina informantů, a to především pro mladou generaci, která by v budoucnu mohla těmto nerovnostem zamezit. Krom samotného dokumentu byla shledávána přínosná i diskuse, která ke kritickému uvažování dle některých respondentů bezprostředně patří. Informanti poukazovali také na přínos toho, kdy jsou do školní výuky zařazeny vzdělávací projekty. Jeden takový byl představen i v dokumentu, a to

skrze kampaň *To je rovnost*. V části kde byl tento projekt představen, probíhala na střední škole interaktivní diskuze mezi přednášejícími a žáky. Tuto vyučovací metodu shledávali respondenti jako vhodnou a užitečnou. Vzdělávací projekty tohoto typu pro školy přišly přínosné i těm, kteří označovali dokument nudným a téma genderové rovnosti jako zbytečnost. Z uvedených názorů jsou tedy dokumentární filmy na téma genderové rovnosti jak přínosem, tak zbytečností, avšak přesto byly převážně doporučovány mladým lidem školního věku.

3.2.3 Feminismus

Závěrem tohoto výzkumu se nabízela otázka, zda jsou zúčastnění informanti feministi a feministky. Celkem se jich deset vyjádřilo, že nejsou. Svá ne vynesli N1, N7, N12, N13, N14 a N15 a prohlášení, že asi nejsou, vydali N3, N4, N5 a N10. V přepočtu jde o šest žen a čtyři muže, napříč všemi generacemi. Žena N2 se vyjádřila slovy „*půl na půl*“ a pouze muž N9 připustil, že asi feminista je. Účastníci N6 a N8 vypověděli, že neví. N8 udala důvod, že nezná přesný výklad pojmu feminismus a N6 neznal tuto terminologii. Tato stanoviska úzce tedy souvisí s tím, jak si jednotlivci vykládají feminismus, na což byli účastníci dotazováni v následující zakončující otázce.

„Tak asi půl na půl bych řekla. Samozřejmě jsou věci, který se mi nelíběj v dnešní době, nebo přijdou mi zastaralé, jako zastaralé uvažování, ... ale zas nejsem úplně tak jak bych řekla, tak jako průbojná v tom, ... jakoby v tom aktivním, že bych se musela účastnit nějakých aktivit, který by, který by nějak vedly k tomu feminismu.“

Ačkoliv N5, N7 a N12 přiznali, že feministi nejsou, připustili, že to je z toho důvodu, že se neškátulkují do skupin, které by něco vyznávaly. N7 ke svému výroku dodal; „*Mně tyhle různý směry nevaděj... já jsem spíš velmi tolerantní ke všemu možnému.*“ Účastnice N12, která si před lety vybudovala vlastní firmu, se nepovažuje za feministku a uvádí proč.

„Já nejsem feministka, já si myslím, že jsem žena samostatná, hrdá a pracovitá, a pak mam možnost nebo pak si můžu stát za svými názory, ale nejsem feministka. Ty ismy mně to prostě nějak vadí. Komunismus, fašismus, feminismus, na co? Jako boj za mír, nebo boj za ty ženy? To není boj, to je proces. A ty ženy v tom procesu, ony se mění a musej tím svým vlivem působit na ty muže, ale to nejde. Bojem se nic nezíská.“

Závěrečná otázka se pak věnovala tomu, jak vlastně informanti definují pojem feminismus. Čtyři informanti (N2, N3, N4 a N5), všichni ve věku 26–28 let prohlásili, že

feminismus, to jsou ženy bojující za svá práva. N4 dodává, že je to někdy pojato přehnaným stylem a N8 rovněž charakterizovala feminismus, jako jakýsi extrém. Obdobný výklad měla i N10, která feminismus neoznačila za bojující ženy, nýbrž „*ženy prosazující rovnost mezi mužem a ženou.*“ N3 a N5 také připouští, že ve spojitosti s pojmem je napadla i žena, která se neholí, popřípadě se stylizuje jako muž. Odpovědi ostatních účastníků se již neshodují. Pro porozumění jejich postoje k feminismu uvedu jednotlivě jejich výklady.

N1 formuluje feminismus jako „*silné ženy, co chtějí všem dokázat, že jsou schopný postarat se o sebe i bez toho chlapa.*“ N6 nevěděl, co feminismus znamená, ale nakonec vydedukoval že „*feninismus¹⁴³ je asi nerovnost žen a mužů.*“ N7 feminismus představuje jako „*názor na určitý způsob života některý skupiny lidí.*“ N9, jediný účastník který připouští, že je feministka, dlouze popisuje feminismus jako věčnou teorii o rovnoprávnosti, platech a postavení, kterou prosazují především ženy. A N13 chápe feminismus jako „*ženský ego, co se prosazuje.*“ Důchodci N14 a N15 ač odpověděli, že nejsou feministé, tak nevěděli, jak pojem vysvětlit.

Feminismus v zásadě nelze vymezit pouze jako jednotný směr. V teoretické části byly představeny proudy feminismu, které přibližují jednotlivé analytické přístupy k jeho dosažení. Z výpovědí těchto informantů lze předpokládat, že ti co vykládají feminismus jako „*boj žen*“ zastávají výklad teorie feminismu jako radikální feminismus. Na základě předešlých uvedených dat, která se týkala legislativního opatření rovnosti žen a socioekonomických kontrastů mezi muži a ženami je možno určit, že by někteří zúčastnění inklinovali spíše k liberálnímu feminismu. Dále zde byly zmiňovány myšlenky z postfeminismu, a to když bylo řečeno, že ženám boj nepomůže, popřípadě že řešením je konstruktivní dialog a strukturální změna na některých místech a v činnostech společnosti.

Přestože je tedy feminismus informanty definován převážně jako prosazování rovnosti, valná většina se k němu nepřihlásila. A ač ho za extrémismus prohlásili jen dva informanti, lze předpokládat, že označení feministka a feministka má většina tohoto výzkumného vzorku z Podkrkonoší spojené s negativními konotacemi, neboť na základě rozhovorů nebylo patrné, že by se víc jak polovina zúčastněných vyjádřila proti rovnosti žen a mužů. Z této poslední podkapitoly tak lze vyvodit, že samotný pojem feminismus, třebaže je spjatý se sociální,

¹⁴³ Nejedná se o překlep, informant opakovaně i po upozornění na správný tvar slova feminismus vyslovoval tento pojem po svém. Nejprve ho používal jako „feninismus,“ poté se opravil na „feminismus.“

ekonomickou a politickou rovností mezi gendery, není těmito respondenty přijímán v pozitivním směru.

Závěrem každého rozhovoru byla informantům položena otázka, zda by chtěli některou ze svých výpovědí doplnit. N9 se jako jediný dále ještě obsáhle vyjádřil k další své myšlence. Krom tradice zakořeněné v historii dále odkázal na kmeny žijící v Africe. Na příkladu života v těchto kmenech poukazuje na to, že lidé v Západním světě mají tyto problémy díky materiálnímu pokroku lidstva.

„Pak se podíváme na tohleto, ty kmeny, který v životě neviděli civilizaci (.) a oni jsou šťastný. Oni nemaj zuby, nemaj doktora, nemaj pojištění, nemaj hypotéky, nemaj nic, maj jedno ohniště, chatrč, ale jsou v takový symbióze s přírodou, že tam žmoulaj koku prostě a vy zjistíte, závěrem tý reportáže, že oni jsou vlastně šťastný.“

ZÁVĚR

Magisterská diplomová práce s názvem *Jak vnímají genderovou (ne)rovnost lidé z Podkrkonoší* se zaměřila na problematiku genderových stereotypů a na to, jak je reflektují vybraní respondenti z Podkrkonoší. V kontextu genderových stereotypů se práce zaměřovala především na role mužů a žen, na genderové stereotypy ve výchově a vzdělávacím systému a vyvrcholila tématem nerovnosti na trhu práce. Jednotlivé stereotypy byly představeny v teoretické části diplomové práce a dále se promítaly do otázek pokládaných v rozhovorech, které byly následně analyzovány v praktické části.

Cílem této práce bylo pak zjistit, jak, popřípadě jestli vůbec, vnímají respondenti z oblasti Podkrkonoší potenciálně nerovné postavení mezi muži a ženami. Pro naplnění tohoto cíle byl zvolen kvalitativní výzkum doplněný experimentem. Experiment spočíval v tom, že 15 vybraných informantů absolvovalo dva polostrukturované rozhovory proložené expozicí dokumentárního filmu. Vyvolání plánované změny podmínek bylo specifickou složkou experimentu aplikovaného v této práci. Zvolený dokumentární film *Teorie rovnosti* byl tak elementem, který vyvolal další diskuzi, na základě které jsem mohla určit, zda tato forma média měla na informanty nějaký efekt.

Šlo tedy o výzkum zaměřený na genderovou tematiku propojenou s vlivem vybrané formy média s lidmi z konkrétního kraje. Tito účastníci zastupovali gender maskulinní i femininní, a to napříč věkovými generacemi. Druhé vlny rozhovorů se dále nezúčastnil jeden muž. Výzkum tak dokončilo osm žen a šest mužů.

Z výzkumu vyplynulo, že (z pohledu respondentů) gender dětí ovlivňují především normy dané společností. Většina výzkumného vzorku totiž uznává stereotyp spojený se stylizací dítěte, který udává, že dívkám náleží růžová barva a chlapcům modrá. Tyto výsledky mohou značit to, že dětem je určitým způsobem gender vštěpován již od raného dětství. Téma hraček dále zaznamenalo rozdílnost názorů, které měly tři podoby. Převážně nejmladší generace výzkumu se shodla na tom, že by se hračky neměly rozlišovat podle genderu dětí. Druhá třetina zastávala názor, že panenky jsou určeny pro dívky a auta pro chlapce. Tento názor převažoval primárně mezi nejstaršími účastníky důchodového věku. Poslední třetina souhlasila s předchozím tvrzením, avšak tyto reprezentanti připustili i to, že dívky si mohou hrát s auty a kluci s panenkami. Okrajové téma kostýmů na karneval dále vyjevilo, že polovina účastníků je benevolentní vůči tomu, za co se děti oblečou, avšak třetina respondentů

zastává tvrzení, že chlapci by se neměli stylizovat do dívčích postav. Tato získaná data svědčí o tom, že genderové stereotypy ovlivňují dětství podle toho, s jakou generací jsou děti účastníků z Podkrkonoší v blízkém kontaktu. Zároveň se zde objevil fenomén toho, že na gender malých chlapců je víc dohlíženo a to především ženami.

Genderové stereotypy ve vzdělávání by uplatňovala polovina výzkumného vzorku. Vyplývá to z odpovědí na otázky, které reflektovaly *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání*. Dle poloviny informantů by měl být předmět Práce s technickými materiály určen pro chlapce a předměty spadající pod Práce a úprava domácnosti pro dívky. S touto tezí souhlasí převážně nejstarší účastníci výzkumu. Druhá polovina pak preferuje možnost volby, či vyučování těchto předmětů pro všechny, nehledě na jejich gender. I do vzdělávání tedy zasahují genderové stereotypy, které podporují sociální rozdíly mezi ženami a muži.

Z výsledných dat dále vyplývá, že větší polovina informantů nereflektuje nerovnost na pracovním trhu. Ačkoliv zaznamenávají, že se gender promítá do pracovní sféry, nepociťují v tom nerovnost mezi gendery. Odkazují se na fyziologickou stavbu těla a predispozice žen starat se o děti, což spojují s jejich mateřstvím. V návaznosti na představenou studii Gender Pay Gap, která uvádí, že procentuální rozdílnost mezi platy mužů a žen v České republice se pohybuje kolem dvaceti procent, tito informanti přiznali, že si těchto vysokých hodnot nejsou vědomi. O zkušenosti s rozdílným finančním odměňováním informovala pouze jedna třetina zúčastněných. Podle dvou třetin tohoto výzkumu se tedy gender nepromítá do finančního ohodnocení. Většina dále pak připouští, že potenciální nerovnost může mít za vinu především tradice, která udává, že muž má finančně zajistit rodinu, a žena se má starat o děti a domácnost. Mateřství společně s rodičovskou dovolenou udává jako příčinu pouze třetina respondentů.

Výzkum dále zaznamenal rozdílnost názorů na povinnosti plynoucí z rolí muž a žena, neboť tyto povinnosti byly představeny převážně jako subjektivní dojmy propojené v některých případech s genderovým stereotypem obrazu ženy; pečovatelky o domácnost. Větší polovina výzkumného vzorku totiž uvedla, že domácnost by měla být doménou žen a muži by měli popřípadě zastávat náročné venkovní fyzické práce. Třetina uvedla, že vykonávání domácích prací je o dohodě partnerů. Výchova dětí by pak podle větší poloviny měla být povinností obou rodičů. Muže na rodičovské dovolené však nadpoloviční většina vyhodnotila jako nutnost z finančních důvodů a zbylí informanti jsou přesvědčeni, že s dítětem by měla doma zůstat matka. Přes prvotní stanoviska toho, že výchova dítěte by měla

být zodpovědností obou rodičů, je muž na rodičovské dovolené stále považován za abnormalitu, která je pro konkrétní rodinu existencionální nutností. Z výpovědi tedy vyplývá, že tento výzkumný vzorek potvrzuje dogma toho, že ve společnosti je žena stále brána jako ta, která vydělává méně než muž.

Na základě výzkumných vzorců týkajících se efektu dokumentu lze konstatovat, že každý informant přijímal tuto podobu mediálního obsahu odlišným způsobem. Každý si našel na dokumentu nějakou část, jejíž at' už negativní či pozitivní dopady vyvolaly v informantech rozdílné reakce. Ve výsledku pak přišel tento dokument přínosný přesně polovině zúčastněných. Jeho přínos vidí především v poukázání na některé stávající problémy ve společnosti, které by měly být představeny hlavně mladým lidem. Dokument označila jako nudný a zbytečný druhá polovina výzkumného vzorku. Věnovat pozornost této tématice je dle názoru těchto respondentů nepotřebné a nadbytečné.

Začátkem teoretické části byl představen feminismus a jeho proudy, načež praktická část byla feminismem ukončena. Pouze jeden muž z celého výzkumného vzorku se doznal, že je feministka a jen jedna žena připustila, že s hlavní myšlenkou feminismu souhlasí, avšak za aktivní feministku se nepovažuje. V pár případech byla přiznána neznalost terminologie, avšak i přesto tito informanti vyslovili k feminismu své ne. Převážně byl feminismus spojován s jeho radikální podobou, z čehož v kontextu s reakcemi na feministky a feministy může plynout to, že respondenti z podkrkonošského kraje vnímají na feminismu spíše jeho negativní konotace.

Z výše uvedených vedlejších otázek tedy lze zodpovědět, jaký postoj mají k genderové (ne)rovnosti lidé z Podkrkonoší. Zpočátku je patrné, že do výsledků se promítla různorodost této výzkumné skupiny. Vcelku se dá však potvrdit, že většina těchto respondentů nevnímá genderovou nerovnost jako něco negativního. Třebaže nesouhlasí s nerovným finančním odměňováním mezi muži a ženami, ostatní genderové stereotypy považuje víc jak polovina skupiny za zaběhnuté fungování společnosti, se kterým se ztotožňuje. Rozdílnost postojů byla patrná především mezi starší a mladou generací. U mladších účastníků výzkumu se projevíly názory, které preferovaly možnost volby a dohody, aby nedocházelo ke znevýhodňování mezi gendery, kdežto informanti důchodového věku prosazovali rozdílnosti mezi gendery jako správný přístup společnosti. Polovina účastníků se k výzkumům a projektům tohoto typu stavěla pozitivně, leč je to dle jejich názoru jedna z možných cest ke změně. Zkoumání

genderové (ne)rovnosti označila třetina účastníků napříč generacemi za zbytečnou ztrátu času, jejich postoj se dále vyznačoval nezájmem o danou problematiku.

Stanovená hypotéza pro tento výzkum je potvrzena. Stanovisko této konkrétní zkoumané skupiny připouští, že k mužům a ženám je v průběhu života přístupováno odlišně. Nejvýrazněji se tomu děje v dětství, kdy gender dětí ovlivňuje normy dané společností. V kontextu odlišného přístupování je pak v některých případech více dohlíženo na gender chlapců, a to v případech, kdy jejich jednání není charakteristické pro konkrétní gender. Někteří informanti měli tendenci toto jednání označit za nenormální a případně ho spojit i s homosexuální orientací. Další významný mezník v odlišném přístupu se projevil ve vzdělávacím systému, kde jsou dívky a chlapci učeni svým budoucím rolím, které se promítají do fungování nejen ve společné domácnosti, ale i do pracovních rolí. Respondenti odkazují v těchto případech nejčastěji na tradiční fungování tohoto vzorce. Druhým důvodem je dle nich fyziologické a biologické fungování mužů a žen. S tímto odlišným pohledem na muže a ženy souhlasí a přejímá jej za své polovina informantů ze zkoumaného podkrkonošského kraje.

Mým odůvodněním psát o genderu a genderových stereotypech bylo to, abych poukázala, že gender může ovlivňovat nejen naši identitu, ale i to, jak k nám skrze něj může společnost přistupovat. Přestože byl tento účel splněn, připouštím, že zpracování práce mohlo být uchopeno jinak. Předně bych zvolila spíše kvantitativní metodu, a to z toho důvodu, aby výsledky mohly být reprezentativní. Kvalitativní přístup mi však umožnil získat více konkrétních informací, na základě kterých jsem mohla na zkoumané výzkumné otázky zevrubně odpovědět. Práce by proto mohla být vnímána jako podklad pro další výzkum v oblasti Podkrkonoší, popřípadě by mohla být komparativní s dalšími kvalitativními výzkumy zaměřující se na problematiku genderové (ne)rovnosti v jiných krajích či oblastech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné zdroje

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2.

BEAUVOIR, Simone de a PATOČKA, Jan. *Druhé pohlaví: výbor*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1967.

BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?* Praha: Scientia Medica, 1992. ISBN 80-85526-03-4.

BUTLER, Judith. *Závažná těla: o materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3325-1.

CRESWELL, John W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality*. Praha: Herrmann, 2003.

FRIEDAN, Betty. *Ženská mystika*. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2.

HAVELKOVÁ, Hana. *První a druhá vlna feminismu: rozdíly a podobnosti*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie: [s prologem Andrewa Gambleho]*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.

KADERKA, Petr a SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality. 2006, 43 (3/4). ISSN 1212-5326.

KLAPISCH- ZUBEROVÁ, Christine. *Ženy a rodina* In: LE GOFF, Jacques, ed. *Středověký člověk a jeho svět*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.

KŘÍŽKOVÁ, Alena, MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ, Romana a VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Genderové nerovnosti v odměňování: problém nás všech*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2018. ISBN 978-80-7330-329-7.

KUBY, Gabriele. *Globální sexuální revoluce: ztráta svobody ve jménu svobody*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-87864-13-5.

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.

LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3.

LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Postavení ženy v rodině a ve veřejném životě*. In: MASARYK, Tomáš Garrigue a FRANTA, Zdeněk. *Mravní názory*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1925.

MILLET, Kate. *Sexuální politika*. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2.

MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host, 2000. ISBN 80-86055-90-6.

NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. ISBN 978-80-86429-68-7.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, ed. *Tvrdošijnost myšlenky: od feministické kriminologie k teorii genderu: na počest profesorky Gerlindy Šmausové*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. ISBN 978-80-7419-043-8.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-263-5.

RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.

SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88163-09-1.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. *Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v České republice v roce 2015*. Praha: Česká ženská lobby, 2015. ISBN 978-80-260-9118-9.

SOKOLOVÁ, Věra. *Současné trendy feministického myšlení*. In: VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

ŠRAJER, Jindřich a MUSIL, Libor ed. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. České Budějovice: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 8071843105.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1752-9.

Internetové zdroje

CAMPBELL, Anne. SHIRLEY, Louisa. HEYWOOD, Charles a CROOK, Charles. *Infants' visual preference for sex-congruent babies, children, toys and activities: A longitudinal study* [online]. 2000 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1348/026151000165814>.

Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) [online]. 2015 [cit. 2020-01-05]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>.

HAŠKOVÁ, Hana, KŘÍŽÍKOVÁ, Alena a DUDOVÁ, Radka. *Ekonomické dopady mateřství: co znamená odpovědnost za péči o dítě/děti pro ženy z hlediska jejich pracovního uplatnění a ekonomického postavení?* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2015 [cit. 2020-01-05]. Dostupné z: https://genderstudies.cz/download/Sekundarni%20analyza%20zprava%20final_format.pdf.

KATZ, Evan Ross. *Megan Fox Encouraged Her Son to "Be Confident" After He Was Teased for Wearing Dresses* [online]. 2019 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.oprahmag.com/entertainment/a29148582/megan-fox-son-noah-wear-dresses-school/>.

KUYKENDALL, Leslee a STURN, Brian. *We Said Feminist Fairy Tales, Not Fractured Fairy Tales!. Children(a)Libraries: The Journal of the Association for Library Service to Children* [online]. 2007 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.csun.edu/~bashforth/305_PDF/305_FinalProj/305FP_Gender/WeSaidFemiistNotFracturedFairyTales_Winter07.pdf.

LANGLOIS, Judith a DOWNS, Chris. *Mothers, Fathers, and Peers as Socialization Agents of Sex-Typed Play Behaviors in Young Children* [online]. 1980 [cit. 2020-09-12]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1129566?origin=crossref&seq=1>.

LOYOVÁ, Irena. *Registrované manželství není partnerství* [online]. 2017 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/registrovane_partnerstvi_neni_manzelstvi.

MANNOVÁ, Alice. *Synové Greena a Foxové se oblékají jako holky, rodiče je brání* [online]. 2017 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/revue/spolecnost/brian-austin-green-megan-foxova-syn-noah-green-saty-obleceni-divka.A170920_140319_lidicky_zar.

Podíl otců na rodičovské roste jen nepatrně. Přispívá k tomu finanční nevýhodnost i stereotypy [online]. 2017 [cit 2020-10-12]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podil-otcu-na-rodicovske-roste-jen-nepatrne-prispiva-k-tomu-financni-nevyhodnost_1706161711_ph#:~:text=%C3%9A%C5%99ady%20pr%C3%A1ce%20v%20minul%C3%A9m%20roce,z%C5%AFstali%20s%20mal%C3%BDmi%20d%C4%9Bmi%20doma.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. 2017 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>.

Rovné odměňování žen a mužů ve zkušenostech a názorech české veřejnosti: výzkum veřejného mínění: Projekt 22 % k rovnosti Ministerstva práce a sociálních věcí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019 [cit. 2020-10-02]. ISBN 978-80-7421-183-6. Dostupné z: <https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/8053ad73.pdf>.

Teorie rovnosti [online]. 2017 [cit. 2020-09-14]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10408111009-cesky-zurnal/216562262600003-teorie-rovnosti/>.

The gender pay gap situation in the EU [online]. 2018 [cit 2020-11-02]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en.

Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) [online]. 2009 [cit 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>.

Zpráva za rok 2019 o rovnosti žen a mužů [online]. Úřad vlády České republiky, 2020 [cit 2020-11-02]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Zprava_o_rovnosti_2019.pdf.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Stručný přehled informantů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dramaturgie dotazování část I.

Příloha č. 2: Dramaturgie dotazování část II.

Příloha č. 3: Informovaný souhlas

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dramaturgie dotazování část I.

- úvod

- ujištění o anonymitě

- žádost o povolení nahrávání/ informovaný souhlas

1. Podle kterých znaků vydedukujete u narozeného dítěte, zda se jedná o holčičku či chlapečka?
2. S jakými hračkami by si podle Vás měli hrát chlapci a s jakými dívky?
 - 2.1 Co kdyby to bylo naopak?
3. Pokud by jste byl/a na dětském karnevalu, je nějaká maska, za kterou by se neměli převlékat chlapci a za kterou by se neměly převlékat dívky?
4. Na některých základních školách se dívky musí učit předmětům; Šití a domácí práce, Vaření... A chlapci mají dílny a technické dovednosti. Jaký na to máte názor?
5. Jaký máte názor na roli muže a ženy v domácnosti? Kterou činnost by kdo měl vykonávat?
6. A co zaměstnání? Vnímáte v pracovní sféře rozdělení pracovních pozic na základě toho, zda se jedná o muže či ženy?
 - 6.1 Je podle Vás nějaké specifické zaměstnání, které by měli vykonávat čistě muži, a které vyloženě ženy?
7. Jakou máte zkušenost s odlišným finančním odměňováním mužů a žen na stejné pracovní pozici?
 - 7.1 Situace v České republice je k roku 2017 taková, že rozdílnost v platech mužů a žen činí rozdíl 22,5% , které znevýhodňují ženy. Co si o tom myslíte?
8. V čem si myslíte, že může být příčina nerovnosti v odměňování v ČR?
9. Kdo by měl podle Vás vychovávat děti?

10. Jaký máte názor na muže na rodičovské dovolené a ženy v práci?
11. Jaké mají podle Vás výhody muži?
12. Jaké mají podle Vás výhody ženy?
13. Je nějaká otázka, ke které by jste se chtěl/a vrátit a doplnit ji, popřípadě chcete dodat něco dalšího?

Příloha č. 2: Dramaturgie dotazování část II.

- úvod

- informovaný souhlas

- žádost o povolení nahrávání

1. Přemýšlel/a jste od našeho prvního setkání nad některými našimi otázkami? Všiml/a jste si například ve společnosti něčeho typického či naopak atypického v souvislosti s tématy, o kterých jsme hovořili?
2. V návaznosti na možnou konkretizaci některých hraček či činností určené spíše pro jednotlivá pohlaví, všiml/a jste si něčeho takového ve svém okolí, či popřípadě v televizi víc než jindy?
3. A co zaměstnání? Přemýšlel/a jste od našeho rozhovoru nad rozdělením pozic v pracovní sféře na základě toho, zda se jedná o muže či ženy? Popřípadě všiml/a jste si něčeho a chtěl/a by jste doplnit svou předchozí odpověď?
4. Zajímal/a jste se od našeho rozhovoru o odlišné finanční odměňování mužů a žen na stejné pracovní pozici? Popřípadě zjišťoval/a jste si nějaké informace, jak obecné, tak třeba jak jsou odměňováni Vaši kolegové v práci?
5. Přemýšlel/a jste od minule nad některými dalšími možnými příčinami nerovnosti v odměňování v ČR?
6. Pojdme se teď přesunout k dokumentu Teorie rovnosti. Hned na začátku jedna z účastnic pronesla větu; „Podle mě se na otázku 'měli by si být muži a ženy rovni' hodně těžko odpovídá záporně. Myslím, že všichni tak nějak vnímaj, že asi měli, ale je potom důležitý ukázat, jestli jsou nebo nejsou a co s tím eventuálně dělat, když nejsou.“ Doplnil/a by jste nějak tento výrok?
 - 6.1 Souhlasíte s tímto výrokem?
 - 6.2 Pokud ne, co vám na něm nejvíce vadilo?
7. Co Vás na dokumentu nejvíce zaujalo?

8. Jaké dojmy ve Vás vyvolala část, kde politická strana diskutuje nad *„nejtlačovanější a nejzanedbávanější společenskou menšinou současnosti- tedy nad bílým heterosexuálním mužem.“*
9. Zanechal ve Vás dokument nějaké další dojmy a emoce? Přemýšlel/a jste nad tématem i po zhlédnutí dokumentu? Popřípadě zajímal/a jste se i zpětně o něco z toho, co v něm bylo řečeno?
10. Jste feminista/ feministka?
 - 10.1 Kdy, při kterém okamžiku, jste nad tím přemýšlel/a?
 - 10.2 Co pro Vás znamená pojem feminismus?
11. Je nějaká otázka z předchozího rozhovoru, kterou by jste chtěl/a rozšířit či doplnit? Posledně jsme končili tím, jaké mají výhody muži a jaké ženy. Napadly vás od té doby další možnosti?

Příloha č. 3: Informovaný souhlas

Univerzita Palackého
v Olomouci

Informovaný souhlas

Svým podpisem stvrzuji, že souhlasím s použitím dat z poskytnutého rozhovoru pro potřeby vědeckého výzkumu. Výzkumník se zavazuje, že získaná data nebudou poskytována jiným osobám mimo rámec výzkumu a budou použita pouze k výzkumným účelům v souladu s obvyklými etickými zásadami vědeckého výzkumu.

V

Dne

Podpis účastníka (účastnice) výzkumu:

Podpis výzkumníka:

.....

.....